ZEEVISSERIJBEHEER IN VROEGERE EEUWEN

Een analyse van normatieve bronnen

P. Hovart

GENT

ZEEVISSERIJBEHEER IN VROEGERE EEUWEN

Een analyse van normatieve bronnen

VLIZ 11106

IZWO
Instituut voor Zeewetenschappelijk Onderzoek (vzw)
Institute for Marine Scientific Research
VICTORIALAAN 3 - B-8400 OOSTENDE BELGIUM
Tel. +32-(0)59-321045 – Fax: +32-(0)59-321135

BB 2677

ZEEVISSERIJBEHEER IN VROEGERE EEUWEN

Een analyse van normatieve bronnen

P. Hovart

Ministerie van Landbouw – Bestuur voor Landbouwkundig Onderzoek.
Rijkscentrum voor Landbouwkundig Onderzoek – Gent.
Rijksstation voor Zeevisserij – Oostende.

Mededelingen van het Rijksstation voor Zeevisserij.
Publikatie nr. 206
D/1985/0889/2

PASCAARTE VAN DE NOORDZEE VAN TEXEL TOT DE HOOFDEN

(Uitgave Pieter Goos, 1666)

De zeevisserij heeft in de loop van de eeuwen zware tijden getrotseerd, hetgeen een bewijs is van haar levenskracht.

WOORD VOORAF

Zeevisserijbeheer betekent en beoogt de zorg van individuen of instellingen voor het gebruik, de ontwikkeling, de instandhouding of eventueel het terug op peil brengen van de visbestanden - en dit om tot een optimale en rationele ontginning van deze bestanden te komen. Het beheer impliceert dat doelstellingen worden omschreven en maatregelen worden genomen, waarbij alternatieven en gevolgen worden overwogen, gebaseerd op wetenschappelijke kennis en gegevens, o.m. in verband met de vispopulaties en de visserijtechnieken.

In het verleden, dit wil zeggen tot vóór de 20ste eeuw, was de term "beheer" in de zeevisserij niet bekend. Het begrip "bescherming" was toen aan de orde.

De term wordt niettemin als titel van het werk gekozen - en dit om twee redenen.

Vooreerst bevat de term "beheer" reeds het element "bescherming" van de visbestanden. Dit was in het verleden zo en nu zelfs nog meer. De doelstellingen en de genomen maatregelen waren, zij het vroeger niet wetenschappelijk geschraagd, in vele gevallen voor beide begrippen dezelfde, zodat de term bruikbaar is.

In dit licht wordt in het hoofdstuk "Algemene Beschouwingen" trouwens gepoogd om de in het verleden genomen maatregelen met de huidige omschrijving van de term beheer te vergelijken.

De term "beheer" wordt om een tweede reden gebruikt. Er wordt namelijk gehoopt een tweede studie aan het zeevisserijbeheer te kunnen wijden, die dan zal lopen van 1830 tot op heden. Er zal blijken dat dit beheer duidelijk wortels heeft in het verleden.

In dit woord vooraf wil ik graag mijn dank uitdrukken aan allen die mij bij het tot stand komen van het werk, hetzij informatief of adviserend, hetzij materieel hebben geholpen.

In de eerste plaats - en in het bijzonder - moet ik de heer G. De Clerck vermelden die in tal van archieven de reglementen ging verzamelen. Ook de heer O. Vilain hielp mij bij het aanwijzen van archiefstukken.

Dr. A.M. Peeters, dr. J. Mertens, drs. L. Danhieux en lic. F. Welvaert namen kritisch het manuskript door en zorgden voor opmerkingen en aanvullingen.

Deze taak namen eveneens prof. dr. M. Baelde en dr. D. Lambrecht op zich.

Prof. dr. M. Baelde leerde mij daarenboven een en ander over het "métier" om een historisch werk te schrijven. Dr. D. Lambrecht steunde mij heel in het bijzonder ; zijn hulp was mij voor de publikatie onontbeerlijk.

Prof. dr. R. Van Eenoo en dr. C. Vandenbroeke brachten mij opheldering voor bepaalde aspekten van de analyse.

Uit gesprekken met de heren J. Verbanck, M. Vermoote, G. Desnerck en W. Lanszweert kon ik voor de technische termen i.v.m. het vistuig informatie bekomen.

De heer A. Brauwers droeg taalkundig een steentje tot het werk bij.

Voor de studie van de reglementering in de buurlanden hielpen mij dr. S.J. De Groot en Prof. dr. A.H. Huussen (voor Nederland), de heer B. Coutancier, prof. dr. D. Willems, dr. M Rosseneu en mej. G. Rosseneu (voor Frankrijk), de heren A. Preston en J. Ramster (voor Groot-Brittannië) en prof. dr. D. Sahrhage, dr. Hoffmeister, dr. A. Pape en de heer R. Bouchot (voor Duitsland).

Mevr. Ch. Lesaffre stond in voor het tikwerk en de heer P. Vandromme zag de tekst na. Voor beiden was het zeker geen gemakkelijke taak.

Tal van mensen hielpen mij bij het bijeenbrengen van illustraties, doch niet alle illustraties konden worden opgenomen.

De heren C. D'Aubioul, H. Van de Sijpe en mevr. M.C. De Wandel (CLO) zorgden voor het drukken en de presentatie van het werk.

Mijn bijzondere dank gaat ook naar het Rijkscentrum voor Landbouwkundig Onderzoek (CLO) van het Ministerie van Landbouw (Ir. A. Van Slycken) dat de materiële mogelijkheid tot publikatie heeft geboden.

Men mag aannemen dat niet alle geschiedkundige bronnen werden teruggevonden, zodat het werk dan ook geen aanspraak op volledigheid wil maken. De bedoeling was die gegevens samen te brengen, te belichten en te ontleden, die het mogelijk maken een beeld van het onderwerp te geven. Meteen is ook gezegd dat het werk geen gids is voor het hedendaags of het toekomstig beheer. Enkel normatieve bronnen uit het verleden vormen de basis van de arbeid.

Het is vanzelfsprekend dat voor alle leemten in het werk alleen de auteur de verantwoordelijkheid draagt. In dit verband wil hij dan ook pleiten voor verder onderzoek.

Brugge-Oostende, oktober 1985

INLEIDING

Overblijfselen van de oudste nederzettingen tonen aan dat vanaf de vroegste tijden de visvangst een belangrijke rol heeft gespeeld in het levensonderhoud en de bestaansmogelijkheden van de mens. Behalve uit rivieren en estuaria, heeft de mens ook steeds voedsel uit de zee gehaald. Voor de bewoners van de streken aan de visrijke Noordzee gelegen was dit ongetwijfeld vanzelfsprekend.

Aanvankelijk werd de zeevisserij beoefend met primitieve middelen vanaf de vaste oever. Toen vaartuigen werden gebouwd, werd de visserij eerst met loutere mankracht en later met behulp van het zeil op enige afstand van de kust bedreven en achteraf verder en verder in zee. In de loop van de eeuwen werden steeds weer nieuwe visgronden geëxploiteerd, werd het operatiegebied vergroot en nam de vloot, alsmede de mobiliteit ervan toe, mede dank zij de verbetering van het scheepstype, de voortstuwing, de uitrusting en de verhoogde zeewaardigheid en veiligheid.

Uit ervaring en kennis, alsook door de ruimere mogelijkheden van het vaartuig hebben zich het vistuig en de optuiging ontwikkeld en werden de technieken aangepast en verbeterd. Navigatie- en visopsporingsapparatuur verhoogden de vangstmogelijkheden.

Deze summier geschetste evolutie, waaraan ongetwijfeld de toenemende vaardigheid en bekwaamheid van de visser moet worden toegevoegd, is van land tot land verschillend geweest en verliep aanvankelijk traag om vanaf het midden van de 19de eeuw een stroomversnelling te kennen.

Deze ontwikkeling heeft uiteraard ook invloed gehad op de visbestanden. In de loop van de jaren werd vaak tot de vaststelling en/of het bewijs gekomen dat er zich een vermindering van de vangsten voordeed, eerst in de (nationale) kustwateren, later, toen de visserij een internationaal karakter kreeg, in de internationale en/of gemeenschappelijke wateren.

Deze situatie heeft de vraag naar of de noodzaak van beschermingsmaatregelen opgeroepen. Deze maatregelen worden in de huidige terminologie onder de noemer "beheer" ondergebracht. Ook op dit vlak is er echter een evolutie geweest ; van nationale kwam het namelijk tot internationale en/of gemeenschappelijke maatregelen.

Het is echter merkwaardig dat de genomen maatregelen naar aard, in grote lijnen steeds dezelfde zijn geweest en overigens in de buurlanden ook werden toegepast. Het is o.m. de bedoeling van de onderhavige publikatie om dit aan te tonen.

Onder titels die een algemeen beeld van de toestand van de zeevisserij in een bepaalde periode willen weergeven en een achtergrond voor de genomen maatregelen kunnen vormen, behandelt het werk de reglementering in een chronologische volgorde. Na de groei (tot einde van de 14de eeuw) volgen de bloei (15-16de eeuw) en het verval (16-17de eeuw), om dan uiteindelijk de visserij wisselvallig (18-19de eeuw) te zien evolueren. Enkele speciale aspekten in verband met het beheer worden afzonderlijk belicht.

De studie loopt tot de onafhankelijkheid van België.

Hiervoor gelden een aantal redenen.

In de eerste plaats was deze tijd de aanloop tot de grote technische revolutie die tegen het laatste kwart van de 19de eeuw zou leiden tot de "moderne" visserij, met de opkomst van de stoomvisserij, de uitbreiding van de vloot, de invoering van het bordennet, het gebruik van ijs als bewaarmiddel en de nieuwe organisatievormen.

Deze revolutie heeft verstrekkende gevolgen gehad ten aanzien van de exploitatie van de visbestanden en van de betrekkingen

onder de landen met visserijbedrijvigheid. Er werd - en dit vormt de tweede reden van de afsluiting van het werk rond deze tijd - over de visserij meer en meer internationaal gedacht, zowel in uitbating als in beheer. De bezorgdheid over het behoud van de levende rijkdommen van de volle zee riep niet alleen konflikten op, maar stimuleerde ook het afsluiten van internationale visserijverdragen.

In onderhavige publikatie wordt ook stilgestaan bij de reglementeringen die inzake visserij in de loop van de tijd in buurlanden van toepassing waren, namelijk in Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland en Duitsland.

De parallellen van de reglementeringen zijn sprekend en het gelijklopend karakter van de maatregelen heeft trouwens de grondslag gevormd van een latere internationale benadering van het zeevisserijbeheer.

De wetgeving van de buurlanden wordt enkel in haar voornaamste aspekten weergegeven, zonder geschiedkundig overzicht van de visserij in de betrokken landen. Het bronnenmateriaal was vaak eerder beperkt en er wordt alleen beoogd aan te tonen dat de buurlanden in de loop van de eeuwen vrijwel voor dezelfde problemen zijn komen te staan - en dezelfde oplossingen voor die problemen hebben gezocht.

Algemene beschouwingen sluiten de studie af.

Enkele opmerkingen moeten nog worden gemaakt.

In de loop van de geschiedenis heeft ons land verschillende besturen gekend die elk volgens hun eigen inzichten de bescherming van de visbestanden hebben willen regelen.

Het is ook zo dat in de loop van de eeuwen nog tal van andere reglementen werden uitgevaardigd, o.m. met betrekking tot de handel en de kwaliteit van de vis, het visambacht en het vervoer. Deze bepalingen hebben onrechtstreeks de visserijaktiviteit en in ruimere zin wellicht ook het visserijbeheer, b.v. door mogelijke beperkingen, beïnvloed, maar zij worden in het werk niet behandeld.

Tenslotte dient te worden vermeld, dat de Vlaamse vissers doorheen de geschiedenis in vele wateren bedrijvig zijn geweest. De studie is echter georiënteerd op de Noordzee en aanpalende zeeën.

GROEI VAN DE VISSERIJ (TOT EINDE VAN 14de EEUW)

Men mag aannemen dat de visserij langsheen de Vlaamse kusten en in de Noordzee tot de oudste tijden opklimt. Tot de 11-12de eeuw zijn er echter weinig konkrete gegevens voorhanden om een klaar historisch beeld van deze visserij op te hangen.

Tijdens de eerste jaren van onze tijdrekening waren de moerassige en beboste kusten van de Rijndelta tot Bononia (het latere Boonen of Boulogne) door de Menapiërs en de Morinen bewoond. Met hun sterke (zeil)vaartuigen bezochten zij regelmatig Groot-Brittannië om er mergel te halen voor de bemesting van hun landerijen. Met deze vaartuigen bedreven zij ongetwijfeld ook de visserij (1). Beide stammen wonnen ook zout uit het zeewater en kenden de manier om vlees en wellicht ook vis te verduurzamen (2).

Uit de werken van J. Caesar blijkt dat de bevolking die de eilanden van de delta van de Rijn, de Maas en de Schelde bewoonde, o.m. leefde van vis. Plinius de Oudere, die een eeuw na J. Caesar de Vlaamse gewesten bezocht, vertelt dat de kustbewoners van zeewier en biezen een soort garen draaiden, waarmee zij netten voor de visvangst vlochten (3) en dat zij bij ebbe de vissen gingen opzoeken die de golven op het strand hadden achtergelaten. Deze vissen werden tegengehouden door natuurlijke, maar wellicht ook door kunstmatig aangebrachte hindernissen (4).

De Romeinse heerschappij had stellig voor de zeevisserij belangrijke gevolgen. Verschillende havens kwamen tot ontwikkeling, maar Boulogne werd de voornaamste. In deze haven lag de Romeinse vloot, de "classis Britannica", die niet alleen tot de veiligheid op zee, maar ook tot de vreedzame uitoefening van de zeevisserij heeft bijgedragen. Deze visserij bereikte dan ook, vooral daar waar zij voor de bevoorrading van de Romeinse garnizoenen instond, een zekere bloei.

Aan deze bloei moet in de loop van de 3de eeuw een einde zijn gekomen. De onlusten in het Romeinse Rijk en de zeeroverij van de Saksen, alsmede, vanaf de 3de eeuw, de geleidelijke overstroming van de kustgebieden door de zee waren o.m. de oorzaken.

Van de Friezen en de Saksen hebben de kustbewoners wellicht nieuwe visserijmethodes overgenomen (5). De Franken blijken eveneens de zeevisserij te hebben bedreven. De kusteilandjes waren toen bewoond door vissers die hun bedrijf, wellicht de haringvisserij, tot in de Engelse wateren uitoefenden. Een bepaling in de Salische wet onder het Frankisch bewind opgesteld, bestrafte b.v. zeer streng de diefstal van vissersvaartuigen en netten (6).

In de tijd van Karel de Grote bestond een bedrijvige koopvaardijaktiviteit en de vissersbevolking leverde de nodige manschappen voor zijn zeestrijdkrachten en kustwacht. De belangrijke aangroei van de bevolking in de Karolingische tijd moet de vraag naar en de afzet van vis hebben gestimuleerd. Er bestaan ook sporen dat de haringvisserij in die tijd werd bedreven op de Vlaamse kusten, de kusten van Noord-Frankrijk en in het Kanaal (7).

Met de inval van de Noormannen hebben de toenmalige havens het meermaals moeten ontgelden. De Engelse oostkust was gedurende de 9-10de eeuw een twistappel tussen de Angelsaksen en de Noormannen en dat er van een regelmatige (haring)visserij geen sprake kon zijn, ligt voor de hand.

Van de Noormannen werd in de Vlaamse gewesten wellicht de walvis- en bruinvisvangst aangeleerd. De oudste vermeldingen (9-12de eeuw) nopens de zeevisserij hebben trouwens vaak betrekking op de walvis- en bruinvisvangsten (8).

Ten aanzien van de bescherming van de walvis - bruinvisvisserij is echter pas in de 14de eeuw iets bekend. Het vangen van walvissen was te Nieuwpoort namelijk afhankelijk van een grafelijk oktrooi. De graaf vaardigde deze maatregel waarschijnlijk uit om deze met uitroeiing bedreigde dieren te beschermen. Bij middel van het aantal oktrooien kon hij de "visserijinspanning" regelen. De maatregel zorgde ongetwijfeld echter ook voor inkomsten voor de graaf.

Omtrent de "traditionele" visserij blijken geen beschermingsvoorschriften voorhanden te zijn. Wel is bekend dat de St.-Pietersabdij (bij Boulogne) in 932 van de graaf het voorrecht kreeg om vlak vóór Boulogne de strandvisserij met een wade of zegen te beoefenen. Het vermoeden dat er toen reeds een reglementering bestond in verband met het gebruik van bepaalde netten lijkt gegrond te zijn (9).

Met de opkomst van handel en nijverheid en het ontstaan van de steden werd de gesloten ekonomie doorbroken en kreeg de zeevisserij een grotere en ruimere betekenis. De zeevisserij ging aan meer dan de eigen behoeften, die van de abdijen of die van de kustbevolking, voldoen. Vis werd een belangrijk voedings- en handelsprodukt en werd zelfs hier en daar als betaalmiddel gebruikt.

In het toltarief van Koblenz dat van vóór 1070 moet dateren, staat dat de tol in natura werd geregeld ; behalve met wijn mocht vooral met zeevis (haring) of riviervis (paling, zalm) worden betaald (10).

In de 11-13de eeuw ontstonden, groeiden en ontplooiden zich in de ingepolderde kustvlakte talrijke vissersplaatsen, o.m.

Boulogne, Calais, Gravelines, Mardyck, Dunkerque, Oostduinkerke, Nieuwpoort, Lombardsijde, Oostende, Wenduine, Blankenberge, Brugge, Heist, Hoeke, Damme, Sluis, Oostburg, Muide en Biervliet.

In deze plaatsen was de haringvisserij de hoofdaktiviteit, maar ook andere vissoorten werden gevangen.

De haringvisserij begon in juni/juli-augustus en er werd gevist vóór de kusten van Oost-Schotland en Noordoost-Engeland (z.g. "Nordpais", Noordland of Noordover). Vanaf augustus/september-oktober werd de visserij bedreven in het zuidelijke gedeelte van de Noordzee, eerst in de wateren vóór de kusten van Zuidoost-Engeland, daarna in de Vlaamse kustwateren en tenslotte, tot rond het jaareinde, in het Nauw van Kales. In de kustwateren en in het Nauw van Kales waren vissers uit gans Vlaanderen (van Boulogne tot Biervliet) aktief, met in het Nauw van Kales vooral die van de Westhoek. Bij de "Noordover" waren vissers uit de grotere vissersplaatsen (Dunkerque, Lombardsijde, Oostende, Blankenberge, Biervliet) bedrijvig (11).

De vangsten waarop vaak relatief hoge belastingen (b.v. tienden en tollen) moesten worden betaald, werden niet alleen in de bovenvermelde vissersplaatsen afgezet, maar ook in Engelse en Schotse havens. In Engeland waren dat voornamelijk Scarborough en Great Yarmouth ; laatstgenoemde haven was trouwens het grootste (verse) haringcentrum uit de Middeleeuwen. De aanwezigheid van uitgeweken Vlamingen aldaar zal hiertoe wel hebben bijgedragen.

Om een idee van de belangrijkheid van de verkoop in Engelse havens te geven, kan worden vermeld dat volgens de rekeningen van de tollenaars van Scarborough van 1305, 110 vaartuigen uit Vlaanderen aldaar vis verkochten, waarvan 31 vaartuigen uit

TEKENINGEN "ZELANDIAE DESCRIPTIO" - VAARUIGEN EN VISTUIG
(Antoon van Den Wijngaerde, 1548-1550,
Nationaal Scheepvaartmuseum, Antwerpen)

TEKENINGEN "ZELANDIAE DESCRIPTIO" - VAARTUIGEN EN VISTUIG
(Antoon van Den Wijngaerde, 1548-1550,
Nationaal Scheepvaartmuseum, Antwerpen)

Nieuwpoort, 13 uit Lombardsijde, 12 uit Oostende-Mariakerke en 11 uit Blankenberge (12).

De visserij op andere vissoorten, vnl. makreel, kabeljauw, schelvis, schol, rog, bot, paling (en walvis) werd eveneens regelmatig bedreven, maar vooral buiten het haringseizoen of wanneer de haringvangsten gering waren.

Omtrent de plaats waar deze visserijen juist werden beoefend, is weinig of geen informatie voorhanden. Gezien de beperkte zeevaartapparatuur, mag worden aangenomen dat de visserij op haring en andere vissoorten overwegend langs de kusten plaatsgreep. Er kan worden verondersteld dat tijdens de reizen naar Schotland de vissers zich lieten afdrijven tot op de Doggerbank (13). Van deze visgrond is bekend dat de kabeljauw aan boord werd gesteurd en in korven of manden gelegd ("corfvisch"). Ook haring ("corfharinc") van verre reizen werd op deze wijze aangevoerd. In de kustplaatsen en in de Schotse en Engelse havens werd eveneens verse haring aangevoerd en aan wal was het zouten en roken van haring gekend.

De visserij werd in die tijden regelmatig bemoeilijkt door de machtspolitiek van de vorsten, die leidde tot oorlogen en/of ekonomische vergeldingen. Konflikten (vnl. tussen Frankrijk en Engeland), kapingen en zeeroverij stoorden de visserij inzake vangstmogelijkheden, aanvoer en marktvoorzieningen. De z.g. klaagschriften (o.m. uit Dunkerque, Nieuwpoort, Oostende en Blankenberge) uit de 13de en 14de eeuw (en de twee volgende eeuwen), alsmede de noodzaak tot het inzetten van oorlogsvaartuigen en het verlenen van vrijgeleiden geven aanduidingen op dit vlak (14).

Het uit Skåne (Schonen, het zuidelijk deel van Zweden) afkomstig haringkaken bracht belangrijke wijzigingen in het visserijbedrijf. Dit proces waarbij onmiddellijk na de vangst de aan bederf onderhevige ingewanden werden verwijderd en waarna de vis werd ingezouten, vond volgens sommigen eind 13de - begin 14de eeuw, volgens anderen eind 14de eeuw, ingang in Vlaanderen (15).

De bedrijfswijzigingen hadden vooreerst betrekking op de geringere afhankelijkheid tot verkoop van de vis in Britse havens. Verder wijzigde zich het systeem van uitreding. Via het "weerdscap" werd vreemd kapitaal aangetrokken en ook de loonarbeid werd ingevoerd, daar waar voordien de bemanningsleden tevens vennoten waren op basis van hun inbreng van netten en arbeid. Tenslotte had het haringkaken een invloed op het type van vaartuig dat werd gebouwd.

Waar in de 12de en 13de eeuw gevist werd met de "buza", met "heckres" en met "slabberts", kwamen in het midden van de 14de eeuw de "corvers" en de "dochgers" en later, begin van de 15de eeuw, de haringbuizen en de hoekers (16).

Deze evolutie had belangrijke gevolgen.

Met deze grotere vaartuigen waren langere reizen mogelijk ; er was meer bemanning aan boord, de mogelijkheden tot opslag waren groter, de vangsten konden beter worden bewaard en grotere vangsten konden worden aangevoerd.

Begin van de 14de eeuw kan de vloot van de Vlaamse haringvissers uit minstens 125 eenheden hebben bestaan (17) en de vissers moeten bepaalde voorrechten hebben genoten. Tijdens het haringseizoen mochten de vissers immers noch voor het gerecht worden gedaagd, noch worden gevonnist. In een Charter dat aan het

Brugse Vrije op 10 april 1324 werd verleend, staat immers dat *"et ou temps de haringuisons, len ne porra faire nulle loy sur ceux qui seront aus harens"* (18).

Het verschijnen van de haringbuis had ook uitwerking op de groeimogelijkheden van de vissersplaatsen aan de kust. Omwille van de toegankelijkheid tot de haven kwam het overstappen van de platboomde boot naar een schip op kiel vooral Dunkerque, Nieuwpoort en Oostende ten goede, maar betekende de teruggang van o.m. Blankenberge en Heist (19). Meteen ontstond ook een grotere tegenstelling tussen de "cleenre neeringhe" of kustvisserij en de "groote visscherie", waarmede de verre haring (kaakharing)- en kabeljauwvisserij (ter zoute) werd bedoeld.

In de Middeleeuwen werd de visserij bedreven met lijnen, de hoekwant, bij latere omschrijvingen beug genoemd (op kabeljauw, schelvis) en met drijfnetten aan elkaar gekoppeld tot een vleet (op haring). Voor de kustvisserij wordt verder o.m. ook melding gemaakt van "tresmaillers" en "ebbezetters" (20).

Met betrekking tot een reglementering van de visserij werden er voor de 13-14de eeuw enkele aanwijzingen teruggevonden.

In 1291 verbood Filips de Schone het vissen met netten waarvan de mazen kleiner waren dan een zilveren groot uit die tijd. De verordening die voor Frankrijk gold, doch wellicht ook in Vlaanderen van toepasing was, legde verbod op *"de pescher avec engins de file de quoy la maille (n ait) la moule d'un gros tournois d'argent"* (21), d.w.z. ca 2,5 cm (22).

De juiste reden voor deze maatregel is niet te achterhalen, maar had ongetwijfeld een beschermend oogmerk. Op welke visserij,

binnen- of kust(strand)visserij, de bepaling van toepassing was, is evenmin aan te duiden.

In 1326 werd dit verbod door Karel IV echter hernomen en het moest o.a. in Boulogne worden nageleefd.

Het gaat ongetwijfeld te ver met te stellen dat er in de 13de eeuw reeds vangst- of aanvoerbeperkingen bestonden. Feit is echter dat op 2 mei 1279 het Parlement van Parijs een vonnis velde ten voordele van de magistraat van St.-Omer en ten nadele van graaf Gewijde van Vlaanderen, die hun verboden had meer dan 25.000 haringen per dag te doen zouten gedurende de haringtijd (23).

Op het einde van de 14de eeuw werden maatregelen gepubliceerd voor de kust(strand)visserij.

Op 27 september 1393 vaardigde Filips de Stoute een ordonnantie uit, waaruit kan worden opgemaakt, dat vele vissers die langs de kust tussen Sluis en Grevelingen woonden, reeds lange tijd de gewoonte hadden om "tresmaillers" en "ebbezetters" met te nauwe mazen te gebruiken, waardoor grote hoeveelheden kleine vis werden vernietigd, de vangsten terugliepen en er zelfs gevreesd mocht worden voor de toekomst van de kustvisserij.

Er werd in de ordonnantie vermeld dat bedoelde vissers pleegden te *"peschier en la mer sur ladicte costiere de certaines reys (24) appellées tresmaillers et aussi de certaines autres reys nomméz ebbezetters, par lesquelles reys, pour ce qu'elles sont si estroites de mailles et si fort pleinnees (25), les diz pescheurs gastent et detruisent si grant quantité de menuz poissons que la pescherie de la mer sur la costiere dessusdicte en est a present tres fort diminuee, et seroit en aventure de toute estre gastee et perdue ou temps a venir"* (26).

De ordonnantie bevatte dan ook twee verbodsbepalingen.

"Nulz ne peschera desdictes reys tresmaillers sur la peine de soixante livres parisis de nostre monnoie de Flandres, et lesdictes reys fourfaites a nous (27), et aussi qui feroit telles reys tresmaillers doresenavant seroit en l'amende de dix livres de nostre dicte monnoie et pareillement cellui qui les feroit faire. Et en oultre avons ordonné que les mailles des reys des ebbezetters dont l'en usera de cy en avant, seront de la largeur des mailles des reys dont on est acoustumé de prendre harens, et quiconques ebbezetters useroit ou pescheroit de reys de plus estroites mailles, forferoit aussi soixante livres et icelles reys fourfaites a nous comme dessus est dit".

Het was aldus verboden met "tresmaillers" te vissen, ongetwijfeld omwille van het feit dat deze netten niet selekief waren. De "ebbezetters" moesten dezelfde maaswijdte hebben als de netten waarmede gewoonlijk haring werd gevangen. Welke maaswijdte dit was, is niet meer te achterhalen, maar men mag aannemen dat de mazen enkel een zodanige grootte hadden dat de haring er alleen met zijn kop door kon.

Boetes en verbeurdverklaring werden opgelegd bij overtredingen.

Met de vestiging van het gezag van de vorst was het misdaadrecht van de privaat- in de publiekrechterlijke sfeer getrokken (28) en meteen had een fiskalisatie van het strafrecht plaats : de misdrijven waren een quasi-private bron van inkomsten voor hen die gezag uitoefenden en boeten inden (29).

De boete van 60 pond was bijzonder zwaar. Het was de kapitale boete in het toenmalige boetesysteem en was de straf van de zware misdrijven die geen doodstraf verdienden (30).

De verbeurdverklaring was een vermogensstraf en vormde samen met de verbanning één van de pijlers van het toenmalige strafsysteem ; het is een normale sanktie geweest voor de meest uiteenlopende misdrijven (31) en is trouwens momenteel nog van toepassing bij overtreding van de maaswijdtereglementering.

In het algemeen werden in de Middeleeuwen, in geval van niet betaling van de opgelegde boetes, de goederen van de veroordeelde in beslag genomen (32). Volgens de ordonnantie werden beide sankties toegepast, hetgeen de zwaarte van de sanktie in het bijzonder onderstreept.

De ordonnantie werd blijkbaar toch niet nagekomen. Op 28 oktober 1395 schreef Filips de Stoute immers : *"nous avons entendu, pluseurs, tant genz de l'Esglise comme autres, se sont depuis efforciéz et efforcent de jour en jour de pescher de scymes (33) et d'autres reys de plus estroites mailles que lesdictes reys a prendre herens, et par ce et qu'elles sont si fort pleinnees, ilz tirent a terre tout le nourrecon du poisson qui se perist, et gastent ainsi du tout la pescherie en et sur ladicte costiere, contre le bien publique (34) et ou grant prejudice de nous et de noz subgéz et contre nostre dicte ordenance, dont desja nous en avons oi pluseurs plaintes pour en ce estre pourveu de remede"* (35).

Filips de Stoute zond dan ook "Jehan de Cadzand, nostre conseiller et admiral de Flandres", alsmede de "bailliz de Furnes et de Neufport" naar de kust om na te gaan in hoeverre de genomen maatregelen uiteindelijk werden nageleefd.

Dit zal wel niet steeds het geval zijn geweest, want zo is bekend dat Pieter Roene in 1394 werd beboet om met een sleepnet in zee te zijn geweest. Hij moest hiervoor drie pond parisis

betalen, hetgeen aantoont dat met *"autres reys de plus estroites mailles que lesdictes reys a prendre herens"* sleepnetten in het algemeen werden bedoeld (36).

NOTEN

(1) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf in de Middeleeuwen*, Antwerpen, 1944, blz. 7.

(2) BARTHOLEYNS E., *La Côte belge de la Panne à Knocke*, Brussel, 1914, blz. 10.

(3) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende en zijn Driejarige Belegering (1601-1604)*, Oostende, 1897, blz. 56.

(4) KLAUSING J., *Het Zeevisserijbedrijf en de Werkverruiming in West-Vlaanderen*, (Provinciale wedstrijd West-Vlaanderen 1951, economische monographieën, gestencild), Brugge, 1951, blz. 11.

(5) *Ibidem*, blz. 12.

(6) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 10.

(7) VERBRUGGHE L., *Die Belgische Seefischerei*, Handbuch der Seefischerei Nordeuropas, Band VII, Heft 3, Stuttgart, 1932, blz. 2.

(8) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 13.

(9) *Ibidem*, blz. 14.

(10) JANSEN H.P.H., *Geschiedenis van de Middeleeuwen*, Utrecht, Antwerpen, 1978, blz. 258.

(11) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 28 en 31.

(12) DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, 2 dln, Handzame, 1974-1976, I, blz. 68-69.

(13) DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, I, Bussum, 1976, blz. 281.

(14) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 34-51 ; COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, Tielt, 1976, blz. 75-133.

(15) DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, blz. 281 ; JAGOW K., *Der Hering im Volksglauben und in der älteren Forschung*, in : Archiv für Fischereigeschichte, Heft 6, Berlijn, 1915, blz. 230.

(16) DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis", de ontwikkeling van het Vlaamse Vissersvaartuig (12de - 16de eeuw)*, in : Ostendiana, Oostende, 1972, blz. 138, 139, 144 en 145. De "buza" was een open roeiboot. "Heckres" waren waarschijnlijk hoekers voor de hoekwantvisserij (met lijnen en haken) op kabeljauw. Een "slabbert" moet eveneens een open boot zijn geweest. De "corver" was een haringschip, d.w.z. feitelijk het vaartuig waarover de Vlaamse vissers beschikten in de tijd dat het haringkaken op zee ingang vond. "Dochgers" of "doggerscepen" gingen inzonderheid op de Doggersbank op kabeljauw vissen. De haringbuis was het typische scheepstype voor

de haringvisserij in de zomer en herfst. De hoekers bedreven de hoekwantvisserij.
In het artikel van DEGRYSE R. zijn nadere gegevens over deze verschillende types van vaartuigen vermeld. Ook DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, II, blz. 30-103, geven beschrijvingen van de verschillende types en VAN BEYLEN J., *Zelandia Descriptio, een merkwaardige tekening van het eiland Walcheren en de visserij op de Noordzee in de 16de eeuw*, in : Mededelingen van de Marine Academie, X, Antwerpen 1956-57, blz. 81-114, belicht de visserij op de Noordzee met de buis en de hoeker omstreeks 1550. Bepaalde types worden eveneens beschreven bij VAN BEYLEN J. et al., *Maritieme Encyclopedie*, 7 dln, Bussum, 1970-1973, v° vaartuigen.

(17) DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis"*, blz. 143.

(18) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende*, blz. 58, noot 6.

(19) DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, blz. 282.

(20) "Tresmaillers" waren driewandige warrelnetten, d.w.z. drie netten na elkaar aan eenzelfde boven- en onderpees aangeslagen en "ebbezetters" waren netten die bij laagwaterstand tussen palen werden opgehangen. "Tresmaillers" : tremail of tramail F ; trammel E.. Het woord "trammel" komt van het Latijn *tramallum* of *tramelo* en is afgeleid van *tres maculæ* of drie mazen. Zie HOLDSWORTH E.W.H., *Deep-Sea Fishing and Fishing Boats*, Londen, 1874, blz. 175, noot 1. Beschrijvingen van het vistuig konden worden gegeven dank zij de medewerking van binnen- en buitenlandse reders, vissers en deskundigen. Ook bij BLY F., *Onze Zeilvischsloepen*, Antwerpen, 1920 en bij VAN BEYLEN J. et al., *Maritieme Encyclopedie*, 7 dln, Bussum, 1970-1973, v° vistuig, werden verklaringen gevonden.

(21) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 62.

(22) ENNO VAN GELDER H., *De Nederlandse munten*, Utrecht, Antwerpen, 1970, blz. 28.

(23) VANHOUTRYVE A., *De Vishandel en het Visambacht te Brugge*, Brugge, 1975, blz. 22.

(24) Reys : netten.

(25) Pleinnees : dicht, dichtgetrokken.

(26) BONENFANT P. et al., *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur (1381-1419)*, I (1381-1393) en II (1394-1405), K.C.O.W.V., Brussel, 1965-1974, I, blz. 584.

(27) Fourfaites a nous : verbeurdverklaring.

(28) VAN CAENEGEM R.C., *Geschiedenis van het Strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nr 24, Brussel, 1956, blz. 1.

(29) *Ibidem*, blz. 3.

(30) VAN CAENEGEM R.C., *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nr 19, Brussel 1954, blz. 216.

(31) *Ibidem*, blz. 202.

(32) *Ibidem*, blz. 225.

(33) Scymes : seinenet ; zegen, d.w.z. een rechthoekig net met onderaan "zinken" en bovenaan vloten (stukken kurk). Het net bestond in feite uit een dubbel net, namelijk een buitennet (ladder) en een binnennet (boezemnet) met kleinere mazen. De vis die door het buitennet geraakt was, kon niet verder doorschieten en bleef aldus tussen de twee netten gevangen. Bij de visserij werden verschillende netten gebruikt, die aan elkaar werden geregen. De benaming is afgeleid van het Grieks *sagene* en werd in het Latijn *sagena*, in het Angelsaksisch *segne*, in het Engels *sean*, in het Frans *seine* en in het Nederlands *zegen*. Zie *The History of Trawling - its Rise and Development from the Earliest Times to the Present Day*, in : The Fish Trades Gazette and Poultry, Game and Rabbit Trades Chronicle, Londen, 19 maart 1921, blz. 21.

(34) Bien publique : bedoeld werd ongetwijfeld het levensonderhoud en de voedselvoorziening.

(35) BONENFANT P. et al., *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur (1381-1419)*, II, blz. 101.

(36) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL, *Rekenkamer*, nr 14.000, 1384, f° 5.

BLOEI VAN DE VISSERIJ (15-16de EEUW)

De Vlaamse visserij, en vooral de haringvisserij, kende een grote bloei in de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw, met een hoogtepunt onder Karel V.

Aan de hand van enkele cijfergegevens kan een beeld van de betekenis van de visserij worden opgehangen (1).

Wenduine had in 1378 42 vaartuigen (met 178 vissers) ; in 1463 waren er nog 12 en in 1479 nog slechts 2 (2).

In 1450 telde Oostende 28 haringbuizen en in 1475 reeds 64. Te Nieuwpoort voeren in 1474 48 vaartuigen op kaak- en verse haring en 22 uitsluitend op verse haring uit. De aanvoer bedroeg 8.148 t. In 1467 beliep de aanvoer te Oostende ca 18.000 t (3).

Te Damme werd in 1480 14.958 t kaakharing verkocht, afkomstig van aanvoer en invoer ; in 1481 was het cijfer 19.043 t. In Oostende, Nieuwpoort, Lombardsijde, Raversijde, Heist, Blankenberge en Wenduine moeten in 1480 ongeveer 120 en in 1481 wellicht 122 schepen zich met het haringkaken op zee hebben ingelaten. Voor de jaren 1480-81 wordt het totaal aantal haringschepen (buizen) van alle vissersplaatsen samen, op minstens 150 geschat met een totale bemanning van ongeveer 3.000 stuurlui en "huercnapen". De totale aanvoer wordt op minstens 42.000 t in 1480 en 54.000 t in 1481 geraamd (4).

In 1547 bestond de Vlaamse vloot uit 200 eenheden. De volledige getalsterkte van de haringvloot van Vlaanderen, Zeeland en Holland wordt op 500 eenheden geschat. Belangrijk is hierbij te onderstrepen dat de gemiddelde grootte van de vaartuigen in Vlaanderen kleiner was dan in de provinciën Zeeland en Holland. Het feit dat de Vlaamse vloot meestal uit "cleene scepen ofte buuskens" bestond, was te wijten aan de noodzaak om over de zandbanken van de eigen kust te kunnen varen en onder de wal de

"achtervanc" te kunnen bedrijven. Bovendien boden deze kleinere vaartuigen een goed middel tot beveiliging, vermits snel kon worden ontkomen om in de eigen havens schuil te gaan, wanneer een vijandelijk schip werd gesignaleerd (5).

Uiteindelijk kan worden aangestipt, dat Oostende in 1560 52 vaartuigen had, waarvan 27 grote "schepen" en 25 minder grote "visboten". De aanvoer bedroeg 18.145 t (6).

In 1433 kwamen de graafschappen Vlaanderen, Holland, Zeeland en Friesland samen in een personele unie onder Filips de Goede en onder Karel V kende de visserij in deze gewesten praktisch een zelfde verloop en een zelfde wetgeving, waarbij de grote en de kleine visserij op verschillende vlakken echter naast elkaar evolueerden.

De grote visserij, die in de ganse Noordzee werd bedreven, kende rond 1475 de "doggevaerdt" (op gezouten kabeljauw), de "corfvaerdt" of "voorvanc" (op korfharing), de "teelt" (op kaakharing) en de "achtervanc".

De "doggevaerdt" moet op de Doggersbank vanaf Pinksteren hebben plaatsgegrepen. De "voorvanc" startte op 24 juni (St.-Jansdag) in de Sont en werd over de Doggersbank langs de Schotse kusten verdergezet (7). De "teelt" liep van 24 augustus (St.-Bartholomeusdag) tot Allerheiligen langs de oostkust van Schotland en Engeland. Tenslotte kwam, bij het jaareinde, de "achtervanc" in het zuidelijk gedeelte van de Noordzee en in het Nauw van Kales (8).

Inzake de datum van de "voorvanc" en de aanvang van de "teelt" zijn er tussen Vlaamse en Hollandse vissers regelmatig problemen

geweest. Op grond van kwaliteitsaspekten van de haring hebben de Hollanders lange tijd geweigerd de "voorvanc" te erkennen, terwijl voor Vlaamse vissers die "voorvanc" precies van belang was omdat zij in de Hanzeaten goede afnemers voor hun produkten vonden (9). Als koncessie werd de datum van de "teelt" vervroegd (tot 25 juli, St.- Jacob), alhoewel moet worden aangestipt dat deze vervroeging voor de Hollanders ook een gevolg was van de groter wordende aktieradius van hun schepen, alsmede van hun streven naar een verhoging van de rendabiliteit (10).

Niet alleen om bedrijfsekonomische redenen rezen moeilijkheden, ook politieke aspekten hadden een invloed op de "open" of "gesloten" seizoenen.

Betwistingen omtrent het konvooi- en lastgeld waren voor Karel V aanleiding om de vissers door "schade" tot betaling te dwingen.

Zo verbood hij in 1536 de uitvaart tussen 24 juni en 25 juli, met als gevolg dat de Vlaamse vissers de "voorvanc" niet konden bedrijven (11). In 1547 en 1548 mocht niet vóór 1 september worden uitgevaren, zodat het beste deel van de haringteelt niet kon worden beoefend (12).

Vermeldenswaardig in verband met de escorteschepen of "konvooischepen" is ook het feit dat in bepaalde periodes deze vaartuigen niet alleen werden ingezet om de eigen vissers te beschermen, maar ook om de bedrijvigheid van andere vissers te beletten. Een voorbeeld ten aanzien van de Franse haringvissers kan hier worden vermeld.

Op 20 september 1522 spraken het Brugse Vrije en de stad Brugge met afgevaardigden van andere kuststeden *"nopende t uutreeden vanden scepen van oorloghen, omme te belettene tvisschen ende haryncvaert vanden Franssoyen"* (13).

Van de 14de tot het midden van de 16de eeuw sloten verschillende landen zelfs traktaten af die de vrijheid van visserij voor de niet-onderdanen waarborgden en veilig stelden (16).
In 1439 werd een traktaat gesloten tussen Hendrik VI en Isabella van Portugal, waarbij werd bepaald dat de vissers van beide partijen konden *"paisiblement aler partout sur Mer, pour Peschier et Gaignier leur vivre sans Empeschement ou Destourber de l'une Partie ne de l'autre"*. Aanvankelijk gold dit alleen voor de Vlaamse vissers, doch in 1467 werd het uitgebreid tot *"touts les aultres Paiis et seigneuries"* van Bourgondië, d.w.z. met inbegrip van de vissers uit Holland, Zeeland en Friesland.
Het traktaat werd op 24 februari 1496 vervangen door het "Groot Intercours", waarbij eveneens de vrije visserij aan beide zijden werd gewaarborgd (17).

Schotland kende weliswaar reeds lang restriktiemaatregelen tegenover vreemde vissers, doch deze golden enkel voor de baaien en zeegaten (18).

Klachten over overtredingen van deze maatregelen zijn eveneens bekend. In 1540 (of 1541) b.v. protesteerden de Schotten tegen vissers uit Heist en Walravenside die hun netten op bepaalde plaatsen uitwierpen (19). Dit geschiedde onder Jacob V van Schotland toen *"efforts were made to regulate the currency, to promote trade, to protect trees and orchards, to preserve fish"* (20).

Een andere indirekte maatregel ter bescherming van de visbestanden in de open zee is te vinden in een Keure van 1484.
Het indirekte karakter ervan moet echter in het bijzonder worden benadrukt, omdat veeleer werd beoogd orde op zaken te stellen in de verhoudingen tussen waarden, stuurlieden, vissers en knechten.

De Proost van St.-Donaas had bevoegdheid over de visserij in zijn gebied. De "*Ceuren ende ordonnancien aangaende der neeringhe vanden weerden, stiermannen ende visschers ten Proosschen*" van 1484 waren bestemd voor de inwoners van Wenduine, de enige parochie die, binnen de Heerlijkheid van het Proosse, aan zee lag. Men mag echter aannemen dat de reglementering in grote lijnen het gewoonterecht van de vissers van de Vlaamse kust weerspiegelde (21).

Uit deze Keure blijkt dat er een beperking op het gebruik van het vistuig bestond. Er is namelijk sprake van "vierlyneman" en "tweelyneknecht", waarmede werd bedoeld dat bij "houcvaerden" per aangemonsterd man in zee slechts vier lijnen mochten worden uitgezet en dat scheepsjongens enkel twee lijnen mochten gebruiken (22).

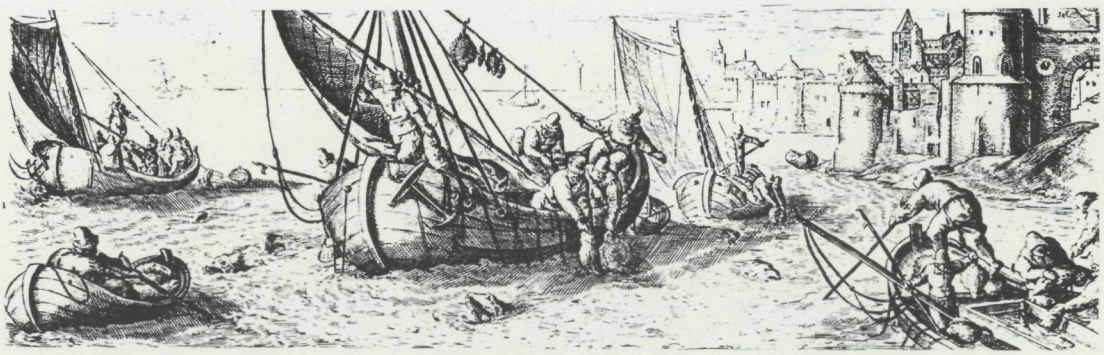
De Keure van 1484 werd later aangevuld en herwerkt, o.m. in 1500, 1514, 1526 en 1543, maar de beperkingsprincipes bleven in grote lijnen dezelfde.

Tenslotte werden ook ordonnanties uitgevaardigd die de uitoefening van de haringvisserij in de open zee regelden. Een beschermingskarakter hadden zij niet, doch zij zijn tekenend voor "een tijd van reglementering".

Zo werd op 26 juli 1535 een ordonnantie gepubliceerd op verzoek van de zeesteden van de Nederlanden, die de aandacht hadden gevestigd op het feit dat "*de harynghteelt es een vanden principaelsten occupatien ... dat in tselve doende, in de zee vele onghereghel theden ghebeuren by den visschers, beschaydende d'een den anderen in heure netten, vleten ende repen, de selve kervende afsnidende, inhalende ende onthaudende*" (23).

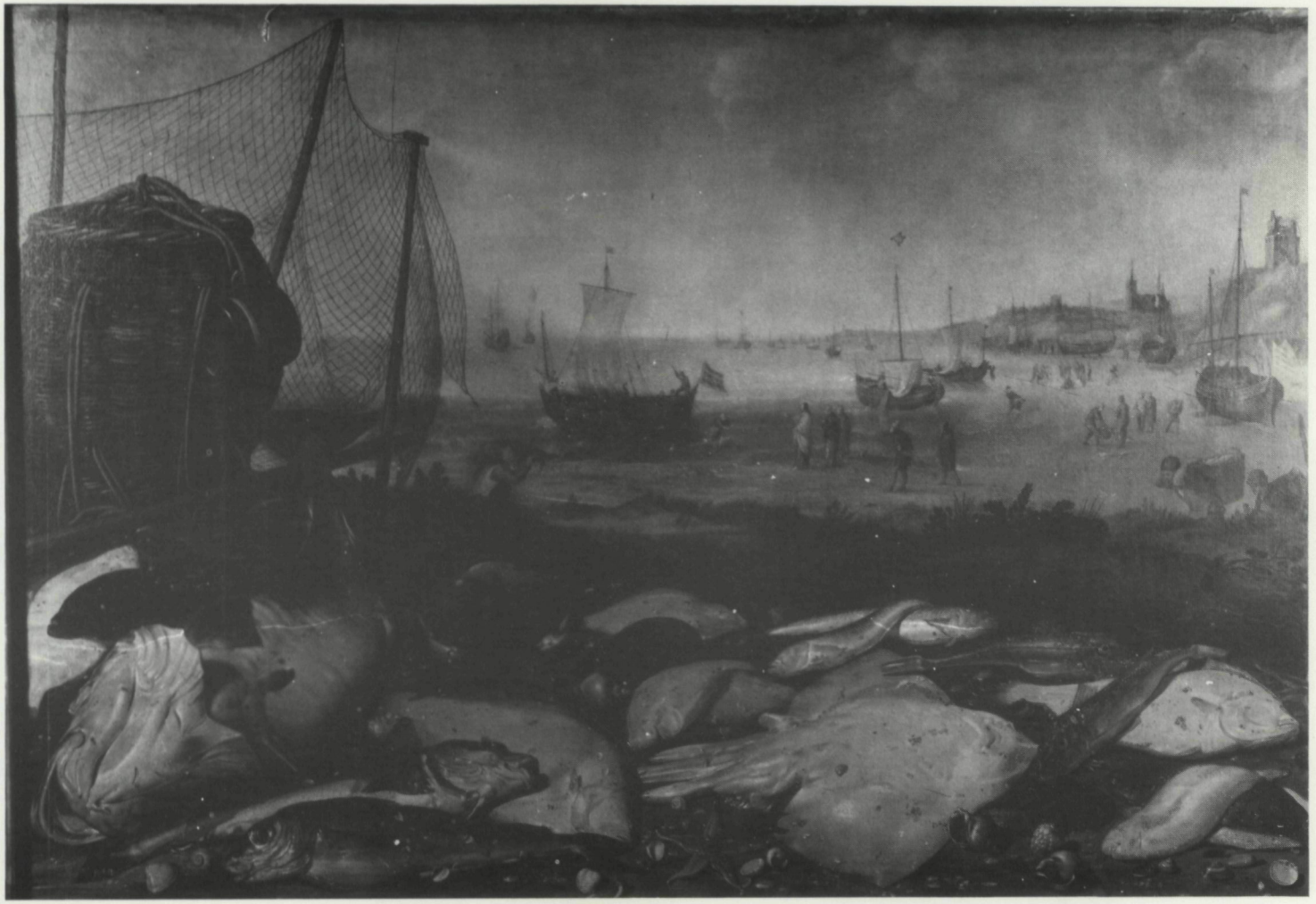

OUDE VISSERIJTECHNIEKEN
(Philips Galle, 1537-1612, naar Hans Bol, 1534-1593,
Prentenkabinet, Antwerpen)

WONDERBARE VISVANGST (David Teniers, de jongere, 1610-1690, KIK, Brussel ; OCMW, Brugge)

Dit soort politiereglement voor de haringvisserij bevatte bepalingen in verband met o.m. de veiligheid van de visserij, gedragsregels voor de vissers, het waarschuwen bij het vieren en het winden, het mogelijk hinderen van de visserij, het beschadigen van netten, het herstellen van de netten na het doorsnijden en het vinden van netten.

De ordonnantie werd op 4 augustus 1564 aangevuld en uitgebreid, o.m. ten aanzien van het varen, het lichten van de ankers, het gebruik van lichten en signalen bij het manoeuvreren en het merken van de tonnen die de netten drijvend hielden (24).

Naast de "groote" visserij bestond vanzelfsprekend ook de "cleene" visserij, die in de 16de eeuw nog aan belang won. Zo bedroeg het aantal vaartuigen dat in Nieuwpoort alleen in 1557-58 aan de kleine visserij deelnam 41 eenheden (25).

Voor deze visserij werden tal van beschermingsmaatregelen uitgevaardigd.

In de eerste helft van de 15de eeuw moeten reglementen hebben bestaan omtrent de plaats waar netten op het strand mochten worden opgesteld. Er zijn immers geschillen geweest tussen vissers van verschillende gemeenten en tussen vissers en de stad Brugge.

Op 4 augustus 1425 b.v. had er in Brugge een vergadering plaats om een geschil te regelen tussen de vissers van Klemskerke, Vlissegem en Wenduine (26).

Het geschil was ontstaan *"ome haer ghewant dat zy (vissers van Wenduine) in de zee pleghen te voeren, twelcke die van*

Clemskerke en van Vlisseghem den visschers van Wenduyne niet ghedoghen en wilden, te stelne voor tvoorland van Clemskerke en van Vlisseghem" (27). Het "ghewant" had betrekking op het "vloetghewant" en het "ebbeghewant" (28).

Een poging tot minnelijke schikking omtrent de plaatsing van de netten heeft tot geen resultaat geleid ; er werden echter ook geen problemen meer opgeroepen, vermits geen verdere aanduidingen over het geschil werden teruggevonden.

In 1432 hadden vissers van Kadzand ter hoogte van de Wulpenhoek in het Zwin staken geslagen om er tussen netten te spannen. De stad Brugge zag daarin een gevaar voor de binnenvarende handelsschepen en kon van de waterbaljuw verkrijgen dat de hinderlijke "visschers boomen" of "steylboomen" werden verwijderd (29).

Trouwens in de Keure van 1484 is er sprake van het houden van "eeneghe cavelinghe van zetteghewanden" (30). De plaatsen waar deze staaknetten op het strand mochten worden opgesteld, werden verloot, hetgeen er op wijst dat strandvisserij met staaknetten vóór 1484 moet hebben bestaan en dat de juiste plaatsen werden aangeduid waar mocht worden gevist.

In 1455 tenslotte werd door de stad Brugge en het Vrije een aktie ondernomen om orde op zaken te stellen bij de "staakvisserij". Op 2 oktober 1455 werden namelijk ontboden *"de visschers van Blanckenberghe, van Oostende, van Wendune, van Walravensyde, van Heys en andere"* om *"te hoorne sprekene ... up de zaken vanden oorbore ende onoorbore van den visschene in de zee met staken ten ende dat by beede de wetten gheordomeert mochte worden eene goede oorboorlicke maniere daertoe dienende"* (31).

Beschermingsmaatregelen zijn verder vervat in de ordonnantie van 11 april 1500 door het Proosse uitgevaardigd en waarbij

aan de Wenduinse vissers verboden werd om sleepnetten te gebruiken.

Dit verbod was een uitvloeisel van de Keure van 1484, die vooral tengevolge van de oorlog tegen Maximiliaan van Oostenrijk niet meer in acht werd genomen. Veel vissers van Wenduine lieten zich aanmonsteren voor de meer lonende, grote haringvisserij en eerst omstreeks half november kwamen zij terug om voor Wenduinse stuurlieden in de "cleene neeringhe" te werken. Deze toestand bedreigde de visserij van Wenduine en daarom publiceerde het Proosse op 11 april 1500 een ordonnantie bestaande uit vier artikels. Vooreerst kreeg een stuurman, die een Wenduins visser als boven bedoeld liet inschepen een zware boete. Verder bleef de bemanning van een boot beperkt tot twee vierlijnmannen en één tweelijnman. Sleepnetten mochten niet meer gebruikt worden, *"voort dat van nu voordan gheen stierman en gheoorlove eeneghe knecht meer slepers te ghevene"*, en tenslotte werd aan de Wenduinse vissers van de kleine nering verboden het beroep van mandendrager uit te oefenen (32).

In 1503 en 1504 moeten de diskussies omtrent het vissen met sleepnetten langs de Vlaamse kust algemeen aan de orde zijn geweest. In december 1503 en april 1504 hadden in Brugge besprekingen plaats tussen het Vrije, de stad Brugge en afgevaardigden *"vanden smallen steden van der zeecost"* om een reglement op te stellen *"up t stic vanden visschers ten haringhe"*, *"up t stic vanden visschene van der zee"* en *"van der neeringhe vanden smallen visscherien ter zee"*. Ongetwijfeld werd tijdens deze besprekingen ook het gebruik van sleepnetten behandeld (33), hetgeen in 1509 wordt bevestigd toen het Proosse advies inwon van *"eenighe stierlieden ende andre van Wendunen"* over sleepnetten *"daer mede zy vanghen muelenaers ende tonghen"* (34).

Uit de ordonnantie van 20 april 1510 kan verder worden opgemaakt dat *"naer de oude usance"*, de maaswijdte van de netten die in de kust(strand)visserij werden aangewend, minstens drie duim moest zijn (35). De ordonnantie maakt gewag van het feit dat *"van ouden tyden de zeevisschers ... daghelycx visschende lancx den zeestroom ende zeecosten van Vlaendren, gewoenlyck zyn geweest huere netten te hebben als seynders cuulx, schuttersnetten ende andere packersnetten van der wydde van den masschen drie dumen of meer ende niet nauwere"* (36).

De ordonnantie doet ook opmerken dat de maaswijdte van de netten gebruikelijk kleiner was en dat hieruit schade aan de visstand en nadeel voor de voedselvoorziening en het levensonderhoud van de bevolking voortvloeiden. Deze thema's zullen in latere tijden regelmatig terugkomen.

De tekst vermeldt dat de vissers *"gedurende die laetste oirloghen ... (hebben) doen maken ende breyden zekere nieuwen netten, vele nauwere van maesschen dan men hier voirtyts gewoonlic es geweest te useren, daermede zy ghevischt hebben ende noch visschen daghelycx ... t' welcke ongeoirlooft es, ghemerct dat de voirseide netten vele nauwere zyn dan die plochten te zyne, destruerende ende bringhende te nyeuten t' cleen visch ende t'gru, dat nyement en comt te proffycte, midts dat zy dat wechwerpen uut hueren netten in groote menichte, als niet dienende ; ter causen van welken voorseide ongeoirloofde ende verboden netten men lettel ofte gheen zeevisch en vint om t'volck daermede te gerieven ende te spysen, ten grooten grieve, scade ende achterdeele van ons ende van den gemeenen oirboire"*.

Deze toestanden deden Karel V op 20 april een ordonnantie uitvaardigen waarin de maaswijdte van de schuttersnetten op vier duim werd gesteld. Het was voortaan immers verboden van

"eenighe oude ofte schuttersnetten die nauwer ofte hinger zyn dan zy behoiren" te gebruiken ; men moest die *"terstont schueren ende te nyeuten doen, makende of doende maken andere nyeuwe netten van den wydde van vier dumen elcke massche ende niet nauwer"*. Van de zegen is geen sprake, maar wellicht was dit een vergetelheid.

Bij overtreding moest een boete van 100 pond parisis worden betaald, naast inbeslagneming van de netten. *"Ende dit al up peyne van hondert ponden parisis, ende van den netten te verbeuren"*.

Er was een drieledige verdeling van de opbrengst van de straffen voorgeschreven. *"Wy willen ende ordonneren ghedeelt te zyne in drie deelen, te weten : d'een derde tot onsen proffyte, t'ander derde tot behoef van den officiers die de inninghe ende executie daeraf doen sal ... ende t'derde derde tot proffyte van de wroughere ende anbringher"*.

De verdeling volgens een vast aandeel voor de partijen kwam toen veelvuldig voor (37). De keizer kreeg een aandeel als hoogste behoeder van de openbare rust en orde. De officier trad op voor de openbare orde en ontving eveneens een aandeel. Het aandeel van de aanbrenger werd wellicht toegekend voor de (verplichte) medewerking bij de toepassing van de wetgeving. In de 16de eeuw was het b.v. op de Brugse vismarkt verboden de pekel waarin de haring lag, te vergieten van de ene in de andere ton of te "vercutsen", op 10 pond boete. Degene die iemand daarop betrapte, was verplicht, wilde hij zelf niet worden gestraft, aanstonds de overheid te verwittigen. Van de opgelegde boete werd een derde aan de aanklager afgestaan (38).

Ten aanzien van de naleving van de ordonnantie moet wel enige bezorgdheid hebben bestaan, want op 13 september 1510 besloot

het Proosse een onderzoek in te stellen bij *"die van Wendunen ... anghaende de wythede vanden maesschen van huerlieder netten"* (39).

Eens te meer, en zoals verder herhaaldelijk zal blijken, was die kontrole evenwel verre van voldoende.

Op 10 juni 1524 werd de maaswijdte van de schuttersnetten van vier duimen nogmaals bekrachtigd. De geldboete en de inbeslagneming waren eigenaardig genoeg niet meer vermeld, maar de straf of "de peyne" bij overtreding was verbanning voor drie jaar en openbare verbranding van de netten. *"Ende dit al up de peyne van den ban van drie jaren, ende daertoe van den netten, gaerne ende andre instrument daermede zy alzo ghevischt zouden hebben openbaerlic verbrant te zyne telcker reise dat zy bevonden zullen zyn met nauwere oft hinghere netten ghevischt te hebben dan van vier dumen elcke massche, als voorscreven es"* (40).

Beide sankties waren zeker niet gering te noemen. De verbranding van de netten zou met de verwoesting van een huis kunnen worden vergeleken en de (tijdelijke) verbanning behoorde, samen met de vredeloosheid tot de belangrijkste straffen van die tijd (41).

De ordonnantie vermeldde eveneens duidelijk wie bij overtredingen moest ingrijpen, namelijk de baljuws van *"Nieupoort, Duinkercke, Oosthende, Grevelinghe, Mardycke, Blanckeberghe, Sluus, Biervliet ende andre baillius ende officieren dien't anghaen ende toebehoren sal"*.

De ordonnantie moest voortaan ook ieder jaar automatisch worden hernieuwd. *"Wy willen ende ordonneren ulieden ... dat ghy de zelve voortan alle jare ververscht ende van nieus doet publieren*

ende condighen, ten plaetsen ende in der manieren voorscreven, sonder daerop van ons te verwachten oft hebben andre noch breedre bevel oft ordonnantie dan desen onsen brief".

Door een ordonnantie van 5 mei 1531 werd naar de ordonnantie van 10 juni 1524 verwezen, maar er kwam een duidelijke verscherping van de bestaande reglementering. Er werd gewoonweg voor de kust(strand)visserij verbod opgelegd om "chynnetten" of zegens te gebruiken.

Er werd bevolen *"dat niemant, wie hy sy, hem voortaen en voordere te visschene te schepe, te peerde, noch te voete, met eeneghe chynnetten, van wat wydde van maesschen dat die zyn oft wesen moghen"* en de baljuws van Nieuwpoort, Dunkerque en Oostende kregen opnieuw opdracht om langs de Vlaamse kust de overtreders, *"waer zy dien vinden zullen, binnen of buyten heure jurisdictie, (te) arresteren ende vanghen"* (42).

De ordonnantie handelde enkel over een verbod van het gebruik van "chynnetten", zodat de vraag kan worden gesteld wat er met betrekking tot andere netten van toepassing was. Gold b.v. voor de schuttersnetten nog steeds de vier duim. Hieromtrent werden geen aanwijzingen teruggevonden, hetgeen laat veronderstellen dat reeds in die tijden de mogelijke nadelige effekten van bepaald vistuig onder ogen werden genomen.

Ook de straffen werden strenger. Bij overtreding gold *"de verbuerte voor de yerste reyse, van dertich Karolus ghuldenen ende voorts van den zelven netten, peerden ende scepen".* Bij herhaling werd de overtreder veroordeeld tot tien jaar ballingschap en het afhakken van een vuist. *"Ende voor de tweede reyse, up ghebannen te zyne thien jaeren uut onsen voorseide lande van Vlaendren, up de vuust, ende daartoe van arbitrael correctie",* d.w.z. de rechtelijke magistraat kon vrijelijk over de sankties beslissen.

De sankties lagen in de lijn van de toenmalige gebruiken. De beteugeling van overtredingen was niet zozeer gericht op vrijheidsberoving, maar wel op boetes, lijfstraf, executie en verbanning (43).

In het bijzonder mag hier toch de afhakking van de vuist worden vermeld. De afhakking was een straf voor het werktuig dat zich aan het misdrijf had schuldig gemaakt (44), in onderhavig geval het vervaardigen en het gebruiken van het verboden vistuig. De afhakking werd wellicht ook als terreurstraf bedoeld (45).

De versterking van het (willekeurig) gezag van de rechter valt eveneens te noteren, maar zij betekent ook dat de socio-ekonomische gevolgen van een achteruitgang van de kust(strand)visserij inzake voedselvoorziening in acht werden genomen.

De ordonnanties werden ongetwijfeld onvoldoende of niet nageleefd, vermits op 25 april 1537 de ordonnantie van 1531 *"ter conservacie vander visscherei vander zee"* moest worden hernomen.

Het verbod van het gebruik *"om eenegh chynetten, van wat wyde van maessche dat die zyn ofte wesen moghen"* bleef behouden (46).

De visserij stond er trouwens blijkbaar niet goed voor, want *"de voornoemde visscherie van Vlaendre es ghescepen ... te niete te ghane, bij ghebreke van vissche omtrendt de voornoemde zeecosten"*. Niet alleen de vissers (incl. mogelijks slinken van de visserijbevolking) moesten hiervan het slachtoffer worden, maar ook de ganse bevolking (voedselvoorziening). *"Daermede niet alleenlic verlooren ende te nieuten ghaan zullen diveirssche persoonen die hem metter voornoemde visscherie tot nu toe gheneert hebben, nemaer worden ooc de inghezetenen van onsen voornoemden lande van Vlaendre ende diveirssche andere ghepri-*

veert ende ghefrustreert van eenen grooten deele van huerlieden leiftochten dat zy halen ande zeevisch".

Ook op 19 maart 1539 werden de ordonnanties van 1531 en 1537 opnieuw gepubliceerd en bleef het gebruik van de zegen verboden, *"daer mede zy vangen cleen Visch, Gru ende Zaet ... roovende ende distruerende daer mede die bedden ende legers van den zelven cleenen Visschen, ende latende tselve Zaet ende Gru, ten platten Lande opt sandt aldaer by den Vogelen ende andersins te niet gedaen worden"* (47).

Naar de nadelige gevolgen voor de vissers en de bevolking werd andermaal verwezen, want de visserij gebeurde *"in zulcker menigte ende manieren dat indien daer inne niet voorzien en worde, de voorseyde Visscherie ... geschepen waere daer duer genoug teenegarder te vergane ende defailleren, by gebreke van Visschen omtrent de voorseyde Zee - costen. Ten grooten verdriete ende miserie, niet alleene van menige Persoonen hemlieden met der voorseyde Visscherie geneerende, maer ooc tot grooter desolatie van onzen Ondersaeten ... als die daer duere gefrustreert worden zouden van een groot deel van huerlieder nootdurft ende lyf-togte"* (48).

In de ordonnantie werd nog eens scherp op de plichten van officieren, burgemeesters, schepenen en wethouders gewezen in verband met overtredingen. De straffen bleven dezelfde.

Meldenswaard hier is opnieuw het feit dat de verbodsbepalingen uiteindelijk enkel op slepende netten sloegen, daar waar in de overwegingen ook sprake was van "zeewandt". Of het om een leemte gaat, kon niet worden uitgemaakt.

Het "tscheynen ter zee" was in die tijd een veel gebruikte visserijmethode en daarom werden vragen opgeworpen over de opportuniteit van de verbodsmaatregel.

Het Brugse Vrije besloot op 7 februari 1545 aan het landsbestuur *"te suplieren, omme de chynetten danof men useert upden zeecant, gheaboliert (49) thebbende, nemaer daer men alvooren hen informeren moet, hoe dat tslepen ende useeren van den zelven chynetten verpacht es, in wat plaatsen, ten wiens prouffyte ende hoeveele ende voor wat tyde, omme daernaer de requesten te formerene"* (50).

Er kwam inderdaad enige versoepeling van de reglementering. Er werd teruggekomen op het verbod van het gebruik van de zegen en een maaswijdte van vijf duim werd ingevoerd, maar dan voor alle rond- en platvisnetten, waarover in vroegere tijden geen uitsluitsel bestond.

Op 30 september 1545 verscheen de nieuwe ordonnantie en bepaalde dat *"nyemant, wye hy zy, hem en vervoirdere te visschen te schepe, te peerde noch te voete met eenighe netten oft zeewant, cheynetten, pinckernetten oft andere, hoe danich dat men die mach oft zoude moeghen heeten ofte namen, nauwer van marsschen dan vyff vulle gehemeene zeelyeden duymen"* (51).

NOTEN

(1) De gegevens zijn enkel benaderend. Bijzonderheden b.v. over het aantal vaartuigen en de aanvoer in de kleinere havens, alsmede over de vangsten van de kust(strand)visserij zijn niet voorhanden. Wel moet rekening worden gehouden met het feit dat meer personen in de sektor bedrijvig waren dan er rechtstreeks bij het vissen zelf waren betrokken, o.m. scheepsbouwers, kuipers, pakkers, zoutzieders, handelaars en vervoerders.

(2) DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, I, blz. 203.

(3) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende*, blz. 73 ; DE ZUTTERE C., *Enquête sur la Pêche Maritime en Belgique - Etude économique de la pêche maritime*, Brussel, 1909, blz. 55-56 ; KLAUSING J., *Zeevisserijbedrijf*, blz. 17.

(4) DEGRYSE R., *De Omvang van Vlaanderens haring- en zoutevisbedrijf op het einde van het Frans-Bourgondisch conflict (1482)*, in : Mededelingen van de Marine Academie, XV, Antwerpen, 1963, blz. 49-50.

(5) DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis"*, blz. 154.

(6) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende*, blz. 119 ; DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis"*, blz. 152, noot 64.

(7) Bij het bepalen van de uitvaartdag lagen zeker geen biologische beweegredenen aan de grondslag. Veeleer speelden kwaliteitsaspekten en afzetgewoonten en -praktijken (mogelijk bedrog in de handel van kaakharing) een rol. Misschien was de datum ook gewoonweg een soort referentiedag, zoals in andere bedrijfstakken(b.v. betalen van de landpacht). De datum viel trouwens samen met het hoogtepunt van de zomerfeesten, midden het tijdperk van begankenissen, bedevaarten en processies. Het was de dag van de viering van St.-Jan de Doper en die stemde overigens ongeveer overeen met het heidense midzomerfeest, dat op de dag van de zomerzonnewende (21 juni) werd gevierd. Zie PEETERS K.C., *Eigen Aard, Overzicht van het Vlaamse Volksleven*, Antwerpen, 1963, blz. 324.

(8) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende*, blz. 84 ; DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis"*, blz. 150-151.

(9) DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, blz. 283.

(10) KRANENBURG H.A.H., *Visserij van de Noordnederlanders*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, I, Bussum, 1976, blz. 292.

(11) COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, blz. 115.

(12) BEAUJON A., *Overzicht der Geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisscherijen*, Leiden, 1885, blz. 15-16.

(13) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, rekening 262 (1522-1523), f° 89vo en 90.

(14) VAN GOETHEM M., *Het Statuut van de Territoriale Zee*, Brugge, 1963, blz. 79.

(15) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 186.

(16) PEETERS A.M., *De Evolutie van het Zeevisserijrecht*, (onuitgegeven verhandeling), 2 dln, Gent, I, 1984, blz. 14.

(17) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 186-187.

(18) KRANENBURG H.A.H., *De Zeevisserij van Holland in den tijd der Republiek*, Amsterdam, 1946, blz. 142.

(19) VLIETINCK E., *Het Oude Oostende*, blz. 84-85.

(20) MACKIE J.D., *A History of Scotland*, Harmondsworth, 1978, blz. 130.

(21) COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, blz. 101.

(22) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Proosdij van St.-Donaas Brugge*, nr. 1511 (1481-1484), f° 112vo - 113vo.

(23) COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, blz. 123.

(24) *Ibidem*, blz. 125-128.

(25) DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis"*, blz. 154.

(26) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, rekening 160 (1424-1425), f° 34.

(27) *Ibidem*, f° 36.

(28) Vloetghewant en ebbeghewant : netten die bij de tijen tussen palen werden opgehangen (steylboomen ; zetteghewant ; ebbezetters).

(29) COORNAERT M., *Knokke en het Zwin*, Tielt, 1974, blz. 57.

(30) COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, blz. 103.

(31) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, rekening 188 (1455-1456), f° 17.

(32) GILLIODTS-VAN SEVEREN L., *Coutume de la Prévôté de Bruges*, in : Coutumes des Pays et Comté de Flandre, Quartier de Bruges, 2 dln, Brussel, 1887, I, blz. 227-231.

(33) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, rekening 243 (1503-1504), f° 43vo, 44, 44vo, 45vo en 94.

(34) GILLIODTS-VAN SEVEREN L., *Coutume de la Prévôté*, I, blz. 232. Meulenaers : kleine wijtingen (?), kleine platvis (?).

(35) DESCHRIJVER H., *De Oude Landmaten in Vlaanderen*, Gent, 1942, blz. 22, stelt een duim gelijk aan 2,5 cm. Volgens DE SMET J., *De Garnaalvangst op onze Kust in de 18e eeuw*, in : Biekorf, Brugge, 1956, blz. 17, is een duim gelijk aan 14 mm. Ook DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, I, blz. 6 en COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, blz. 136, noot 223, en blz. 225, noot 235 vermelden 14 mm. Deze maat is afgeleid van de maaszijde van een vierkant (van 49 bij 49 mm) dat naast een tekst in de "Bundels Brugse Vrije", nr 4307 (1773) (RAB) staat afgedrukt. Volgens de toenmalige reglementering moest de maaswijdte 3 ½ "gemeene zeelieden duymen" bedragen. Deze 3 ½ duim werd tegenover een zijde van 49 mm gesteld, hetgeen een duim op 14 mm brengt. De juiste maat van de "zeelieden duym" lijkt evenwel nergens bepaald te zijn.

(36) *Recueil des Ordonnances de Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, I, blz. 130. Seynders (cuulx) : zegen. Schuttersnetten : schutnetten of stelnetten, d.w.z. langgerekte rechthoekige visnetten. In de vorm van een halve maan werden de netten bij laag water door middel van stokken in het strand geplant, met de opening naar de wal gekeerd. De onderzijde van de netten werd met stenen en lood op de grond gehouden. Packersnetten : schuttersnetten.

(37) VAN CAENEGEM R.C., *Strafrecht in Vlaanderen*, blz. 216.

(38) VANHOUTRYVE A., *Vishandel en Visambacht*, blz. 56.

(39) GILLIODTS-VAN SEVEREN L., *Coutume de la Prévôté*, I, blz. 232.

(40) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, II, blz. 329-330.

(41) VAN CAENEGEM R.C., *Strafrecht in Vlaanderen*, blz. 137.

(42) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, III, blz. 154-155. Met Tessele wordt het eiland Texel bedoeld. Chey(n) netten : zegen.

(43) VANHEMELRYCK F., *Misdadigers tussen Rechter en Beul 1400-1800*, Antwerpen, 1984, blz. 47 ; KOCH W., *Ein gerichtliches Verhör und Verurteilung von Fischdieben im Jahre 1575*, in : Archiv für Fischereigeschichte, Heft 7, Berlijn, 1916, blz. 74.

(44) VAN CAENEGEM R.C., *Strafrecht in Vlaanderen*, blz. 193.

(45) *Ibidem*, blz. 200.

(46) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, IV, blz. 24.

(47) *Ibidem*, blz. 159.

(48) *Ibidem*, blz. 160.

(49) Gheaboliert : afgeschaft.

(50) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, resolutieboek 24 (1543-1555), f° 60vo.

(51) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, V, blz. 179. Pinckernetten : netten die door pinkers (vaartuigen voor de haringvisserij) werden gebruikt (schutwant, schutnet of drijfnet ?).

De troebelen en de politieke verwikkelingen van de 16de eeuw hadden, vooral na het midden van de eeuw, ook voor de Vlaamse visserij belangrijke gevolgen.

De strijd tussen Frans I van Frankrijk en Karel V had hoofdzakelijk de Vlaamse en Zeeuwse vissers getroffen, doch ook de mogelijkheid geboden tot uitbreiding van de Hollandse haringvisserij ter zoute. Deze visserij zocht haar vangstgebieden steeds meer in het noorden van de Noordzee en ondervond daardoor minder hinder van de Franse aanvallen op zee.

Volgens een officiële "Declaratie van de Visscherijen in Holland, Zeeland en Vlaanderen" van 1562 werd het aantal buizen en boten van alle Nederlandse provinciën samen op zevenhonderd geraamd, waarvan Vlaanderen er honderd, Zeeland er tweehonderd en Holland er vierhonderd bezat. Deze getallen kunnen overdreven zijn, doch het gegroeide overwicht van Holland komt hiermede duidelijk tot uiting (1).

Politieke onlusten, gevolgd door de inneming van Brielle in 1572, hebben deze op gang gebrachte ontwikkeling versterkt en de onzekerheid op zee doen toenemen. De watergeuzen keerden zich niet alleen tegen de Spanjaarden, maar eveneens tegen de Vlamingen (2). Alleen Dunkerque durfde het nog aan onder de bescherming van één vrijtschip in het Nauw van Kales te vissen, maar ook daar werd vlug een punt achter gezet (3).

Even komt er nog een kleine opflakkering van de Vlaamse visserij met de Pacificatie van Gent in 1576, wanneer Dunkerque, Nieuwpoort en Oostende door de rebellen worden bezet.

Met de afscheuring van Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in 1579 is het gedaan met de grote visserij in Vlaanderen.

Veel Vlaamse vissers weken uit naar Zeeland en anderen gingen als kapers in dienst van de Spanjaarden.

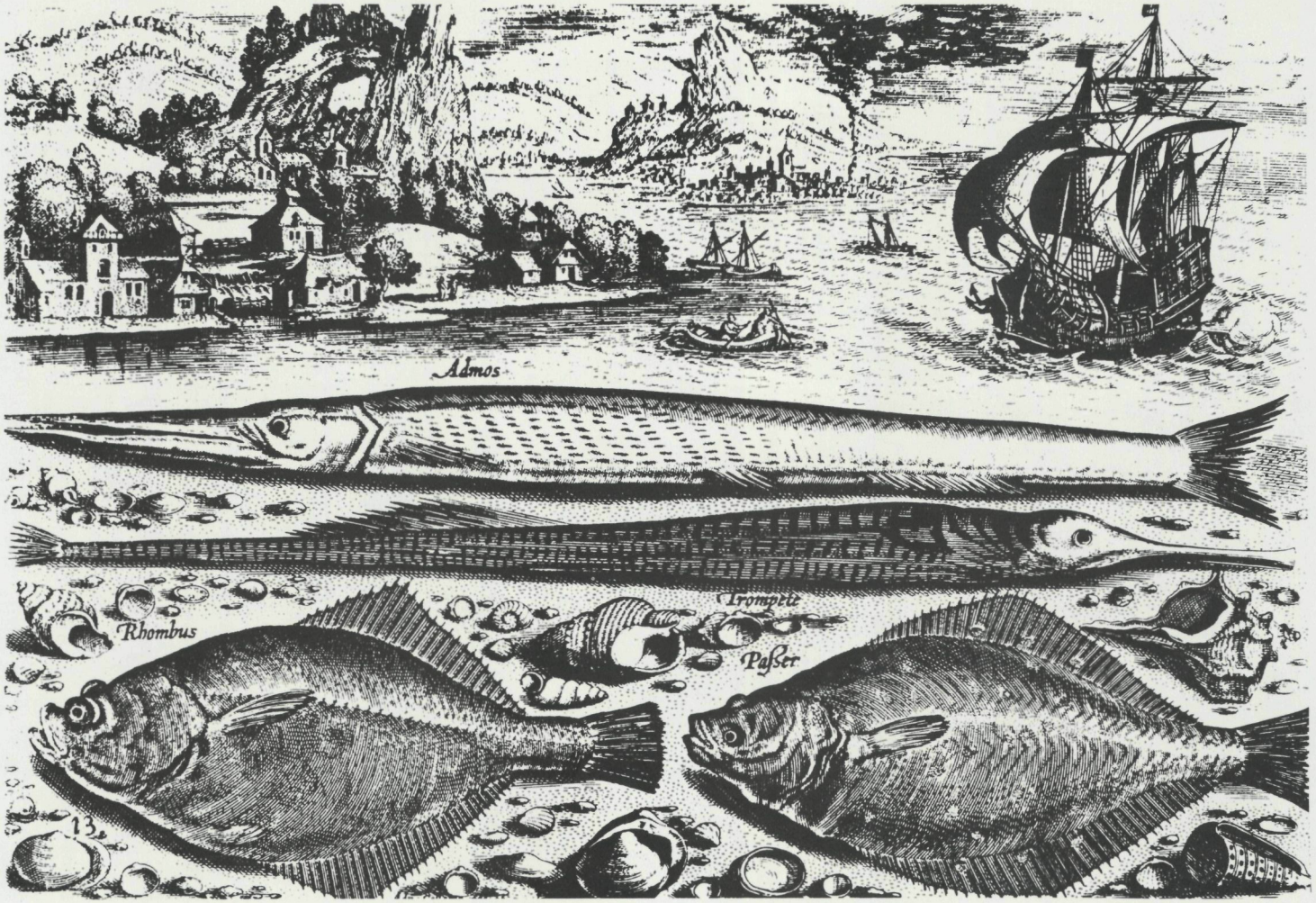
Eind 16de eeuw was de Vlaamse zeevisserij praktisch geheel verdwenen. In de Noordzee was de hegemonie naar de Noordelijke Nederlanden overgegaan, waar de opgang zich in de 17de eeuw voortzette. In de late 16de en tijdens de 17de eeuw was in Vlaanderen de recessie trouwens algemeen - en dit naast politieke troebelen, ingevolge de herschikking van de ekonomische zwaartepunten volgens de kriteria van de kompetiviteit (4).

Het zou tot het begin van de 18de eeuw duren vooraleer de Vlaamse visserij weer enige betekenis kreeg. Alleen de kust (strand)visserij bloeide en bleef levensvatbaar in Vlaanderen, maar het leek noodzakelijk opnieuw een beroep te doen op reglementering.

Zo volgde op 15 oktober 1614 nogmaals de bekrachtiging van de ordonnantie van 1545 (5).

Twee jaar later, op 12 maart 1616, kwam bij dekreet een afwijking van de verordening van 15 oktober 1614. Gedurende het zomerseizoen, van St.-Jansdag (24 juni) tot einde augustus, was het gebruik van netten met een maaswijdte van 3½ duim toegelaten (6).

Deze afwijking was duidelijk ingegeven door socio-ekonomische motieven, nl. de geringe aanvoer in bedoelde periode en de bestaanszekerheid van de vissers. Naijver tussen de vissers onderling speelde echter eveneens een belangrijke rol.

VISSEN (Adriaen Collaert, 1560, 1618, Prentenkabinet, Antwerpen)

VISSEN (Adriaen Collaert, 1560, 1618, Prentenkabinet, Antwerpen)

De maaswijdtevermindering was een *"middel omme in 't Somersaisoen (de) nootdruft ende lyftoche te winnen ende besorgen, doordien dat alsdan up de voorseyde kosten geen ander Visch es vallende dan Tongen ende diergelyck kleen Somer-visch, tot welck gevanck Traneel-netten ende Houckwant door de wydtheyt van hunne Maesschen, onbequaem ende onvruchtbaer zyn"* (7). Temeer, *"de groote aermoede in de welcke ... sien (de) gemeene Visschers in 't voornoemde saisoen, die nochtans behoorden te wesen de mine ende thresor up de welcke de voornoemde Zee-steden hen fonderen, rusten ende onderhouden"*.

De rivaliteit blijkt o.m. uit de interpretatie van de ordonnantie van 15 oktober 1614. Het was een feit dat de *"Visschers van de Geunieerde Provincien in grooten getalle henlieden vinden up de Zee - kosten van Vlaenderen, uytwerpende alzulck Zeewant, Cheynetten ende andere van zulcke Maesschen ende schoil als 't hen goet dunckt ende belieft, tot bederffvenis ende achterdeelde van de Visschers ende Ondersaeten van de Landen van Vlaenderen, die daer door gefrustreert worden van een groot deel van hunnen nootdruft ende lyftochte"* (8).

Toen reeds stelde zich het probleem van de Nederlandse vissers die in de Belgische wateren kwamen vissen, zonder de bestaande reglementering in acht te nemen.

In verband met de naleving van het reglement op de maaswijdte waren klachten en misbruiken schering en inslag. In augustus 1668 b.v. zond de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen zijn substituut uit *"omê te gaen visiteren tot Blanckenberghe, Oosthende ende Nieupoort de netten aldaer, of deselve hebben haer behoorlicke maesschen, ende nyet en syn contrarie de placcaeten angaende de visscherie"* (9).

Een verder bewijs is te vinden in de verklaring van de baljuw van het Brugse Vrije op 5 mei 1685 (10). Hij betoogde tegenover het schepenkollege *"datter menichte van persoone ... woonende ontrent den zeekant"*, tegen de verordeningen van de overheid in, visten *"met alle sorten van netten, soo om groote als cleene visschen te vanghen"*. Zij veroorzaakten z.i. grote schade *"door dien sy seynende ende de cleene visschen te lande slepende. Daeruut waren nemende de groote, ende cleene lieten ligghen op den oever dewelcke daer bleven rampaneren voor spyse van voghels"*. De baljuw beklemtoonde dat de kleine vissen moesten dienen als voedsel voor de grote, *"daer dat de selve moesten dienen tot aes ende voetsel van de groote visschen, die by faulte van voetsel te vinden omtrent het stranghe hun diep inde zee waeren vortreckende ten groote achterdeele soo vande visschers als van ghemeente"*.

Het Vrije publiceerde dan op 5 mei 1685 nogmaals het plakkaat van 15 oktober 1614, "staende inden IIen placcaetboeck fol 364".

Volledigheidshalve moet worden vermeld, dat in het visserijreglement van Blankenberge bepalingen waren vervat die, zij het indirekt, een beheerskarakter droegen.

Zo waren in het reglement van 27 mei 1696, "Reglement ende ordonnantie tot directie ende gouvernement van de Visscherye der stede ende port van Blanckenberghe" (11), dat op 10 december 1717 onder de titel "Voor de goede regie der vrye Visscherye binnen de Stede en de Port van Blankenberge" (12) grotendeels werd hernomen en aangevuld, enkele bepalingen van beschermende aard opgenomen.

Behalve voorschriften over de erkenning tot visser (artikel 10) en de aanwerving van vissers (artikels 12 en 13) was ook de uitvaart geregeld.

Zo mocht b.v. de maandag, vóór zonsondergang (later vóór 16 uur) niemand in zee gaan, evenmin als op 9 november, 's Maartensdag ("beschip dage" of dag van de aanwerving van de nieuwe bemanning) (13). Ook op zon- en feestdagen was er uitvaartverbod, tenzij met de toestemming van de bisschop van Brugge en de goedkeuring van de deken van het korps (artikel 14) (14).

In 1724 werd de uitvaartregeling aangevuld, in die zin dat noch op zaterdag, noch op maandag (*"om reden men den Visch niet kan te vente bringen goet ende leverbaer"*) vanaf Pinksteren tot midden september (later eind september) mocht worden uitgevaren. In het verslag van de algemene vergadering van 31 juli 1724 van de "Generaeliteyt van de Visscherye" staat vermeld : *"Hierop heeft deken ende eedt met pluraliteyt van het gemeente ghere-solveert dat soude achtervolgen de voorgaende resolutie van de saterdaghen ende maendaghen niet in zee te gaan van Sinxen tot 17 7^{ber}, tensy dat noodigh soude wesen, en dese resolutie te achtervolghen voor altydt want niemant en vermagh hem van daerteghen aen te comen, ofte willende in zee gaen sonder consent van deken ende eedt en sullen gestraft worden inghe-volghe ons reglement"* (15).

Met betrekking tot de straffen, zijn de veroordelingen bekend van Jan Hostens die op 30 mei 1712, een maandag, *"'t seilen was gegaen eer de sonne was onder gegaen"* en van Pieter van Hecke die op 9 november 1711 *"syn schelvischvlete hadde ghe-schoten op de beschip dage"* (16).

Onder de aanvullingen van het reglement in 1717 vallen o.m. te vermelden : de afwijkingen op het uitvaartverbod op maandag of

zaterdag en de perioden waarin bepaalde netten mochten worden gebruikt (17).

Op maandag en zaterdag mocht worden uitgevaren wanneer de daaropvolgende dinsdag of woensdag, respectievelijk maandag een vigilie- of vastendag was, en dit "*op dat alle de Steden souden konnen gefurniert worden van den Visch*" (artikel 35). Tussen Pinksteren en eind september was het op zaterdag toegelaten dat acht vaartuigen gingen vissen "*tot gerief van de Borgers deser Stede*" (artikel 29).

Ten aanzien van het te gebruiken vistuig was bepaald dat er van 1 oktober tot en met Pinksteren alle dagen mocht worden gevist met "*Togen, Singers, Korde, Staecken ende anders, behoudens visschende met Netten conforme de Placcaerten van Haere Majesteyt*" (artikel 28). Ook de "*Rogge Vlete*" mocht in deze periode worden gebruikt (artikel 33) en tenslotte was het van 1 november tot Pasen toegelaten "*te schieten alderhande soorten van Netten*" (artikel 34) (18).

Gedurende geheel de 17de eeuw had de zeevisserij, met uitzondering van de kust(strand)visserij, in Vlaanderen geen betekenis, spijts de pogingen die er waren om het bedrijf nieuw leven in te blazen.

Veelbelovend voor een hervatting van de zeevisserij leken b.v. de "visscherijprivilegies" die Karel II van Engeland in 1666 aan Brugge verleende. Nadat hij in 1656 door Cromwell uit Engeland werd verjaagd, verbleef hij in Brugge. Uit dankbaarheid voor dit verblijf kregen de Brugse vissers het recht met vijftig haringbuizen of andere schepen, zonder betaling van

taksen, doch met een geleibrief van het Brugse stadsbestuur en borgstelling door de eigenaar bij het bestuur, langs de Engelse en Schotse kusten en stranden te vissen (19). De Bruggelingen zouden van deze privilegies gebruik hebben gemaakt, vermits op het stadsarchief zeebrieven berusten afgeleverd tussen 1667 en 1672 (20).

Tot een wederopleving van de Vlaamse zeevisserij kwam het echter niet.

In zover de beperking van de toegankelijkheid tot de visgronden beschermend kan werken, moet deze gunstmaatregel ongetwijfeld geplaatst worden tegen de achtergrond van de toenmalige strijd om de heerschappij over de zee in het algemeen en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor de visserij in het bijzonder.

De eerste moeilijkheden op het vlak van de vrije visserij in het algemeen ontstonden ten tijde van Jacob I van Engeland. (Jacob VI van Schotland). Op 16 mei 1609 vaardigde hij een proklamatie uit, de "Proclamation touching Fishing", waardoor het aan vreemde vissers verboden werd nog langer in de Schotse, Engelse en Ierse kustwateren te vissen, tenzij zij reglementaire netten gebruikten, *"nettes and engines lawfull and accustomend by the English"* (21), over vergunningen beschikten en daarvoor de nodige belasting (de "assize-herring") betaalden. Dit verbod was algemeen, maar was in feite tegen de Hollanders gericht (22).

De Hollanders stoorden zich echter weinig aan de proklamatie en betaalden de taksen niet. Ook werden de vergunningen, al dan niet nagemaakt, doorverkocht en werd de maaswijdtereglementering niet nageleefd (23). Na protesten en diplomatiek optreden werd de proklamatie opgeschorst, doch niet ingetrokken. De haringvisserij rond Engeland en Schotland bleef ongeveer wat zij was.

Het enige praktische resultaat was dat de Hollandse haringbuizen tijdelijk op een grotere afstand van de Britse kusten bleven vissen (24).

Meldenswaard is ook het plakkaat van de Hollandse Staten-Generaal van 12 mei 1620, dat in 1818 en 1824 werd hernieuwd, waarbij aan de Hollandse vissers verbod werd opgelegd haring te vangen tussen de rotsen en riffen van Hitland (de Shetlands), Ierland en Noorwegen, "omdat deze vis van mindere kwaliteit was" (25). Dit verbod was veeleer bedoeld om in de strijd om de soevereiniteit van de kustwateren geweld te voorkomen, maar resulteerde meteen in "verboden wateren" en vangstbeperkingen voor de onderdanen.

Onder de regering van Karel I bereikten de Engelse eisen omtrent de soevereiniteit ter zee hun hoogtepunt. Op 10 mei 1635 verbood hij namelijk het vissen in "zijn" zeeën zonder toestemming. Deze zeeën strekten zich tot het kontinent uit. Tevens moest een belasting worden betaald. In de praktijk werd daar evenwel weinig gevolg aan gegeven. Na 1636 werd voorlopig niets meer over vergunningen en licenties gehoord (26).

De 17de eeuw was niet alleen de tijd van de internationale geschillen met betrekking tot de vrije visserij, het was ook de periode waarin de "battle of the books" werd geleverd, met andere woorden, dat de publikaties van H. Grotius "Mare Liberium" en J. Selden "Mare Clausum" een doctrinaire strijd over de vrijheid van de zee uitlokten (27).

Eind 17de eeuw en in het begin van de 18de eeuw tekende zich nochtans inzake de vrijheid van visserij een kentering af. De tijd van het opeisen van het recht van soevereiniteit en

eigendom over uitgestrekte zeegebieden (en visserij) was voorbij en er bleek een streven bij vrijwel alle staten te bestaan om exakte grenzen voor bepaalde doeleinden vast te stellen, hetzij door akkoorden, hetzij door nationale wetten. Door het verdrag van Utrecht van 1713, waarbij Frankrijk Newfoundland en Nova Scotia aan Groot-Brittannië afstond, behielden de Fransen b.v. visserijrechten langs de kusten van Newfoundland, maar er werd rond Nova Scotia een zone van dertig zeemijl vastgelegd waarbinnen het hun verboden werd te vissen (28).

Vanaf 1662 maakte Denemarken b.v. aanspraak op een visserijzone van zestien zeemijl rond IJsland (29).

Het rationalisme zocht het wapengeweld te vervangen en in die tijd ontstonden dan ook de begrippen omtrent de grenzen van de territoriale wateren.

Van de vele geschillen omtrent de toegankelijkheid van visgronden had de Vlaamse visserij in wezen weinig last, daar in deze periode de "groote" visserij praktisch onbestaande was.

NOTEN

(1) KRANENBURG H.A.H., *Visserij van de Noordnederlanders*, I, blz. 294.

(2) VAN DE VOORT J.P., *Noordzeevisserij*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, II, Bussum, 1977, blz. 298.

(3) DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, blz. 284.

(4) VANDENBROEKE C., *Vlaamse Koopkracht, gisteren, vandaag en morgen*, Leuven, 1984, blz. 285.

(5) *Placcaet vande Ert-Hertoghen op stuck vande Visscherie lancx de Costen ên Stroom vande Zee binnê Vlaendren*, 1614, s.p.

(6) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, V, 2, Gent, 1763, blz. 897-898.

(7) Traneelnetten : driewandige warrelnetten. Houckwant : zeewant, drijfwant (?).

(8) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, V, 2, blz. 898.

(9) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL, *Rekenkamer*, nr 32714 (Brugge, rekening 1667-1668), f° 90.

(10) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, resolutieboek 38 (1684-1689), f° 78 en vo.

(11) WAUTERS C.C.A., *Over de Oude Vrije Visschersnering van Blankenberge*, Heist-op-den-Berg, 1933, blz. 17-33.

(12) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, VI, 2, Gent, 1786, blz. 1322-1339.

(13) WAUTERS C.C.A., *Visschersnering van Blankenberge*, blz. 25-26.

(14) *Ibidem*, blz. 20-21.

(15) *Ibidem*, blz. 31-32.

(16) *Ibidem*, blz. 25-26.

(17) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, VI, 2, blz. 1328.

(18) Togen : sleepnet. Singen : zegen. Korden : sleepnet ; schrobnet. Staecken : staakvleet, d.w.z. zakmakende netten die onderling door lijnen, aan ankers geknoopt, waren verbonden. Aan de bovenzijde werd het net door vloten (kurk) opgehouden, terwijl de onderzijde met stukjes lood werd verzwaard. Aan beide netuiteinden waren stokken bevestigd, die van een strop of hanepoot waren voorzien en waarop een verankerde kabel was bevestigd. Aan de twee buitenste ankers waren, via kabels, boeien verbonden die de plaats aanwezen waar het tuig geankerd lag. De optuiging

van de netten kan van plaats tot plaats wel verschillend zijn geweest. Rogge Vlete : sleepnet voor rog (?).

(19) STADSARCHIEF BRUGGE, *Politieke Oorkonden*, nr 621 (2de reeks), 1666 ; FULTON T., *The Sovereignity of the Sea*, Edinburg, Londen, 1911, blz. 461.

(20) VANHOUTRYVE A., *Vishandel en Visambacht*, blz. 56.

(21) *History of Trawling*, blz. 29.

(22) PEETERS A.M., *Evolutie Zeevisserijrecht*, I, blz. 19.

(23) *History of Trawling*, blz. 29.

(24) KRANENBURG H.A.H., *Zeevisscherij van Holland*, blz. 144.

(25) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 56 ; FULTON T., *The Sovereingnity of the Sea*, blz. 694, vermeldt o.i. verkeerdelijk 1827.

(26) PEETERS A.M., *Evolutie Zeevisserijrecht*, I, blz. 21.

(27) *Ibidem*, I, blz. 26 en 31.

(28) *Ibidem*, I, blz. 43.

(29) *Ibidem*, I, blz. 24.

WISSELVALLIG VERLOOP VAN DE VISSERIJ (18-19de EEUW)

In de lijn van zijn algemeen beleid ten aanzien van handel, nijverheid en landbouw en van zijn algemene hervormingspolitiek stond het Oostenrijks bewind zeer positief tegenover de visserij. In de eerste decennia van de 18de eeuw werden dan ook een aantal maatregelen genomen tot heropleving van het bedrijf. Vrijstellingen van taksen op vaartuigen, vis, zout, touwwerk, gereedschap enz. werden toegekend en infrastruktuurwerken (havens, kaaien), alsmede havenonderhoudswerken werden uitgevoerd (1).

Ook het privé-initiatief liet zich niet onbetuigd.

De "Generale Keizerlijke en Koninklijke Indische Compagnie, gevestigd in de Oostenrijkse Nederlanden" (z.g. "Oostendse Compagnie"), gesticht in 1722, had aanvankelijk plannen tot oprichting van een bedrijf voor de vangst van weekdieren, makreel en haring (2). In Nieuwpoort was van 1727 tot 1737 de "Compagnie van Vischvaert" aktief. Deze kompagnie beoefende de grote visserij en telde een aantal vaartuigen voor de haringvisserij te zoute en te verse. In 1729, "een betrekkelijk goed jaar", had de kompagnie 13 vaartuigen (3). Achteraf zouden akties en konkurrentie vanuit Nederland, beheersmoeilijkheden en tegenslagen het einde van dit initiatief betekenen. De vaartuigen werden aan Frankrijk verkocht en de bemanningsleden moesten in het buitenland werk zoeken (4).

In deze periode kwamen de problemen inzake de bescherming van de bestanden in de kust(strand)wateren ook weer aan de orde.

Uit een rekwest dat in 1724 door de magistraat van Nieuwpoort werd opgemaakt, blijkt dat er op het strand zodanig *"gevischt*

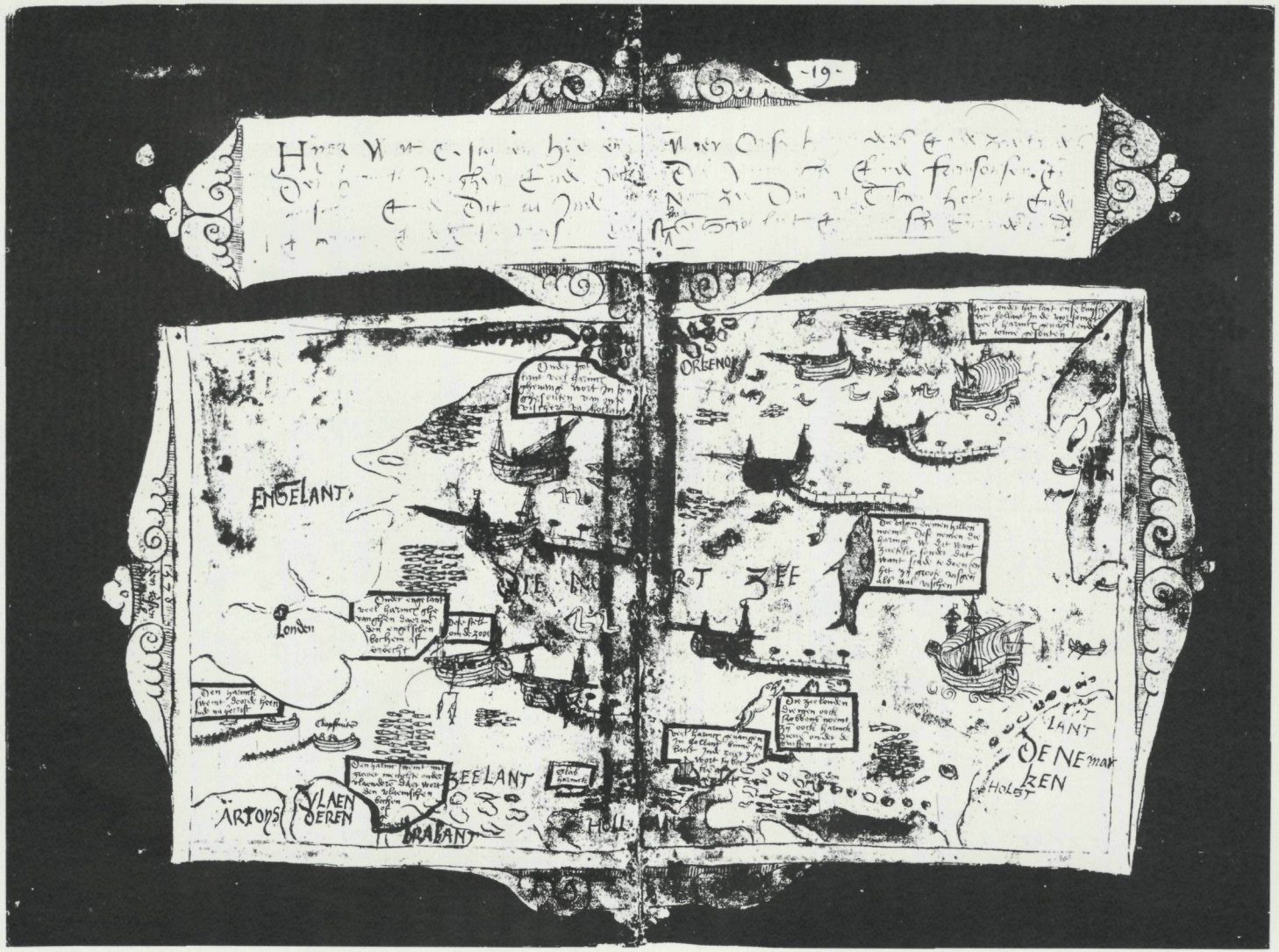
werd met carten en cleynschool, zoowel te peerde als anderszins, dat alle kleine visch gevangen en al het zaad en de jonge visch vernietigd werd" (5).

Op 17 februari 1727 werd dan ook opnieuw voorgeschreven dat het gebruik van een net met maaswijdte vijf duimen van kracht bleef en dat van St.-Jan tot einde augustus een net met 3½ duim mocht worden gebruikt om *"Tongen ende diergelyck kleen Somer-visch"* te vangen (6).

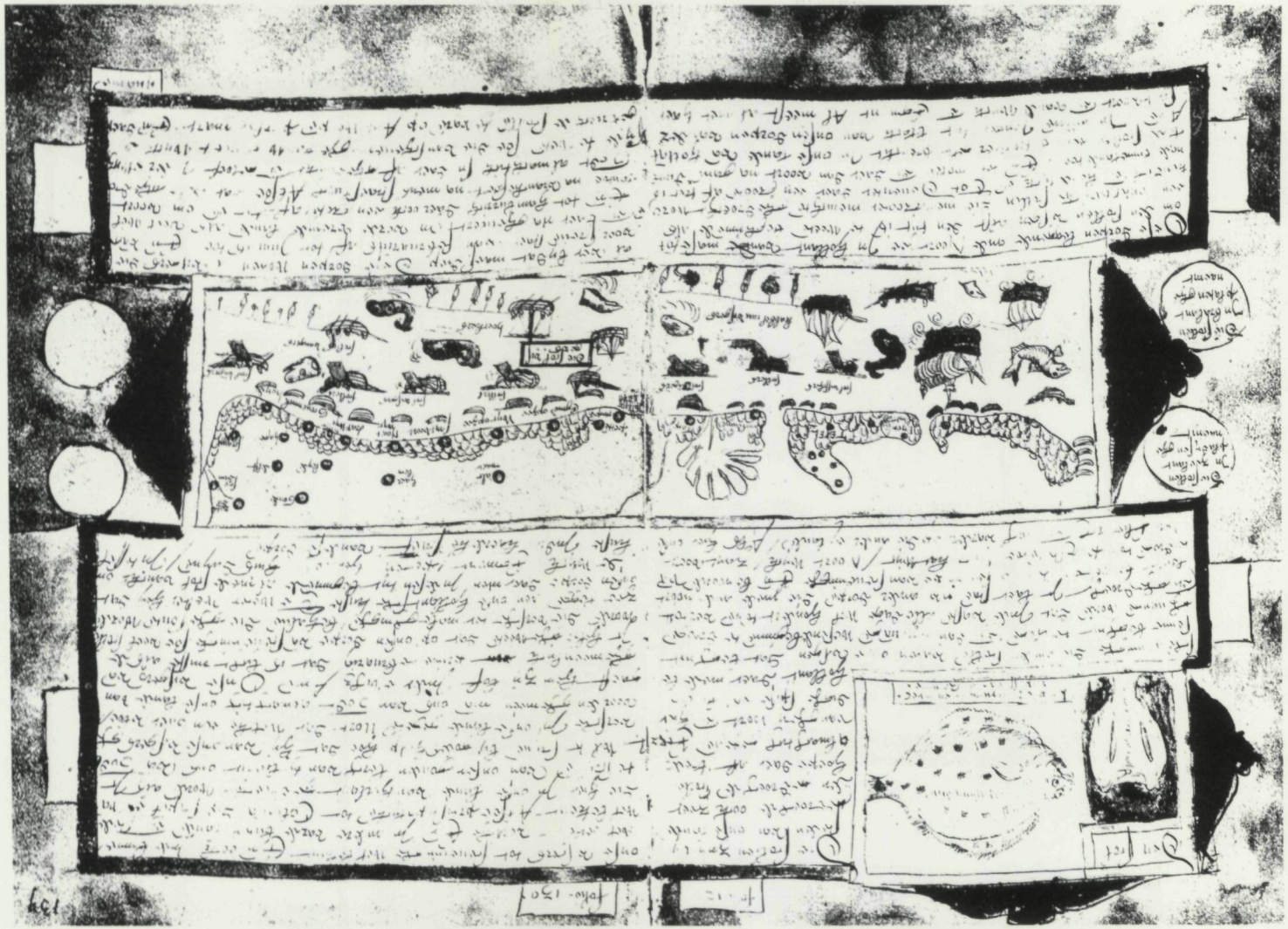
Tot een heropbloei van de visserij kwam het echter pas in de tweede helft van de 18de eeuw.

Zoals Frankrijk, Engeland en Nederland ging het Oostenrijks bewind protektionistische maatregelen treffen. Er kwam een invoerverbod voor haring (1764) en kabeljauw (1785). De taksen op het vervoer van vis afkomstig van de nationale visserij werden opgeheven (1765) en alle gezouten vis, door vaartuigen van de Oostenrijkse Nederlanden gevangen, werd vrijgesteld van stedelijke mijngelden en andere stedelijke belastingen (1783)(7). Het vermoeden mag echter worden geopperd dat de laatstgenoemde maatregelen niet de sympathie van alle steden hebben gehad.

De Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog (1775-83) waarbij Frankrijk en Engeland betrokken waren, had tijdelijk gunstige gevolgen voor de visserij. Vooral de aanvoer van kabeljauw uit de IJslandse wateren en van de Doggersbank nam toe en er kon in Frankrijk en Engeland gemakkelijk vis worden afgezet. In de beide landen was de vissersvloot praktisch inaktief en in de jaren 1778-79 vervoegden tal van vaartuigen uit Dunkerque

KAART VAN DE VISSERIJ OP DE NOORDZEE
(Adriaen Coenenz. van Schilperoort, aquarel uit zijn "Vis-boock", 1578, Kon. Bibliotheek, Den Haag)

SCHOL- EN KABELJAUWVISSERIJ
(Adriaen Coenenz. van Schilperoort, aquarel uit zijn "Vis-boock", 1578, Kon. Bibliotheek, Den Haag)

en Boulogne de Nieuwpoortse vloot (8).

In 1738 waren er in Blankenberge 363 tewerkgestelden in de visserij en aanverwante bedrijven. De vloot bestond uit 40 eenheden. In de daaropvolgende jaren ontwikkelde Blankenberge zich overigens tot de belangrijkste vissersplaats van de kust. Het aantal vaartuigen beliep er in 1764 : 65, in 1770 : 70, in 1778 : 80 en in 1779 : 76. In 1770 had Oostende 22 vaartuigen en Nieuwpoort 27 (9).

In 1780 werd te Nieuwpoort en Oostende 5.161 t kabeljauw verkocht die door respektievelijk 20 en 5 vaartuigen was aangevoerd. In 1782 bedroegen de vangsten 13.933 t en deze werden door 49 Nieuwpoortse en 18 Oostendse vaartuigen gerealiseerd (10).

Ook de haringvisserij was belangrijk. In 1780 brachten 61 schepen te Nieuwpoort en Oostende 9.757 t zomer- en winterharing aan wal. In 1781 en 1782 waren de cijfers respektievelijk 79 vaartuigen voor 15.379 t en 57 schepen voor 10.316 t (11).

Na het verdrag van Versailles in 1783, waardoor de Verenigde Staten van Amerika onafhankelijk werden, gingen de Franse en Engelse afzetmarkten verloren. Frankrijk en Engeland hernamen hun protektionistisch beleid en tal van Belgische vaartuigen vertrokken zelfs naar Frankrijk. Vanzelfsprekend keerden de Franse vaartuigen uit Nieuwpoort naar hun thuishaven terug.

Het invoerverbod werd voor gezouten kabeljauw in 1787 en voor haring in 1788 afgeschaft en vervangen door een taks die bestemd was om "premies ter bevordering van de nationale visserij" te kunnen toekennen (12). Van een systeem van lastenvermindering en invoerverbod werd toen, in navolging van het buitenland, naar een stelsel van direkte steun overgeschakeld.

In 1786 werden in de Oostenrijkse Nederlanden alle visserijen beoefend ; de gronden van Newfoundland, IJsland, Shetland en de Noordzee werden druk bevist (13). Oostende en Nieuwpoort die enkele jaren voordien slechts een 20-tal eenheden telden, hadden er in 1787 120. Er waren 2.500 vissers en de opbrengst beliep 140.000 gulden (14).

Met uitzondering van territoriale beperkingen (15), kende de "groote" visserij in de tweede helft van de 18de eeuw geen beschermingsmaatregelen. Voor de kust(strand)visserij lag het opnieuw anders.

Op 15 januari 1752 verscheen een verordening van het Vrije, waarbij de ordonnantie van 12 maart 1616 werd bevestigd, d.w.z. de netten moesten een maaswijdte van minstens 5 duim hebben, doch van 24 juni tot 31 augustus volstond 3½ duim.

"Het magistraet s'lants vanden Vryen ten jaere 1752 bevonden hebbende dat verscheyde persoonen ... langst de zeecusten bestonden te visschen met netten genaemt cheynnetten ofte pynck-netten, welckers maerssche minder syn dan vyf ghemeene zeelieden duymen, contrarie aen het placcaet van den 15 Octobre 1614, hebben by ordonnantie politique van den 15 January verboden te visschen langst den geseyden kust van St. Jansdagh voorwaerts tot den lesten ougst met netten minder maersschen hebbende als van dry en alf gemeene zeelieden duymen, emmers als hier nevens uytghedruckt staet, alsmede den voorderen tydt van het jaer met netten welckers maersschen minder zyn als vyf duymen voorseyt" (16).

In 1785 vaardigde Jozef II opnieuw maatregelen uit voor de kust(strand)visserij, omwille van toestanden die in het verleden

reeds vele malen werden aangeklaagd en die in de overweging als volgt werden vermeld : *"Onderricht zynde dat, niettegenstaende de ordonnantien in voorige tyden gedregen op het stuck van de zeevisscherye ... vele persoonen hun daegelykx vervoorderen te visschen langs de kusten ende stroomen van der zee met cheynetten ende zeewand, daermede zy vangen kleine visch, gru ende zaet van visch ... roovende ende destrueerende daer mede die bedden ende legers van den zelven kleynen vische, ende laetende 't zelze zaet ende gru op het land ende zand, alwaer het door de vogelen wordt gerooft ofte anders te niete gaet"* en eveneens *"onderricht zynde dat men niet en onderhoud het gonne by de voorzeyde ordonnantien is voorgeschreven ten aanzien van de grootte ofte wyde der maesschen van de netten ... alle misbruyken ende overtredingen zeer schaedelyk zynde aen de vermenigvuldiging der visschen"* (17).

De ordonnantie van 30 april 1785 zelf behelsde in feite drie reeds vroeger gekende bepalingen, nl. het verbod om zegens te gebruiken, alsmede andere netten met minder dan vijf duim maaswijdte en het toegestane gebruik vanaf St.-Jan tot eind augustus van netmazen van 3½ duim. De haringvisserij mocht met de gebruikelijke netten worden bedreven en dit gold een bepaling die wellicht een gewoonte wilde bevestigen. Welke die "geoorloofde" netten waren is echter niet bekend.

De ordonnantie luidde vooreerst als volgt :

"Wy verbieden scherpelyk ... binnen onzen lande van Vlaenderen, langs den zeekante, stranden ende oever van der zee te visschen 't zy te schepe, te peerde ofte te voete, met eenige cheynetten, cingelen ofte andere diergelyke, van wat wyde van maesschen dat die zyn ofte wezen mogen" (18).

Verder werd eveneens verboden op *"onze zeekusten van Vlaenderen te visschene met eenige andere netten van minder oft nauwere maesschen dan vyf volle gemeene zeeluyden duymen".*

Tenslotte kwamen de afwijkingen.

"Het zal nogtans, volgens het decreet van den 12 Maerte 1616, geoorloft blyven tot de zeevisscherye te gebruyken netten, danof de maesschen op dry volle gemeene zeeluyden duymen en half wyde gemaekt zyn, ende dat alleene voor den zomersaisoene, beginnende vant Sint Jansmisse, tot ende met den lesten der maend Augusti van elken jaere, gelyk het ook zal geoorloft blyven de harink-visscherye te bedryven met netten, op den voet als tot hier toe geplogen".

De sankties waren verbeurdverklaring van netten, paarden en schepen en een boete van dertig gulden bij de eerste overtreding en bij verdere overtreding opsluiting *"in het correctiehuys der provintie van Vlaenderen, binnen onze Stad Gend, voor den termyn van thien achtereen volgende jaeren, ende aldaer te moeten werken als dwingeling".* De gevangenisstraf kwam in die tijd in vervanging van de verbanning en gehoopt werd de overtreders aldaar een opvoeding te kunnen geven.

Niet alleen het vissen met verboden netten zelf werd gesanktioneerd, ook het bezit ervan werd bestraft, nl. met konfiskatie, een boete van dertig gulden en in geval van *"insolventie, op pene van in vangenisse gecolloqueert te worden te waeter ende te brood, voor den tyd van een maend, voor elk cheynet t'zynen huyze, schip ofte eygendom bevonden".*

De boetes en de opbrengsten van de verbeurdverklaringen werden volgens het vroegere driedelenstelsel verdeeld (19).

Tegen de ordonnantie rezen bezwaren en op 1 juni 1785 werden wijzigingen ingevoerd. Voor de visserij op makreel mochten zoals voor de haringvisserij, dezelfde netten worden aangewend als men gewoon was te gebruiken en voor de visserij op garnalen werden passieve visserijmethoden (korven en niet gesleepte netten) toegestaan.

Aan de magistraten van Oostende, Nieuwpoort en Blankenberge werd het volgende geschreven : *"Nous permettons de continuer, pour l'exercice de la pêche aux macquereaux, à se servir des filets semblables à ceux dont jusqu'à présent on a eu coutume de faire usage pour ladite pêche, et que nous permettons également de pêcher des crevettes, dites en thiois gernaerts ... mais seulement avec des ruches et des filets non traînans, qu'une seule personne à pied dirige dans l'eau, sans aucune autre aide ni secours quelconque"* (20).

Verder waren er in de ordonnantie van 30 april 1785 enkele bepalingen voor verschillende uitleggingen vatbaar. Er was dan ook een aanvullende ordonnantie nodig, namelijk die van 15 juli 1785, om de *"twyffelachtigheden ontstaen op 't verstant van eenige artikelen"* weg te werken (21).

Er werd interpretatie gegeven aan de wijze van maaswijdtemeting, het gebruik van "cruysnetten" (22), het vangen van aas en de minimummaat van "platten zeevisch".

Voor de maaswijdtemeting werd bepaald dat *"de vyf duymen ... voor de breede van de maasen der netten ... moeten maecken den omloop van elcke maas in sulcker voegen dat sy ten minsten heeft vyf duymen omstreck"*.

De netten, "geseyt cruysnetten", vielen inzake maaswijdte onder de ordonnantie van 30 april en *"het gebruyck van dien was verboden in alle de saute waeteren onderworpen aen den vloet ende ebbe der zee".*

Verder werd het toegelaten *"aen d'equipagien der vischschuyten van de nationale zeevisscherye voords te gaen met hunne netten, genaemt karten, te vangen het aes noodigh tot het bedryf van hunne visscherye gedurende de maend Meye, ende van de eersten September tot den vyfthienden October van elck jaer"* (23).

Tenslotte werd verboden *"generaelyk alle vertier, debiet ende koop van allen platten zeevisch niet hebbende de lengte van seven duymen Brugsche maete".*

Te noteren valt ook dat door de ordonnantie de bestemming van de opbrengst van de boetes enigszins werd gewijzigd : de zieken of armen kregen immers het deel van de keizer, waardoor het boetesysteem in feite een sociale inslag kreeg. *"Ende van te verbeuren voor elcke contraventie eene boete van achthien guldens, waeran een derde sal zyn voor den aenbrenger, een derde voor den officier exploiteur ende het resterende derde voor het hospitael der aerme siecken ... ofte voor den aermen disch indien aldaer geen hospitael bevonden en wordt".*

Er kan ook worden aangestipt, dat, zoals in de 17de eeuw voor Blankenberge (24), in de stedelijke visserijreglementen van Oostende en Nieuwpoort indirekte beperkingen ten aanzien van het vistuig waren opgenomen.

Het reglement van 31 maart 1770 van Oostende en Nieuwpoort, "Réglement du 31 Mars 1770 pour la Pêche d'Ostende et de

Nieuport", bevatte immers behalve bepalingen in verband met de arbeidsvoorwaarden (aanwerving, rechten en plichten van de bemanning, verdeling van opbrengsten en kosten), ook een artikel 11, dat voor de "want-vaerders" en scheepsjongens het aantal te gebruiken vislijnen beperkte tot de helft van de andere bemanningsleden (25).

Het korporatistisch vishandelssysteem, alsook de protektionistische politiek van de buurlanden en de vreemde konkurrentie op de eigen markt bezorgden de visserij moeilijke tijden. In 1787 werd een kommissie opgericht om de toestand van de visserij te bestuderen. Op 8 februari 1788 werd het verslag van de kommissie ingediend en er werd gewezen op het feit dat, niettegenstaande de verschillende genomen maatregelen, de visserij niet die ontwikkeling bereikte die was vooropgesteld. Als redenen werden o.m. het slechte wegennet, de hoge provinciale en gemeentelijke taksen en de monopoliepositie van de vishandel opgegeven (26). Het ging in wezen om afzet- en nationale en internationale konkurrentieproblemen en niet om al of niet noodzakelijke beschermingsmaatregelen voor de (kust)bestanden.

Hoger werd vermeld, dat regelingen voor het vissen in de kustwateren vroeger niet zozeer werden ingegeven door beschermingsoverwegingen voor de bestanden, maar dat de grenzen van de wateren toch een beperkende faktor voor de visserijmogelijkheden vormden. De territoriale zones werden veelal verboden zones voor derden.

In de 18de eeuw ontstond trouwens het begrip territoriale zee. Deze zee kwam van een kanonschotafstand tot drie zeemijl. In

de 19de eeuw was er een algemene verspreiding van deze driemijlzone. Deze zone werd gereserveerd voor de visserij van de ingezetenen van de kuststaat, die er trouwens exclusieve bevoegdheid had en deze in nationale wetten en verdragen liet vastleggen.

De Franse overheersing had tot gevolg dat de verordeningen die inzake zeevisserij in Frankrijk van kracht waren, ook in België van toepassing kwamen.

Deze verordeningen hadden in hoofdzaak betrekking op aanmoedigingspremies voor de visserij op haring en kabeljauw, op invoerrechten en exportpremies voor vis en op de politie van de visserij. Door een dekreet van "18 Frimaire an II" (1793) mocht de visserij vrij worden beoefend, maar misbruiken deden in 1798 teruggrijpen naar een ordonnantie van 1669 omtrent de politie van de visserij (27). Laatstgenoemde schikkingen golden echter meer voor de veiligheid van de oorlogsvloot dan voor die van de visserijvloot.

Veel gegevens over de vloot en visserijaktiviteit onder het Frans bewind werden niet gepubliceerd.

In 1804 had Oostende 35 vaartuigen voor de grote visserij (50-60 ton) en 23 vaartuigen voor de kleine visserij ; voor Nieuwpoort waren de cijfers respektievelijk 15 en 21 en voor Blankenberge respektievelijk 10 en 60. In hetzelfde jaar waren er 1.400 vissers (28). In 1800 telde Heist 4 en in 1814 6 schuiten (29).

Niettegenstaande verschillende stimulerende maatregelen was de Franse tijd geen goede tijd voor de Vlaamse grote visserij.

Vissers werden gedwongen om dienst te nemen op de Franse oorlogsvloot. Vissersvaartuigen werden in beslag genomen, kregen vaak verbod tot uitvaren, hadden slechts toestemming om in een bepaald gebied te vissen of om gedurende een bepaald aantal uren, bij daglicht op zee te blijven (30). Een en ander resulteerde in ernstige exploitatiebeperkingen.

Ter illustratie van deze beperkingen mag ongetwijfeld de proklamatie van een prefekt van een kustdepartement worden vermeld en die luidde als volgt : *"Citoyens, je vous invite à faire une proclamation qu'aucun pêcheur ne puisse aller en mer jusqu'à nouvel ordre. Salut, fraternité (Signé, Rinder)"* (31).

De kust(strand)visserij kende tijdens de Franse bezetting een redelijke aktiviteit, mede door de hoger vermelde opgelegde exploitatiebeperkingen voor de grote visserij.

Beschermingsmaatregelen zijn enkel vervat in de wet van 21 Ventose XI (12 maart 1803), "Loi qui prohibe la Pêche dite Pêche aux boeufs ou à la drége, et la Pêche au ganguy", waarbij, omwille van de schadelijke invloed op de bestanden, het gebruik van span- en sleepnetten verboden was (32).

Het artikel 1 van de wet bepaalde : *"La pêche dite pêche aux boeufs ou à la drége, et celle connue sous le nom de pêche au ganguy sont prohibées".*

De sankties bij overtredingen waren een boete van 300 frank (ten voordele van de invaliditeitskas van het zeewezen), verbranding van de netten en inbeslagneming tot betaling (of verkoop) van het vaartuig en apparatuur. Bij herhaling werden de

straffen verdubbeld, verdriedubbeld en zo steeds verder. Een afwijking van de bekende regel van drie mag hier worden genoteerd, alsmede de sociale inslag van de bestemming van de boete.

Volledigheidshalve kan worden vermeld dat de Kamer van Koophandel van Oostende in 1806 een ontwerp van reglement opstelde voor de visserij uit de havens van de departementen Noord en de Leie, de Twee-Neten en de Schelde. Dit reglement was gebaseerd op de verordeningen van 1616, 1785 en 1789 (33). Een uitvoering werd er echter niet aan gegeven.

Het verdrag van Wenen verenigde België en Holland in het Koninkrijk der Nederlanden. Alhoewel in Holland veel specifieke provinciale reglementen van kracht waren en bleven, kregen enkel de algemene Hollandse bepalingen inzake visserij toepassing in België. Deze bepalingen hadden o.m. betrekking op het invoerverbod van haring, de exportpremies voor gezouten haring en andere gezouten vis, de tolvrijheid voor zout en de aanmoedigingspremies voor de haring- en kabeljauwvisserij (34).

De Belgische reders hebben evenwel weinig aan deze mogelijkheden gehad. Het viel hun immers moeilijk hun aktiviteiten aan de Hollandse verordeningen aan te passen. Andere bedrijfsstrukturen (type van vaartuigen, bedrijfsvormen) en bedrijfsvoorwaarden (gebruikt vistuig, aantal bemanningsleden, zoutingsprocédés van haring) kunnen dit verklaren, maar buiten deze ekonomische overwegingen kunnen de afkerigheid van de reders voor overdreven reglementering en de anti-Holland ingesteldheid van de kustgemeenten een rol hebben gespeeld.

Als voorbeeld kan de wet van 12 maart 1818 op "De uitoefening der Groote Visscherij" worden geciteerd, waarvan de principes

ook in België moesten worden toegepast, o.m. met betrekking tot de haringvisserij, de uitoefening van de haringvisserij, de wijze om de haring te bereiden, het visserijseizoen, de keuring enz. (35).

Reeds bij de voorbereiding van de wet rezen er van Belgische zijde bezwaren, omdat gevreesd werd dat de "groote"- of haringvisserij gewoonweg niet zou kunnen worden beoefend. Een groep geïnteresseerde Belgische reders, *"comme proprietaire de bateaux ou comme armateurs"*, stelden dan maar dat : *"Que les pêches hollandaises fleurissent par tous les moyens licites que les intéressés dans ce commerce croiront pouvoir employer ... que le gouvernement de Sa Majesté prenne des mesures pour leur garantir la conservation exclusive de la réputation du poisson hollandais ..."*, maar *"Que le regime intérieur de leur (Belgische) industrie soit, sous l'approbation de Sa Majesté, réglé par les Etats de West-Flandre"* (36).

Met enkele van de aangevoerde bezwaren (vrijstelling van taksen, invoerverbod van haring en kabeljauw, beperking van het haringseizoen)(37), werd rekening gehouden, maar er zijn geen aanduidingen dat de wet van 1818 in Vlaanderen in uitvoering kwam.

Wat meer is, de toestand van de Belgische visserij blijkt onder het Hollands bewind minder rooskleurig te zijn geweest dan onder het Frans regime (38).

Veel gegevens over deze toestand zijn echter niet voorhanden.

Uit de lijst van de toegekende premies kan worden afgeleid dat er tussen 1812-1822 vanuit Brugge, Oostende en Nieuwpoort slechts 25 reizen op gezouten haring werden verricht. Voor 12 reizen werd een premie uitgekeerd, variërend tussen 178 en 1.072,17 gulden. Tussen 1818-1822 waren er 12 reizen op IJsland voor

kabeljauw, waarvoor allen een premie van 500 gulden kregen. Uiteindelijk werden tussen 1818-1823 voor 45 (winter) reizen op kabeljauw in de Noordzee (tussen 55°-57° NB) premies toegekend, gaande van 150 tot 800 gulden (39).

In 1822 telde Oostende 25 vaartuigen. De beugvisserij bracht in 1818 3.014 fr op en in 1822 nog enkel 2.351,61 fr (40).

Op het vlak van het visserijbeheer vallen er onder het Hollands bewind ook een aantal maatregelen te noteren.

Zo werd op 19 januari 1820 het "Besluit tot wering van het nadeel, hetwelk de kustvisschery lijdt, door het gebruiken van netten met te naauwe mazen" uitgevaardigd (41).

Volgens dit besluit was het verboden om langs de kusten van het gehele Rijk de visserij uit te oefenen met schrob- of andere soortgelijke netten, waarvan de mazen van de kuil niet een bepaalde afmeting hadden, namelijk niet "*naauwer gebreid dan op een spaan van ouds genaamd een vollen achtentwintig, hebbende de breedte van drie Nederlandsche duimen, en negen strepen (ongeveer een en een halve duim Rijnlandsch)*" (42).

Gedurende de maanden november, december en januari was het vissen met schrobnetten zelfs verboden, tenzij zij gebruikt werden "*buiten het gezigt van de kust*" ; ook voor de garnalenvisserij was dit verbod niet van toepassing.

Keurmeesters voor de netten moesten worden benoemd door "*de besturen der plaatsen, uit welke schepen of schuiten ter kustvisschery varen*" en voor de overtreders waren de sankties "*een*

boete van ten minste vijftig gulden, en ten hoogste honderd gulden, of eene gevangenis-straf van zeven tot veertien dagen, ofwel de gemelde boete en gevangenis-straf beiden".

Het uitgangspunt van deze bepalingen is vervat in de inleiding van het besluit, namelijk *"dat het verval der visscherij langs de kusten des Rijks, waarover de Reeders en Visschers, bij verschillende gelegenheden,aan Ons vertoogen hebben gedaan, naar het oordeel van onpartijde deskundigen, voor een gedeelte daaraan moet toegeschreven worden, dat de plakkaten en resolutien, welke reeds van over oude tijden hier te lande, omtrent de wijdte der maten van het te bezigen want hebben bestaan, niet op den duur met genoegzame zorgvuldigheid, in het belang der visscherijen zelve, zijn gehandhaafd gebleven".*

De teruggang van de visserij werd toen echter niet alleen gezien als een gevolg van het niet naleven van de maaswijdtereglementering. Ook de nadelige invloed van het schrobnet op de visstand werd belangrijk geacht.

Het Nederlands "Verslag over de Zeevisscherijen", dat pas in 1854 werd uitgebracht, verschaft daaromtrent enige aanduidingen (43).

Vragen die in het Verslag o.m. aan de orde kwamen, waren : het (mogelijk) "doodvisschen" van de kustzee, het aandeel van het schrobnet in de "vernieling" van de kustzee, het tijdstip waarop het nadeel van het schrobnet het grootst is, het al of niet opofferen van het heden aan de toekomst, of de "vreemdelingen" ("Belgen en Engelschen") de visserij niet vernielen of van het verbod geen misbruik maken en of met het migratiepatroon van de vis in de kustwateren rekening werd gehouden.

Besluitend vermelde het Verslag : *"Uit al het voorgaande meenen wij dus de gevolgtrekkingen te mogen opmaken, vooreerst dat de corde-visscherij, die half November tot half Februarij wordt uitgeoefend, hoogst verderfelijk is voor de welvaart van onze kustvisscherij en ten andere, dat dit verderf zoo niet uitsluitend dan toch voornamelijk aan onze visschers zelven geweten moet worden. Onder zoodanige omstandigheden, en ofschoon wij doordrongen zijn van de waarheid, dat men hoogst voorzigtig behoort te zijn met het vaststellen van belemmerde bepalingen, achten wij ons niet geregtigd de volkomen vrije uitoefening van de kustvisscherij te verdedigen, maar moeten wij er veeleer bij Uwe Excellentie op aandringen, dat het gebruik van schrobnetten, (gelijk vroeger) van half November tot half Februarij verboden worde"* en *"niet gelijk vroeger, beperkt worde tot de provinciën Holland, maar zich ook uitstrekken zal tot de visscherijen in Zeeland en in de noordelijke gewesten. Ons is niet ééne reden bekend, waarom dergelijk verbod in Holland meer noodig zou kunnen worden geacht dan overal elders"*.

De laatst geciteerde zin van het citaat bewijst dat het Besluit van 1820 weinig of niet werd toegepast of dat de provinciën nalieten er uitvoering aan te geven. Enkel in de provincie Holland werd de naleving in acht genomen en dan voor *"de vischery langs de kusten van het gehele Rijk"*.

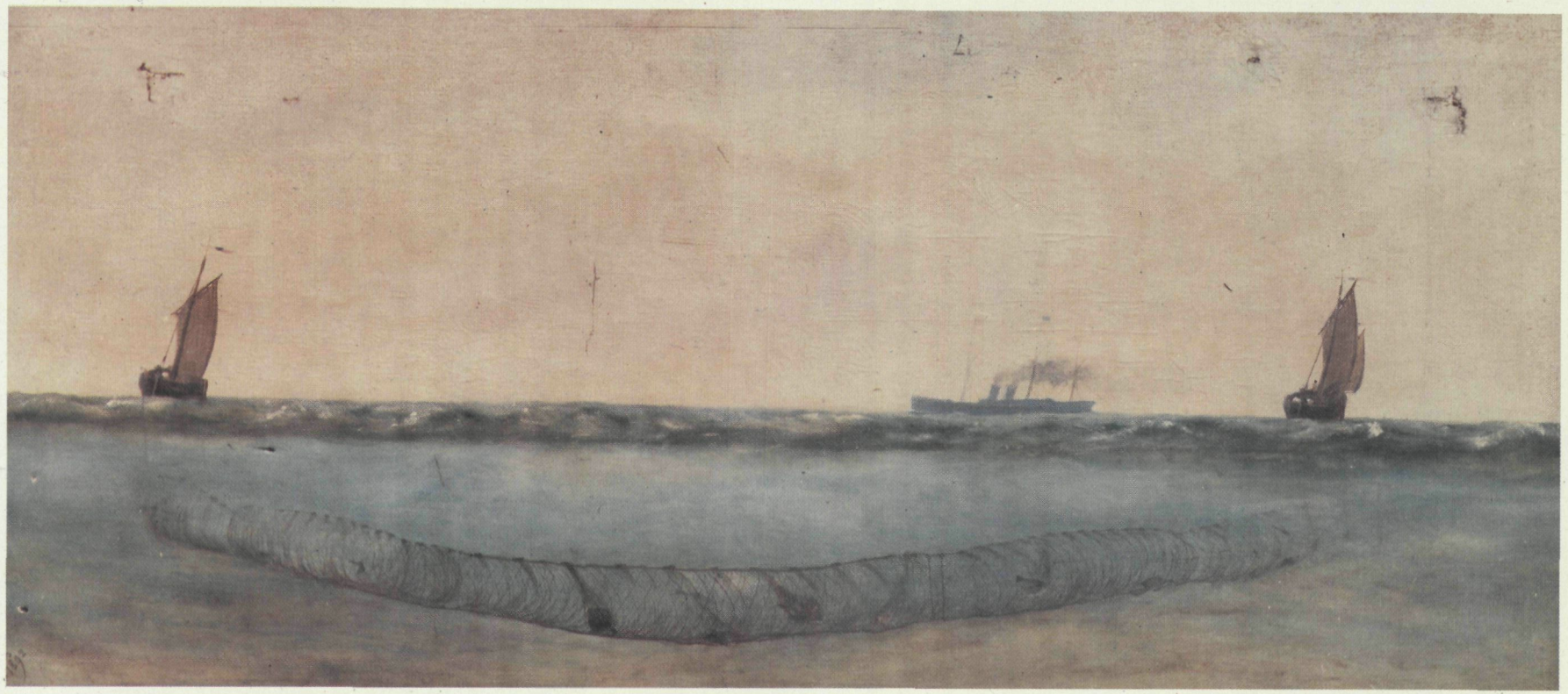
Op 15 november 1825 werd in deze provincie trouwens een nieuw besluit van kracht, nl. "het Besluit houdende maatregelen tot instandhouding en opbeuring der kustvisscherij in de provincie Holland", *"alwaar de spoedige invoering van dusdanige maatregelen verlangd wordt, terwijl in de overigen der gemelde provinciën (Antwerpen, Zeeland en West-Vlaanderen) tegen dezelve bezwaren zijn geopperd"* (44).

STROOPNETVISSERIJ (H. Raesjens, 1892, Nationaal Visserijmuseum, Oostduinkerke)

STELNETVISSERIJ (H. Raesjens, 1892, Nationaal Visserijmuseum, Oostduinkerke)

VISSERIJ MET ZEGEN (H. Raesjens, 1892, Nationaal Visserijmuseum, Oostduinkerke)

STAAKVLEETVISSERIJ (H. Raesjens, 1892, Nationaal Visserijmuseum, Oostduinkerke)

schrobnetten of vischwant met kuilen of zakken worden gebezigd" (47).

Zoals in 1820 moesten "keurmeesters van het want" worden aangesteld, zijnde *"lieden die onpartijdig, onafhankelijk en geschikt zijn, om bij alle gelegenheden de schuiten te naderen en te beklimmen"*. In 1826 werd trouwens in uitvoering van het Besluit, een uitvoerige "Instructie voor de keurmeesters van het vischwant, langs de kusten der Provincie Holland", in het bijvoegsel van het Staatsblad gepubliceerd (48).

De sankties waren ongeveer dezelfde als in 1820 en de boeten werden verdeeld, nl. voor de ene helft aan de keurmeesters - en dit naast hun loon - en voor de andere helft *"ten behoeve van de armen der plaats waar de bekeuring werd gedaan"*. Dit systeem wijst nogmaals op de sociale inslag van de verdeling, zoals reeds onder het Oostenrijks en Frans bewind werd vastgesteld, alsook op een mogelijke stimulans om de naleving te verzekeren door van de opbrengst van de boeten een aanvullend loon voor de keurmeesters te maken. De vroegere toewijzing aan officieren en aanbrengers kwam hier terecht bij één persoon.

Zoals hoger werd vermeld, was het besluit enkel van toepassing voor de provincie Holland, maar het slotartikel bepaalde dat het besluit kon worden toegepast in de andere Provinciën en dat *"inmiddels echter de visschers uit andere provincien de kustvisscherij langs de kusten der provincie Holland niet mogen uitoefenen, ten zij hunnen netten, daartoe te bezigen, overeenkomstig het tegenwoordig Besluit zijn ingerigt"*.

De problematiek van de maaswijdtereglementering (grootte, effekt, toezicht) moet in die tijd ernstige vragen hebben opgeroepen. Het "Verslag over de Zeevisscherijen" geeft

Inzake opbeuring werd als schadeloosstelling van het verbod een kompensatiesysteem opgezet. Aan de reders die *"van den 15 November tot den 14 Februarij onafgebroken de Beug- of Hoek-wantvisscherij ... uitoefenen"* werd per vaartuig een premie van tweehonderd vijftig gulden toegekend.

Ten aanzien van de instandhouding werden dezelfde schikkingen als in 1820 hernomen, nl. de maaswijdte van het schrobnet, het verbod van het gebruik van het net van 15 november tot en met 14 februari (45) en de uitzondering voor de "saijen" *("zeer nauw gebreide netten, die door middel van een paard of met mensenhanden door het ondiep water aan het strand wordt heengetrokken")* voor de visserij op garnalen.

Volledigheidshalve kan worden vermeld dat het besluit ook enkele wijzigingen of aanvullingen bevatte.

Zo werd gesteld dat het *"geoorloofd zal zijn om van 15 Junij tot 15 October ook te mogen visschen, doch alleen in de buiten zee, met kuilen, waarvan de mazen gebreid zijn op eene spaan ter breedte van drie Nederlandsche duimen"*.

Er werd eveneens bepaald dat *"de kuilen der netten eene lengte moeten hebben van ten minste drie Nederlandsche ellen en twee palmen, en eene wijdte van niet minder dan honderd scholen of mazen"* en dat *"de netten, waarvan de kuilen worden gehecht, eene uitgevademde lengte moeten hebben van ten hoogste twaalf Nederlandsche ellen en zes palmen, en eene wijdte naar even-redigheid der lengte en der vaartuigen, waarin dezelve worden gebruikt"* (46).

Tenslotte mochten voor *"het vangen van haring (ook den zooge-naamden panharing), voor zoo veel zulks tot de kustvisschery behoort, geene andere dan schakelnetten en geenszins eenige*

hierover enige aanwijzingen, die wellicht in de eerste helft van de 19de eeuw algemeen geldend waren (49).

Het Verslag stipt vooreerst aan dat *"de gevoelens van de deskundigen ... over het min of meer doelmatige van toezigt op de netten, zeer uiteen loopen"* en *"hoe wenschelijk het bezigen van genoegzaam wijde netten ons ook toeschijne, menen wij echter te mogen betwijfelen, of de belemmeringen aan het houden van een streng toezigt verbonden niet nog meer nadeel leveren dan het voordeel van dergelijk toezigt groot is".*

De moeilijkheden en bezwaren die o.m. werden opgeworpen, waren dat *"niet allen breijen op denzelfden spaan mazen van dezelfde grootte"*, daar veel afhangt *"van de soort van touw, van het meer of minder sterk toehalen der knoopen en van de dikte der spanen"*, dat het *"hoogst moeijelijk is den visscher voor toevallige omstandigheden verantwoordelijk te stellen en hem te verpligten telkens als hij zijne netten gebruikt naar de wijdte der mazen onderzoek te doen"*, dat op een *"zeer ongelijkmatige wijze toezigt over de netten wordt uitgeoefend"* en dat *"de bepalingen omtrent de wijdte der mazen zonder veel moeite kunnen worden ontdoken".*

Als besluit stelt het Verslag : *"Of de bepaling van de grootte der mazen is niet afdoende, of het toezigt is hoogst onvolmaakt, of er bestaan middelen om de voorschriften te ontduiken. Wat daar van zij weten wij niet, maar zooveel is zeker, dat het voorgestelde doel, het bewaren van den kleinen visch, niet is bereikt ... Wij hebben daarom geene genoegzame gronden kunnen vinden, om de handhaving van de thans bestaande bepalingen omtrent het netwerk aan te bevelen. Wel gelooven wij het niet uitroeijen van den jongen visch in hooge mate wenschelijk, maar dat eene bepaling van de wijdte der mazen voldoende zoude zijn om dat gewenschte doel te bereiken, schijnt door de onder-*

vinding te worden tegengesproken. Wij kunnen geene maatregelen aanraden, die, terwijl zij belemmerend zijn voor de visschers en niet dan zeer moeijelijk kunnen worden uitgevoerd, een maar twijfelachtig voordeel opleveren. Zal volkomen vrijheid ten aanzien van het breijen der netten ten gevolge hebben, dat de visschers nog naauwere mazen gaan bezigen dan nu reeds het geval is ? Wij gelooven het niet, omdat - zoo als vele deskundigen ons gezegd hebben - het eigen belang der visschers zulks volstrekt niet medebrengt. Netten met naauwe mazen slijten zeer spoedig en nemen dikwijls zooveel zand en slijk op, dat zij geheel onbruikbaar worden. Deze nadeelen worden volstrekt niet opgewogen door het vangen van eene groote hoeveelheid visch van de kleinste soort, omdat deze - zoo als wij zeiden - bijna geheel geene waarde heeft".

Het streven naar een mogelijke afschaffing van maaswijdtevoorschriften moet gezien worden tegen de achtergrond van de vrijhandelsgedachte die rond de jaren 1830-40, naar Engels voorbeeld, op alle domeinen, op het vasteland, veld ging winnen (50). Toenmalige politieke stromingen wilden de noodzaak tot beheer aan de orde stellen, alsook de beschermingsmaatregelen zelf als overbodig voorstellen. Naar aanleiding van een onderzoek door een Parlementaire Kommissie over de toestand van de zeevisserij in België, weliswaar in 1865-66, werd de vrijheidsidee vertolkt door te stellen dat *"Il faut laisser à la pêche maritime la liberté la plus complète, tant pour les lieux de la pêche, que pour l'époque de l'année où elle s'exerce et les engins qu'elle emploie"* (51) en met de woorden van L. Hymans, verslaggever van de Kommissie *"Le bons sens et l'expérience qui résulte de l'enquête prouvent à l'évidence que la réglementation est inutile"* (52).

De noodzaak tot beheer en tot het nemen van maatregelen zal echter tegen het einde van de 19de eeuw opnieuw in de volle belangstelling komen.

NOTEN

(1) DE ZUTTERE C., *Enquête sur la Pêche Maritime*, blz. 62 ; *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, IV, blz. 105 en 359.

(2) BAELS E.J., *De Oostendse Compagnie*, Oostende, 1972, blz. 38.

(3) FILLIAERT J., *De Compagnie van Vischvaert te Nieupoort, 1727-1737*, Nieuwpoort, 1939, blz. 85-90.

(4) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie, le Commerce, la Marine et la Pêche Maritime en Belgique*, Brussel, 1842, blz. 224 ; FILLIAERT J., *De Compagnie*, blz. 91-132.

(5) FILLIAERT J., *Visscherij in de XIIe en volgende eeuwen*, in : Nieupoortsche Geschriften, Langemark, 1980, blz. 269. Carten : vistuig voor de strandvisserij, hoofdzakelijk op garnalen. Dit tuig kon zijn : een paardekarte of sleepnet door een paard door het water getrokken, een kruinet of klein net dat over de zeebodem werd voortgeduwd en een staande karte of net (nettenstel) tussen stevig verankerde stokken op het strand opengehouden. Cleynschool : netten met kleine mazen.

(6) Zie blz. 49 ; DE SMET J., *Garnaalvangst op onze Kust*, blz. 17.

(7) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 242-243.

(8) DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, I, blz. 80.

(9) *Ibidem*, I, blz. 46. Voor 1764 vermeldt CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 234 53 eenheden. Het cijfer voor het jaar 1779 wordt geciteerd door KLAUSING J., *Zeevisserijbedrijf*, blz. 32.

(10) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 239. Bij vergelijking met de gegevens uit andere tabellen (blz. 231-232) vallen enkele verschillen te noteren.

(11) *Ibidem*, blz. 238. Bij vergelijking met de gegevens uit andere tabellen (blz. 231-232) zijn enkele verschillen te noteren.

(12) *Ibidem*, blz. 254.

(13) *Ibidem*, blz. 251.

(14) *Ibidem*, blz. 252.

(15) Zie blz. 53-55.

(16) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Bundels Brugse Vrije*, nr 4307, 1773 ; DE SMET J., *Garnaalvangst op onze kust*, blz. 17. Pyncknetten : pinckernetten ; schutwant, stelnet of drijfnet (?).

(17) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 415.

(18) *Ibidem*, blz. 415-416. Cingelen : zegen.

(19) Zie blz. 35.

(20) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, VI, 2, blz. 1367.

(21) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 425.

(22) Cruysnetten : kruisnetten.

(23) De vergunning om aas te mogen vangen, gaat tot 1612 terug. Een plakkaat van dit jaar stond met name de *"Doggevaerders, en anderen (kustvissers), die om Cabeljau te vangen in Zee varen"* toe vóór 24 juni haring te vangen *"ten gebruike als aas"*. Zie BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 150-151.

(24) Zie blz. 50.

(25) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, VI, 2, blz. 2303.

(26) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 269-270.

(27) *Chambre des Représentants, Rapport de la Commission chargée de faire une Enquête sur la Situation de la Pêche Maritime en Belgique*, nr 201, Brussel, 1866, Procès-Verbaux, blz. 7.

(28) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 271.

(29) DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, I, blz. 61.

(30) VERBRUGGHE L., *Die Belgische Seefischerei*, blz. 10-11.

(31) DE ZUTTERE C., *Enquête sur la Pêche Maritime*, blz. 70.

(32) *Bulletin des Lois de la République Française, contenant les Lois et Arrêtés rendus pendant le 1e sem. de l'an XI*, 3de reeks, deel VII, nr 220-262, Parijs, 1803, blz. 633-634. Pêche aux boeufs : spanvisserij. Drége : sleepnet. Pêche au ganguy : visserij met een sleepnet (met kleine mazen) door één of twee vaartuigen getrokken.

(33) CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie*, blz. 272.

(34) *Ibidem*, blz. 278.

(35) *Verzameling van Wetten, Reglementen en Besluiten betreffende de kleine of kustvisscherij van de Provinciën Zuid- en Noord-Holland*, Leiden, 1845, blz. 19-32.

(36) *Mémoire présenté au Roi sur la Pêche Maritime, West-Flandre*, Oostende, 1817, p. 24.

(37) DE ZUTTERE C., *Enquête sur la Pêche Maritime*, blz. 73 en 75.

(38) *Ibidem*, blz. 78-79.

(39) *Ibidem*, blz. 79-82.

(40) DE ZUTTERE C., *La Pêche Maritime en Belgique, notice historique*, in : Mederlandsche Tentoonstelling, Antwerpen, 1907, blz. 41.

(41) *Verzameling der Akten van Algemeen Bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 8e deel, Brugge, 1820, blz. 258-260.

(42) Schrobnet : kornet, d.w.z. een zakvormig tot langgerekt trechtervormig net dat over de bodem wordt gesleept. Welke ellemaat het was, is niet met zekerheid te zeggen ; bij 69 cm zou 1/28 el ca 2,5 cm bedragen. Zie DEGROOT S.J., *Een Historisch Overzicht van de Minimummaten en de Minimummaaswijdte*, in : Visserij, 2, 's Gravenhage, 1982, blz. 39.

(43) *Verslag over de Zeevisscherijen*, uitgebragt door de Commissie benoemd bij Koninklijk Besluit van den 9den Februarij 1854, nr 54, 's Gravenhage, 1854, blz. 146-147.

(44) *Verzameling van Wetten van de Provinciën Zuid- en Noord-Holland*, blz. 33-39.

(45) In 1837 werd de datum 1 februari. Zie BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 250.

(46) Drie Nederlandse ellen en twee palmen : ca 2,3 m ; twaalf Nederlandse ellen en zes palmen : ca 8,9 m. Zie DEGROOT S.J., *Overzicht van de Minimummaten*, blz. 40.

(47) Schakelnetten : staakvleet.

(48) DE GROOT S.J., *Overzicht van de Minimummaten*, blz. 39-40.

(49) *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 151-154.

(50) DE GROOT S.J., *Overzicht van de Minimummaten*, blz. 40.

(51) *Chambre des Représentants, Rapport de la Commission*, blz. XXXVIII.

(52) BORGERS A., *La Diminution du Poisson le long des Côtes Maritimes*, in : Bulletin de la Chambre de Commerce d'Ostende, Oostende, 1891, blz. 49.

SPECIALE ASPEKTEN IN VERBAND MET HET BEHEER

Bij de analyse van de normatieve bronnen zijn er twee aspekten die in het bijzonder mogen worden belicht. Er zijn vooreerst de beweegredenen van de reglementering, alsmede de basis waarop de maatregelen werden genomen en er is in de tweede plaats de naleving van de bepalingen.

1. De beweegredenen en basis.

De verordeningen die in de loop van de eeuwen ter direkte bescherming van de vis werden opgesteld, hadden uitsluitend betrekking op de kust(strand)visserij. De jurisdiktie van de overheid ging immers niet verder dan de kustwateren. Enkel voor de eigen wateren en voor de eigen onderdanen konden reglementen worden uitgevaardigd.

Voor deze wateren is de draad die door de beweegredenen van de reglementering loopt het z.g. vernielend karakter van bepaald vistuig, waardoor zaad, broed en kleine vis geen kans konden krijgen om verder te ontwikkelen en waardoor uiteindelijk het levensonderhoud van de vissers, de voedselvoorziening van de (kust)bevolking en de latere bedrijfsmogelijkheden in het gedrang konden komen.

Er werd blijkbaar een intensieve kust(strand)visserij bedreven en wanneer op zekere tijdstippen van het jaar de strandvlakte op een "kerkhof geleek van vermoord en vermorscht vischbroedsel, vischzaad en jonge visch" (1), was de bezorgdheid van overheidswege gerechtvaardigd en was optreden noodzakelijk.

De konflikten en de onzekerheden die op de open zee heersten, zorgden vaak eveneens voor een intensieve visserij in de kustwateren.

Er kan echter ook worden betoogd dat in bepaalde periodes, namelijk onder het Oostenrijks bewind, de beperkende maatregelen werden getroffen om de visserij in de open zee te stimuleren.

Als beweegreden tot het nemen van beschermingsmaatregelen mag tenslotte de rivaliteit onder de vissers, gekoppeld aan de vrees dat kollega's meer of te veel zouden vangen, niet uit het oog worden verloren. Voorbeelden hiervan zijn o.m. de verder vermelde verwijzing, in 1531, naar de overtredingen van de vissers van Texel, de kompetitie strand-zee-vissers (voorval van de baljuw van Nieuwpoort) en de regionale naijver (soepele toepassing van de reglementen in de streek Oostende - Blankenberge en een strengere in de streek Oostende - De Panne).

Deze rivaliteit en vrees zijn wellicht reeds ontstaan toen in de steentijd aas werd gebruikt op de uit been gesneden kaak waarmede werd gehengeld. Dit was immers een belangrijke stap in de ontwikkeling van de visserijtechniek. Deze techniek heeft zich onder de verschillende stammen ongetwijfeld snel verspreid en de vangsten doen toenemen. "We may confidently believe that at this time the old seeing the jubilant and heavily-laden fishermen returning day after day from the fishing grounds originated the remark which has been handed down through the ages and which in its simplest forms runs something like this : If this thing keeps on, the good fish will all be caught out of the water in about three years" (2).

Eenzelfde houding kon trouwens vastgesteld toen het gebruik van de treil ingang vond (3).

Jaloersheid en invloed of macht van drukkingsgroepen hebben ongetwijfeld een rol gespeeld (4), want voor de individuele

vissers lijkt het beste beheersoogmerk vaak nog wel eens te zijn "Sink every boat but mine" (5). Dit zou hen goede vangsten en prijzen moeten waarborgen, wat zij ook aanvoeren. Met het oog op een optimale bevissing is dit fout, maar voor de betrokkenen, die enkel over beperkte (financiële) middelen beschikken, gaat het immers vaak om een bestaansvoorwaarde.

Zover is het in de reglementeringen echter nooit gekomen, alhoewel de maatregelen zeker "were weighted in favour of the existing fishermen and their individual interests" (6).

De vraag rijst op welke basis de maatregelen werden genomen, waarbij dan meteen de al of niet noodzakelijkheid in vraag kan worden gesteld.

Gedurende eeuwen steunden de ordonnanties op ervaring, veronderstelling en vooropstellingen. Het uitgangspunt van de beheersmaatregelen was ongetwijfeld de opvatting van de bescherming van het broed en de jonge vis, zodat verdere groei en deelname aan het voortplantingsproces zou kunnen worden gewaarborgd en de bestanden op peil zouden kunnen worden gehouden.

De ervaring, veronderstellingen en vooropstellingen werden vertolkt in de adviezen van de betrokkenen en die waren in de eerste plaats de vissers, "eenighe stierlieden" (7) en "diversche visschers" (8).

In de tweede plaats waren er de bestuurs- of beleidsverantwoordelijken. Zo werden o.m. in de ordonnantie van 1510 vermeld "ghedeputeerden van onsen steden van Nieupoort, Oostende, Blanckenberghe ende andere up de zeecosten gheseten" (9), in de ordonnantie van 1616 "de President ende Luyden van hennen

Provincialen Raede van Vlaenderen" (10) en in de ordonnantie van 1785 "onzen geheymen raede" (11).

Een wetenschappelijke basis voor het opstellen van de verordeningen was er niet. Die basis werd pas later gezocht en overigens, met de ontwikkeling van de zeebiologie, ook gevonden.

In de tweede helft van de 18de eeuw, in het kader van de algemene geestestroming van de verlichting, werden de impulsen tot het onderzoek gegeven. In het begin van de 19de eeuw kwam de zeebiologie tot ontwikkeling en tegen het einde van de eeuw werden de ingenomen standpunten en opgeworpen problemen wetenschappelijk benaderd.

Zoals ook nu liepen de zienswijzen uiteen. Of de mogelijke terugloop van de vangsten aan natuurlijke oorzaken te wijten was dan wel aan menselijk ingrijpen, deed, zelfs aan de hand van gegevens, twijfels ontstaan over de noodzaak tot reglementering. *"Le doute provient de ce que la science nous a jusqu'ici insuffisamment éclairé sur la Zoologie marine"* (12).

Ter illustratie van visies en problemen hieromtrent, kunnen enkele voorbeelden worden vermeld.

Bij het voorval van baljuw Frans Merelbecque werd de relatie garnalen-visvangst reeds onder ogen genomen. Er werd vooropgesteld dat de "geernert-vanck en can niet schaedelyck wesen aen de visch-vanck, voor soo veel de ondervindinghe genoeghsaem leert" (13).

In het memorandum dat het Brugse Vrije en de Kasselrij Veurne omtrent het voorval opstelden, werd aandacht besteed aan het verband tussen sardien-, haring- en andere zeevisvangsten.

De vraag was *"of het conveniert absoluytelyck te verbieden het visschen van sardin"*, zijnde een *"ongesonde spyse"*. Men meende *"dat het niet en soude convenieren, ten sy claerelyck geconstateert sy dat het selve aen de generaliteyt groot naedeel soude veroorsaecken"*. Totnogtoe scheen niets het verbod van de sardienenvangst te rechtvaardigen, *"aengesien in alle tyden langst den cust diergelycken visch is gevangen geweest, selfs inde saisoenen dat den haeryck vangh favorabelyck ende naer wensch heeft uytgevallen"*.

Het Vrije en de Kasselrij waren van oordeel dat *"het geraetsaemste (was) voor aleer te insisteren tot het geseyde verbodt, dat men sigh naeder soude informeren vande geposeerde schaede, alwaer het soo dat men daer over moeste schryven naer Hollandt, alwaer den haeringhvanck sekerlyck sooveel faveur geniet als het eenigsints mogelyck is"*.

Vier vragen werden naar voren gebracht.

"Primo of in Hollandt het vangen van sardin ofte sprot aensien wort als naedeeligh aenden haeringhvangh ofte anderen verschen zeevisch vangh, alsmede of het visschen opden geseyden sardin in Hollandt op eenige tyden van het jaer verboden is.

Secundo, als men soude bevinden dat het visschen van sardin op alle wysen ende tyden gebeurende, schadelyck soude wesen aende groote visscherien, of men in sulck geval daer in niet en soude cunen voorsien bij middel van den sardin vangh te verbieden op eenige tyden van het jaer, ofte oock anders als met zekere soorte van netten.

Tertio of men kan seggen dat den sardin is cleenen haeringh, ofte eene specie van haeringh de gonne tot behoorlycke grootte soude comen ende op de wyse als den haeringh kan gezouten worden.

Eyndelinge of men moet oordeelen dat den jongen haring aldus uyt syne gewoonlycke plaetse gedreven synde aldaer soude wederom keiren, syne gewoonlycke grootte becomen ende contribueren tot eenen gewenschten haeringhvangh ende in cas van ja welc danige middelen men in dit geval soude connen gebruycken tot de conservatie vanden geseyden jongen haeringh, sonder absoluytelyck af te nemen het gevaer dat een groot deel deser provintie geniet uyt het visschen van sardin".

In 1776 verscheen van de hand van A.T. Mann een "Mémoire sur l'Histoire Naturelle de la Mer du Nord et sur la Pêche qui s'y fait", zijnde de publikatie van zijn lezing gehouden voor de Academie van Brussel.

Mann stelde dat de vangsten in de laatste twintig jaar sterk verminderd waren en zelfs verder terugliepen.

Als oorzaken van deze teruggang vermeldde Mann : 1) het tekort aan voedsel voor de vissen ; 2) de aardbeving die in 1755 Lissabon verwoestte en z.i. sporen op de zeebodem had nagelaten en 3) de visserijmethoden.

Met betrekking tot de visserijmethoden zag Mann vier nadelige effekten, namelijk het gebruik van de zegens en van de "staakwandt", de maaswijdten van de netten en de visserij te paard.

Hij citeerde met name :

"1) la "seine", petit filet qui se traine sur les greves ... et qui balaie et herse le fond (et qui) doit par-là détruire le frai et le jeune poisson, gâter leur aliment qui se dépose dans les eaux, et qui reste attaché au fond et faire d'autres torts irréparables à la pêche ; 2) le "Staak-Wandt", ou des filets attachés à la greve, qui ne sont plus lever de 6 heures

en 6 heures ... interrompant la course du poisson, et séparant et en dispersant leurs bancs ou leurs troupes, et en les chassant de ces endroits ; 3) les mailles des filets (qui) n'ont pas la largeur ou l'ouverture convenable, et indiquée par les placards pour laisser passer le jeune poisson ; 4) les "Strandt-visschers à cheval", car la forme de leurs filets et de leurs mailles, les pieds de leurs chevaux et la manière de trainer leurs filets, ne laisse rien échapper, mais brisent et hersent la greve, et détruisent tout, soit aliment, soit frai, soit petit poisson jusqu'à la plus petite crevette" (14).

Tenslotte stelde Mann ook de maatregelen voor die z.i. moesten worden genomen en die volledig aansloten op de gebruikelijke visserijmethoden. Vooreerst moesten de visserij te paard en het gebruik van de zegen worden verboden. Verder mocht de staakvleet niet langer dan 6 uren in zee worden geplaatst. Tenslotte moesten de voorschriften inzake de maaswijdte van de netten worden nageleefd.

Hij schreef dat men moest : *"1) supprimer les "Strandt-visschers à cheval" ; 2) supprimer l'usage de la "Seine"* en daarenboven dat *"3) il ne faudroit jamais laisser le "Staak-wandt" au-delà de 6 heures à la fois en mer et 4) il faudroit faire rigoureusement observer le réglement sur la largeur des mailles des filets de toutes espèces, qui ne devroient jamais avoir moins de 5 pouces d'ouverture en tout sens"* (15).

In dit laatste verband voegde hij er aan toe dat *"Tout ceci prouve la sagesse du Gouvernement dans les divers placards et réglements qu'il a donnés sur ce sujet, tels que ceux de Charles V du 19 Mars 1539, et du 30 Septembre 1545 ; ceux des Archiducs du 15 Octobre 1614, et du 12 Mars 1616 ; et enfin*

celui de l'Empereur Charles VI du 27 Janvier 1727, qui renouvelle tous les précédens et en ordonne l'observation et l'exécution" (16).

In 1780 werd door G.F. Verhoeven een verhandeling gepubliceerd onder de titel : "Gecroonde Verhandelinge door de Keyzerlyke en Koninglyke Academie van Wetenschappen en Letter-kunde van Brussel ten jaere 1780 tot antwoord op de vraeg : aen te wyzen de soorten van visschen die het gemeyn voorwerp zyn van de vangst, zoo op de kusten als in de Rivieren van Vlaenderen, de misbruyken, die in die Visscheryen in swang zyn, te kennen te geeven, met de middelen om de zelve te verbeeteren".

In zijn werk belichtte Verhoeven tal van facetten van het visserijbedrijf, zoals het "gebrek aan visschers-volk en uytreeders" (17) en de infrastruktuur van de havens Oostende (18), Nieuwpoort (19) en Blankenberge (20). Zijn bijzondere aandacht ging echter naar de gebruikte netten en hun effekt op het visbestand.

Hij vermeldde dat in de "Vlaemsche Zee-Visscheryen" rond 1780 gebruik werd gemaakt van "de Staek- en Dryf-wand, de Korde en de groote Roch-netten".

Z.i. was de staakvleet een van de *"schoonste uytvindingen van de Visschery"* en het was *"een stoorlyk misbruyk dat het Staek-wand niet meerder gebruykt word"*, terwijl *"de Korde ofte Korde-netten eene verderffelyke visschery"* was. *"Dit sleepende wand is zoo bedriegelyk aengelegt en toegetakelt, dat al het gru ofte de kleynste visschen in de sak blyven"*. Sommige vissers namen zelfs *"digte Kuwelen ofte Sakken met zich in Zee, die zy in hunnen vaertuygen verbergen en aan de Korde voegen, waer mede sy de tal-rykste Vischlegers vernietigen"* (21).

Niets deed volgens Verhoeven *"klaerder het misbruyk van de Korde zien, als het besluyt der gevoegde Leden van de Visschery van Blankenberge ... alwaer op den 22 van Gras-maend van het jaer 1773 staet als volgt : verboden te visschen met de Korde in de twee Visch-legers te wéeten in geheel Repje-gat Oost en West, en in den Smal-put. Men vermogt dan op die plaatsen niet te visschen als met Roch-netten en met Staek- en Dryf-wand"* (22).

Verhoeven zag *"geen beter middel als de Korde zelve gansch af te schaffen en te verbieden, ofte ten minsten zeer strenglyk de Plakkaerten dien aengaende te doen onderhouden"* (23).

Hij was *"volstrektelyk onderrigt dat er binnen dezen loopende jaere 1780, dat is, op minder dan vier maenden tyds, met diergelyk verbode Visch-wand (Schey-netten en sleypende Zee-wand) door twee peerden getrokken, meer als duyzend Tarbotjens en Grietjens, die geen dry duymen groot waren, zonder de andere soorten, zyn vernietigt geweest, alleenlyk op het strand by Blankenberg"*. Hij had *"ter plaetse diergelyke Sleyp-schey- ofte Schut-netten gezien, benevens de Kuwelen ofte Sakken van de Korde ... daer nauwelykx een duym kon doorgaen"* (24).

Verhoeven stipte verder ook aan dat het verboden moest worden te vissen *"op eenige plaeten, gorssingen of landen, met eeniger-hande Schutnetten van rysch, riet, of eenige andere diergelyke daer men schutting af zoude mogen maeken en zetten, nog ook met eenige Fuyken, Kuylen, Ankerkuylen, of sleyp-netten, waer mede den platten visch vernietigt word"*, daar op de kusten *"ontellyken mengte kleynen visch, op de voormelde plaeten en drooge landen, uytgestort word, en sterft met duyzende tot het gansch bederf van de Visschery"* (25).

Tenslotte vermeldde hij nog een andere manier van vissen *"Toogen genoemt, waer van het wand zoo min de behoorelyke wyde van de maesschen heeft, als veel ander"* (26).

Er valt te vermelden, dat de visie van Verhoeven en Mann ten aanzien van het gebruik van de staakvleet slechts tot op een zekere hoogte gelijklopend was. Verhoeven vond de staakvloot een van de *"schoonste uytvindingen van de Visschery"*, terwijl Mann van oordeel was dat de staakvleet niet langer dan zes uren in zee mocht worden geplaatst. Verhoeven steunde zich op het niet-vernielend effekt van het tuig. Mann daarentegen vreesde dat de netten konden verloren gaan en dan in feite verder blijven vissen, dode vissen in het net houden en de andere afschrikken, zodat zij uiteindelijk niet meer visnamig zouden zijn.

Als oplossing voor de nadelige effekten van de netten op het visbestand zag Verhoeven de hernieuwing van de plakkaten, de strenge naleving ervan en een optreden tegenover de officieren belast met de uitvoering. In verband met dit laatste vroeg hij zich af of *"alles niet beter kon toebetrouwt worden, aen de Uyt-reeder"* (27). Een verwijzing naar een van de taken die de huidige producentenorganisaties op zich kunnen nemen, valt hier te onderkennen. Volgens het artikel 5 van de "Verordening houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijprodukten" kan elke erkende organisatie of vereniging van organisaties, die op initiatief van de producenten (reders) is opgericht, maatregelen treffen "ten gunste van een rationele beoefening van de visserij" (28).

Als laatste voorbeeld van opgeworpen problemen die later wetenschappelijk zouden worden bekeken, kan naar het "Verslag over de Zeevisscherijen" worden verwezen. Zoals reeds werd aange-

haald, werden in het Verslag vragen gesteld over de invloed van het schrobnet op de visbestanden en werden twijfels naar voren gebracht over een maaswijdtereglementering (29).

2. De naleving.

In alle plakkaten, ordonnanties of besluiten waren sankties bij overtreding voorgeschreven en werden de taken van de "officieren" vastgelegd.

Sankties zijn echter meestal uitgebleven en de verzekering van de naleving liet blijkbaar veel te wensen over.

In tal van plakkaten wordt daarop gewezen en een duidelijk beeld over de kontrole is te vinden in het werk van Verhoeven.

Hij schreef : *"Zoo veel als onze voorzienige Land-bestierders gewerkt hebben om de misbruyken in de Visschery te weéren, zoo veel hebben de Uytvoerders van de Plakkaerten verzuymt de zelve te doen onderhouden ... Zoo heeft men dikwils deze beveélen verniewwt, die evenwel by alle geheugen van levende, noynt ten uytvoer gebrogt geweest hebben. Niemand in gansch Vlaenderen weet, dat'er oynt een Amptenaer van de Visschery, is afgestelt geweest. Wat hoeven'er dan Plakkaerten ... Het zyn de wetten niet alleen maer de uytvoering der zelve, die alle de misbruyken kan weg-néemen"* (30).

Tot slot merkte hij op : *"Ik verschoon gedeeltelyk de Overtreders van de Plakkaerten hedendaegs, om dat die beveélen zonder de minste uytvoeringe maer alleen den naem van Wetten hebben. Maer in tegendeel peyns ik gansch anders van ider water-Bailliu in het bezonder, en van alle die tot de uytvoeringe van de Plakkaerten gestelt zyn, in het algemeyn.*

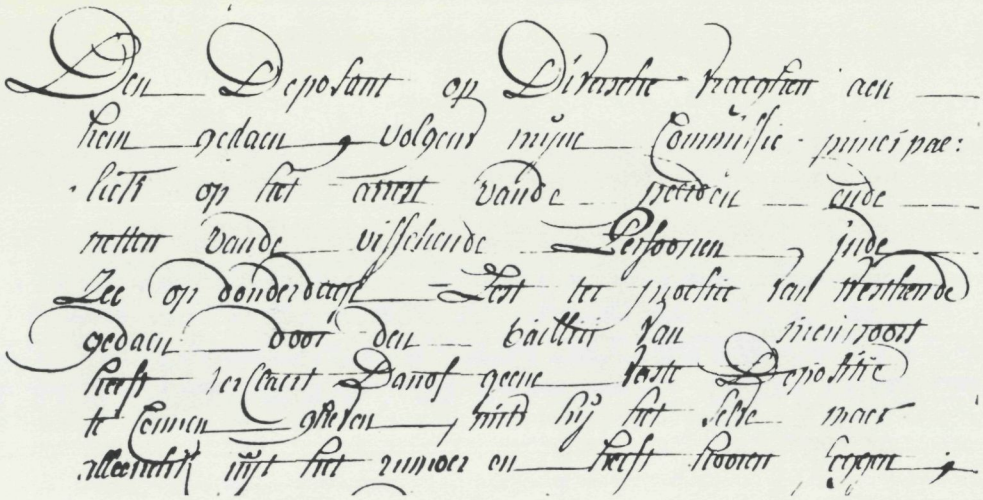
Deze zyn door hunne oogluykinge en onagtzaemheyd, de oorzaek dat de misbruyken dagelykx vermenigvuldigen, in plaets van gedempt te worden. Daer heb ik hier voren vuerig over uyt-gevaeren ; en gelyk de misbruyken zekerlyk de aendagt van onze Land-bestierders verdienen, zoo herhaele ik nog dat alles alleen dien aengaende, afhangelyk is van de uytvoeringe der Wetten" (31).

Dit scherp rekwisitoor tegen de gerechtsambtenaren belast met de uitvoering van de plakkaten verscheen in 1780. Toen was echter reeds het geval bekend van het optreden van de baljuw van de stad Nieuwpoort, Frans Merelbecque, die op 22 april 1773 *"op de prochie van Westhende ... acht peirden met seven domesticken gaende naer zee om geirnaers te vangen"* in arrest had genomen (32).

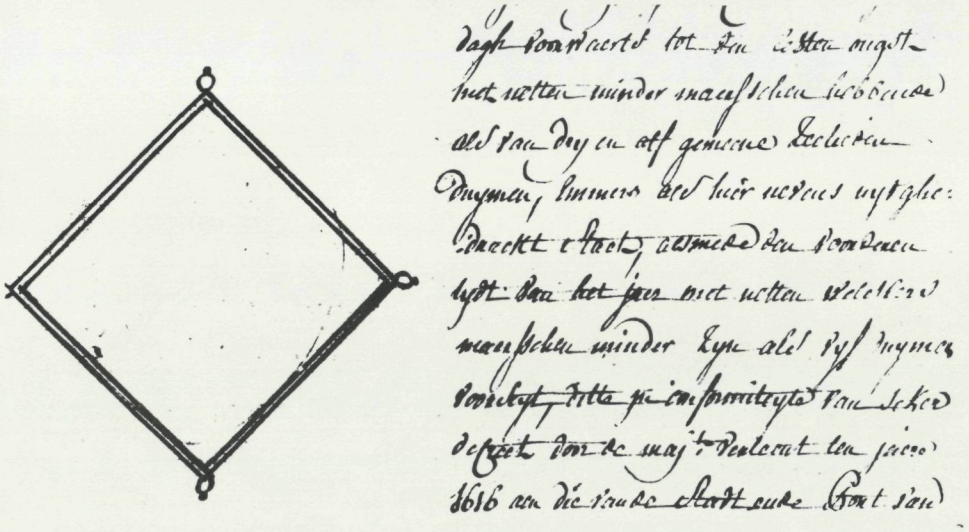
Volgens de baljuw waren de vissers in overtreding met de ordonnantie van 15 oktober 1614.

Het kwam tot een akkoord om het arrest op te heffen en de boete te betalen, mede door bemiddeling van de pastoor Josephus Burrie van Middelkerke, die vond dat het Vrije (nu ook maar) moest *"verbieden deselve geernaerts - ende andere visscherye op de sondaghen ende heyligdaeghen"*. Dit verbod was trouwens reeds terug te vinden in de vismijnreglementen van Blankenberge (33), Oostende en Nieuwpoort (34).

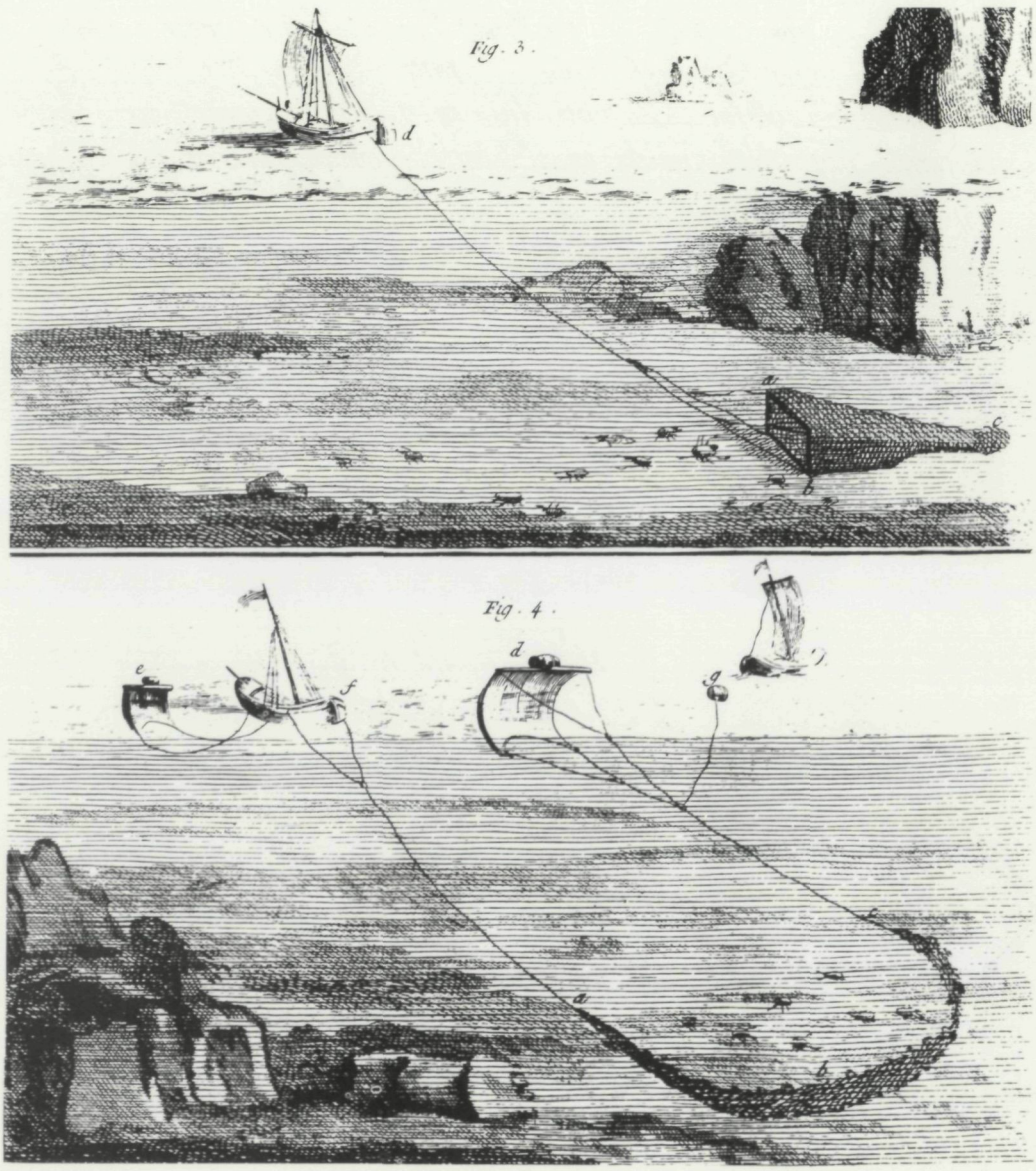
Bij "de heeren van het Vrije" en de Kasselrij Veurne volgden tussenkomsten en een onderzoek werd ingesteld, waaruit de argumenten tegen het optreden van de baljuw kunnen worden afgeleid, o.m. : er werd door de overtreders enkel op garnalen gevist en de kleine vis werd terug in zee geworpen ; de vissers waren arme mensen die hun kost verdienden met garnalen te vangen en die anders ten laste van de "Armendis" van de parochie zouden vallen ; tussen Oostende en Blankenberge werden de vissers niet

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN SCHEPEN ROUGET IN DE ZAAK F. MERELBECQUE
(Rijksarchief Brugge, Bundels Brugse Vrije, nr. 4307, 1773)

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN HET VRIJE IN DE ZAAK F. MERELBECQUE
(Rijksarchief Brugge, Bundels Brugse Vrije, nr. 4307, 1773)

SLEEPNETVISSERIJEN
(Collection Encyclopédie Diderot, plaat VI)

verontrust ; de baljuw was buiten zijn bevoegdheid en buiten zijn rechtsgebied opgetreden ; de baljuw wilde gewoonweg een vergoeding loskrijgen ; de baljuw had enkele dagen voor zijn optreden aan vissers vis gevraagd ; de netmazen waren weliswaar smaller dan 3½ duim, maar de mazen van *"de netten, degene de visschers van Nieupoort op de visch chaloupen ghebruycken (wanof drie vande selve chaloupen bekomen aen den selven bailiu) insghelycx smalder van maesschen zyn als het vooreyde model"*.

In wezen waren het argumenten tot het bekomen van "eenighe versachtynge", maar die terzelfder tijd beschuldigingen tegen de baljuw inhielden.

Het pleiten om "versachtynge", alsmede de beschuldigingen tegenover de baljuw kunnen gezien worden in het sedert de 14e eeuw opgebouwd systeem van "rechtspraak met twee instanties" (35), waarbij vooreerst politiek gekleurde fenomenen en faktoren als centralisatie en organisatie een rol speelden. Beoogd werd namelijk door het staatsgezag een middel te vinden om de rechters te kontroleren en het recht eenvormig te maken. In de tweede plaats betekende dit een grotere soepelheid in het behandelen van het recht en een grotere toegankelijkheid voor diskussies over wat redelijk was in de interpretatie van een bepaalde rechtsregel (36).

De baljuw weerlegde de aantijgingen door o.m. aan te stippen dat het vrije gebruik van sleepnetten, *"voorsien van ... eysen ende gewichten"* en van netten met te kleine mazen schade veroorzaken aan het broed en de vis- en garnalenstand, zodat de vangsten verminderen en de reders geen interesse meer hebben om nieuwe vaartuigen te bouwen.

De baljuw ging ook in op het verwijt dat hij *"sigh selfs soude bedienen van netten (genaemt corren ende carten die gebruykt*

worden door de visschers der chaloupen dewelcke des rescribens huysvrouwe is uytrustende ten haringhe ende te vissche) dies de maesen exactelyck by het bovengemelde placcaet souden verboden zyn".

Hij antwoordde hierop *"dat de netten gheauthoriseert syn by haere Majesteits reglement voor de visscherye der zeesteden"* en dat deze netten zijn *"indispendabel tot het bedryf der visscherye, naementlich het net genaemt de carte inckelyck dienende tot het vangen van crabben en geernaers voor t'noodig act vande visschers".*

De baljuw ging nog verder en stipte aan dat het plakkaat van 1614 en andere *"taxativelyck specteren tot de strange visschers van het platteland aende zee canten ... dogh geensints tot de visschers composerende een regulier ende gheprivilegeert corps van visschereye gheetablisseert, ende wel gepoliceerde zeesteden van aldaer te vissche vaerende, ende met hunnen ghevanghen vische opkommende, ende die vercoopende publickelyck onder het gesichte ende veille van d'officieren ende wethouders der gemelde steden, die niet en souden permitteren dat daer onder soude wesen cleenen visch, niet hebbende ten alderminsten de lengde van vier vlaemsche duymen tusschen d'oogen ende den steert".* Bovendien *"syn de selve visschers vangende in zee met hunne carte krabben en geernaert voor hun noodsaekelyck act, ende daer onder vindende eenighe cleene vischkens, die hun nergens dienstig en connen syn ... ende t is ook van hemlieden iygenen intrest om de selve cleene vischkens aenstonts over boort int waeter te smyten, ende die alsoo te conserveren".*

Daartegenover stelde hij de *"schaedelycke handelinge ende maniere der duyneboeren als hoveniers ende cleene gebruykers, die in het somersaisoen de functie doen van cheyners ende*

geirnaertcruyers, dewelcke de suppleanten willen protegeren tot onheyl ende destructie vande groote visschers". Het had z.i. geen zin dat het Vrije en de Kasselrij Veurne verkiezen *"te protegeren hunnen strangeboeren, cheyners ende geirnaert-cruyers, om de selve te doen leven ende bestaen, ist niet met den regt vande verdronckene ende aen dese zeekusten aen-vlottende goederen, wanof zy seer suspect syn, in prejuditie vanden waeren eyenaer ofte van hare Majesteits lagaen".*

Naar aanleiding van dit voorval hebben het Vrije en de Kasselrij Veurne bij Maria Theresia een verzoek ingediend. Het plakkaat van 1614 diende ingetrokken te worden. De garnalenvisserij was noodzakelijk voor het bestaan van een deel van de kustbevolking en voor de bevoorrading aan garnalen (en vis) van de omliggende streken. Dat de garnalenvisserij de visvangst niet schaadt, bleek uit het feit dat het aantal vaartuigen te Blankenberge in de jongste tijd was aangegroeid en dat ook te Heist een vloot werd uitgerust. Alleen het tekort aan vissers belette meer vaartuigen ter visvangst uit te zenden.

Er werd inderdaad vermeld *"dat den geernaert-vanck langst den kust moest dienen tot de subsistentie voor alle de opwoonders vanden selven cust, ende oock voor norriture vanden gonne aen wie de selve geernaerts worden vercocht, dat oock desen geernaert-vanck niet en can schaedelyck wesen aen den visch-vanck voor soo veel de ondervindinghe genoughsaem leert dat, onaengesien den continuelen vanck van geernaerts de abondantie vanden visch niet en is vermindert, nemaer ter contrarien ge-seyt moet worden met meerdere quantiteyt te worden gevanghen als in voorgaende tyden, aengesien door de erectie der vis-scherie van Heyst, alsmede door de vermenighvuldinge der schuytten vande visscherie van Blanckenberghe, soo als aen een igelyck bekent is, moet blycken dat men nogh meerder quantiteyt van visch soude vanghen, waer het saecken men met*

meerder nombre van schuytten wilde vaeren, het gonne schynt te worden belet door het gebreck van het noodigh manschap, dat vervolgens onredelyck soude wesen het vanghen van geernaerts te verbieden, ofte het gebruyck der netten waermede den selve vanck gebeurt, het gonne nochtans indirecte moet ontmoet worden als men met het uytterste rigeur soude willen de executie geven aen de dispositie van het placcaet vanden 15. Octobre 1614, reden waerom de mag^{it} *gebeden is geworden voor soo vele noodt de dispositie voorseyt te houden instade ende surseance"*

Het resultaat van het verzoek was dat de zaak aan *"den raedt en advocaet fiscael van Vlaenderen"* werd voorgelegd die de argumenten van het Vrije aan de baljuw van Nieuwpoort overmaakte. De baljuw bepleitte de handhaving van de ordonnantie van 1614 en wilde zelfs de ordonnantie van 5 mei 1531 terug in toepassing brengen, met name het verbod te vissen langs het strand met *"cheynetten van wat wydde van maesschen dat die zyn ofte wesen moghen"*. Twaalf jaar later verscheen de ordonnantie van Jozef II die dit verbod opnieuw opnam (37).

Uit het voorgaand voorval blijkt duidelijk dat de naleving van de voorschriften steeds problemen moet hebben opgeroepen.

De vraag rijst dan ook waarom de naleving ook toen moeilijkheden heeft opgeworpen.

De toenmalige socio-ekonomische toestanden, alsmede de houding van de overheid, van de gerechtsofficieren en van de vissers kunnen hierover enige verklaringen verstrekken.

In de voorbije eeuwen, met regelmatige bevolkingsexplosies en hongersnood, bestond er voor (kust)vis ongetwijfeld veel

vraag. De kerkelijke wet op het vleesderven bevorderde trouwens deze vraag. De visserij heeft ongetwijfeld gepoogd voor de "ghemeynen onderzaeten" (38) een geregelde bevoorrading te verzekeren. Deze bevoorrading uit de kustwateren was naar samenstelling overigens gevarieerder dan wat de haringvisserij kon bieden.

Daarenboven leverde de zandige bodem van de kuststreek niet genoeg produkten om in het levensonderhoud van de kustbevolking te voorzien. De "strandboeren" waren verplicht om hun karig voedsel aan te vullen met de produkten die uit zee konden worden gewonnen.

Het gevolg van een en ander was een intensieve kustvisserij en dat het bestaan op de wetgeving primeerde lijkt zeer aanneembaar.

Met betrekking tot de houding van de overheid kan algemeen worden gesteld, dat om een reglementering uit te vaardigen die kan worden nageleefd, de overheid de materie grondig moet kennen (39) en er van overtuigd moet zijn dat de moeilijkheden van de naleving kunnen worden bepaald (40). In het verleden bestond er weliswaar een empirische kennis over de beschermingsproblematiek, maar er werden vaak voorschriften opgesteld zonder voldoende inzicht of kennis van de biologische en socio-ekonomische aspekten van de visserij. Zelfs in de huidige tijd zijn kennis en inzicht dikwijls nog beperkt.

De reglementen resulteerden steeds in beperkingen en er mag worden aangenomen dat het zinvolle karakter ervan, alsmede de eerlijkheid en de onpartijdigheid bij de kontrole vaak niet overtuigend overkwamen.

Door het feit dat vaak geen zichtbare resultaten van de reglementering konden worden genoteerd, is bij de betrokkenen zeker twijfel over de noodzaak gaan oprijzen. Zoals thans, varieerden de vangsten in die tijd ook door andere dan door menselijk ingrijpen veroorzaakte redenen, o.m. door biologische en meteorologische invloeden. De vissers of de reders gingen er wellicht van uit dat zij best hun belangen kenden en er werd blijkbaar meer voordeel gevonden in het overtreden dan in het naleven van de voorschriften.

Verder leefde men gedurende eeuwen in troebele tijden, met vaak een zwak politiek gezag, met een onvoldoend funktionerend repressieapparaat en met een eerder gebrekkige rechtsprocedure.

De verantwoordelijke besturen zetten zeker geen spoed achter de uitvoering van de ordonnanties en zij gaven er dikwijls een willekeurige interpretatie aan. Zeker is, dat er regelmatig kommunikatiestoornissen tussen de "wetgevende" en de "uitvoerende" macht optraden.

Gedurende eeuwen was het politieapparaat ook ondoeltreffend georganiseerd. Er was onvoldoende personeel om de verschillende taken behoorlijk uit te voeren.

Het was ongetwijfeld niet zo eenvoudig om overtredingen op te sporen. Middelen ontbraken meestal om de overtredingen vast te stellen.

Verplaatsingsproblemen zullen er wel geweest zijn, hetgeen de kontrole bemoeilijkte en de overtredingen ongestraft liet.

Ook verklaarden de gerechtsofficieren zich dikwijls onbevoegd, niettegenstaande zij *"volcommen macht, auctoriteyt ende sonderling bevel"* (41) kregen om de naleving van de voorschriften te verzekeren.

Zij mochten zelfs, zoals reeds werd vermeld, voor overtredingen inzake het gebruik van de netten, buiten hun ambtsgebied optreden, *"buyten huere juridiktie"* (42), wellicht omdat er naast bedrijfseigene redenen (plaats van vissen of verkoop van de vis), geen samenwerking tussen de gerechtsambtenaren van de verschillende rechtsgebieden bestond (43). Zij moesten echter de overtreders naar een plaats waar zij konden veroordeeld worden overbrengen of aan de burgemeesters uitleveren (44). Zij mochten de overtreders ook in hechtenis houden tot betaling van de boete (45). Omwille van de eraan verbonden kosten voor onderdak en voeding zal de hechtenis meestal wel van korte duur zijn geweest (46), terwijl de betaling van de boete ook vaak wel zal zijn gestrand op het onvermogen van de delinkwenten (47).

Het artikel 7 van de ordonnantie van 30 april 1785 bepaalde b.v. over een en ander het volgende (48) *"Wy bevelen ... alle officieren van justicie ... dat zylieden alle de gonne die zy tegen deze onze ordonnantie zullen weten met eenige van de voorseyde verboden netten gevischt te hebben, waer zy die vinden zullen 't zy binnen ofte buyten hunne jurisdictie, voortaen by preventie arresteren, aentasten ende vangen, autoriserende ende accorderende de voorzeyde officieren, ende insgelyks die borgmeesters, schepenen ende wethouders van onse steden van Ostende, Nieupoort ende Blankenberge, mitsgaeders van den lande van den vryen van Brugge ende van de casselrye van Veurne, gelyk ook de officieren en sergeanten by hunlieden gestelt ende te stellen dat zy de overtreders voorzeyt die zy buyten hunne jurisdictie ende limiten bevinden zullen mogen transporteren ende leveren ter naester stede van de apprehensie ende aentastinge, omme de zelve aldaer gehouden ende bewaert te worden, zonder dies te relaxeren in eeniger manieren, ende zonder gehouden te zyn de zelve te*

representeren ende leveren aen den rechter ende officier onder wiens jurisdictie die geseten zyn, of daer zy die gevangen zullen hebben, totter tyd dat by den gevangen zal genampteert ende opgebragt zyn de voorseyde boete van dertig guldens, welk namptissement zal moeten geschieden binnen de eersten veerthien daegen naer hemlieder apprehensie".

Verder mochten de gerechtsofficieren zowel de vaartuigen kontroleren, als huiszoekingen verrichten. *"Alle officiers zullen mogen doen huyssoekinge, ende ook in de schepen van alle vischers binnen hunne jurisdictie woonende ofte bevonden"* (49).

Er werd echter vastgesteld dat er weinig plichtsbesef bestond bij de meeste officieren. Zij waren vaak nalatig, gaven geen uitvoering aan de ordonnanties of verrichtten weinig of geen kontrole. Ook hadden overtreders dikwijls goede relaties met de wethouders en wanneer het op sankties aankwam, speelde bemiddeling een belangrijke rol. Uiteindelijk kwam het voor dat de wethouders de voorschriften niet wilden uitvoeren en de overtreders ontsloegen, omdat zij de straf die op een overtreding kon volgen te streng achtten (58), m.a.w. dat zij een wanverhouding zagen tussen delikt en bestraffing (51).

Een en ander is b.v. vervat in de ordonnanties van 30 september 1545 (52) en 15 oktober 1614 (53). *"Twelcke wy verstaen eensdeels geschiet uuyt dien dat zommighe onse officieren negligent geweest zyn te executeren die peynen in onse voorseide brieven van placcate begrepen ... ende oick eenseels by dien dat als eenige der zelver officieren, pooghende onse voorseide placcaten texecuterene, daghelicx de transgresseurs van dien bevinden ende aentasten, onder tdexel dat zy by teneure ende dispositie der zelver placcaten ghehouden zyn die te leveren thuerluyden jurisdictie, ende dat de zelve transgresseurs dicwils kuerbroeders zyn van Vueren Ambocht, van Berghenambocht, oft andere*

supposten afsittende van den officieren daer by zy aengetast zy, insgelycx dat die wethouders onder den welcken alzulcke transgresseurs gheseten moghen zyn, zulcke arresten ende ghevanghenisse niet en willen ghedooghen ende nochtans zelve ghebrekelick zyn die te doene, het ghelieft daghelicx de selve wethouders te weygheren ende ontsegghen daer over judicature ende kennesse te nemene, ende dat arger es, bedwinghen de voorseide onse officiers huerluyden arresten ende exploicten te revoceren ende ontlasten daghelicx (up staende voete) alzulcke ghearresteerde ende ghevanghenen persoonen ghevende alsoe den selven confort omme te visschen ende cheyene thueren ghoetduncken, onder tdexel dat zy luyden seggen, indien men huerluyden kuerbroeders aenspreken wille, dat men hemluyden ordinairelicken uprouppen ende vervolghen zoude, ende oick zomtyden, versocht zynde scepenen te willen verleenen omme den voorseide transgresserus te examineren, andwoorden dat zy gheen moete en hebben".

In de ordonnanties van 1545 en 1614 werden trouwens sankties tegenover nalatige officieren opgelegd, namelijk een boete van 100 gouden carolus gulden en het verlies van hun staat van officier. *"Inde peyne van hondert gouden carolus guldenen ... ende daer en boven gepryveert van zyn staet ende officie ende verclaert inhabil te gheenen daghen eerlicken staet te moeghen houden ende bedienen".*

In 1785 werd laatstgenoemde sanktie maar toepasselijk bij een tweede nalatigheid (54).

Maar de *"onwillichheden, obstaecle ende dissimulacie"* bleven bestaan, zodat de plakkaten *"illusoire ende van gheenen effecte"* waren tot *"grooter foulle, schaden ende interesten"* van de onderdanen. Het bleef steeds noodzakelijk *"te remedieren tot*

diversche faulten, ghebreken ende abusen die ... gheschieden in de visscherie lancx de zeestromende die costen van onsen lande van Vlaendren" (55).

Overigens rijst de vraag hoe de "officieren" werden aangesteld en bij welke voorwaarden. Op welk niveau lag hun bezoldiging en hoe werden zij betaald. Diende de justitie om de eigen beurs te spekken. Hoe stond het met de korruptie en de schraapzucht van de vervolgingsambtenaren. Was er afpersing. Was het ontvangen van vis een geplogendheid ter kompensatie van hun lage inkomsten en meteen van hun betrokkenheid bij de niet naleving van de reglementen.

Andere vragen zijn : of de kosten van de kontrole niet hoger waren dan de opbrengsten die uit de overtredingen konden voortvloeien en hoe lag het probleem van bewijsvoering versus verdedigingsmiddelen.

Aan de bewijslast was zeker niet gemakkelijk te voldoen, hetgeen een uitvloeisel kan zijn van de in de 12de eeuw ontstane bewijsprocedure met als kenmerken : rationeel, op de materiële waarheid gericht, objektief, inquisitoir in plaats van akkusatoir en met de bewijslast bij de vervolgende partij en de rechter (56).

Vandaar ook dat wellicht veel minnelijke schikkingen werden getroffen en het "zaken doen" in de hand werd gewerkt. Liever een akkoordje dan processen.

Deze kompositie zou opklimmen tot de gebruiken en misbruiken van de gerechtsofficieren uit de "donkere eeuwen" of misschien is zij uit de gegeven omstandigheden ontstaan. Feit is dat zij gedurende eeuwen een wettige en zeer verspreide praktijk was. Haar belang was daarenboven zeer groot (57). Als de

baljuw schuldigen wilde straffen, dan was in principe dwang nodig en tot dwangexecutie kon hij slechts overgaan mits vonnis. Wilde de schuldige of verdachte de door de baljuw beoogde straf echter vrijwillig ondergaan, dan viel met de dwang ook de noodzaak aan een vonnis weg.

Er kan worden gesproken van een baljuws-rechtspraak en baljuws-strafrecht (58) en dat dit half rechterlijk, half politioneel optreden tot misbruiken aanleiding gaf, lijkt logisch (59). De willekeur en subjektiviteit en vooral het feit dat de verdenking de plaats van het bewijs innam waren onmiskenbaar zwakke punten van het systeem (60).

Aangaande de houding van de vissers kan vooreerst de vraag worden gesteld of en hoe de vissers van de voorschriften op de hoogte waren.

Zoals voor de algemene wetgeving werden de reglementen, minstens vanaf de 14de eeuw afgeroepen, vaak op verschillende plaatsen van de gemeenten, waar dan de bevolking werd samengeroepen. Zij werden tevens overgeschreven in registers en in latere tijden, vanaf de 18de eeuw, in de vorm van gedrukte plakkaten aangeplakt (61). Mensen die regelmatig op zee waren, zullen echter van een en ander wellicht niet zoveel kennis hebben gehad.

In de tweede plaats moet zeker rekening worden gehouden met het karakter van de visser. Zoals hoger werd aangestipt, hadden de sankties ongetwijfeld een zeker "afschrikkings-effekt", maar de vrijheidsgeest van de visser heeft dit effekt ongetwijfeld willen overwinnen.

Dat de boetes niet gering waren, kan worden geïllustreerd door de omzetting ervan in een gelijkwaardig aantal "werkdagen-

loon". Als basis van de omzetting werd een soort referentie- of typeloon van de Vlaamse arbeider in een historisch perspektief aangewend (62). Dit loon is slechts benaderend, vermits faktoren als arbeidsduur, -tijd en -frekwentie, alsmede de aard van het werk (land-, thuis-, fabrieksarbeid) in de loonhoogte een rol hebben gespeeld. De omzetting geeft niettemin enig idee van de grootte van de boetes.

Op het einde van de 14de eeuw verdiende een meester-metser of -timmerman ongeveer 6 tot 8 groten Vlaams per dag. Het loon verschilde enigszins naargelang het ging om werk op het platteland of in de stad ; over het algemeen werd laatstgenoemde arbeid iets meer betaald.

Op basis van de verhouding pond Vlaams - pond parisis zou een boete van 60 pond parisis in 1383 150 tot 200 werkdagen-loon vertegenwoordigd hebben, naargelang de verdienste 8 of 6 groten per dag bedroeg. Een helper kreeg slechts ca 4 groten per dag, zodat de boete omgezet in een helpersloon op ca 300 werkdagen-loon zou neerkomen.

Rond 1510 zou een boete van 100 pond parisis gelijkwaardig zijn geweest aan ca 400 werkdagen-loon en 30 Carolus gulden in de jaren 1531-1539 aan ongeveer 220 dagen-loon. In 1545 was de tegenwaarde van 100 gulden ca 660 dagen-loon en in 1614 een boete van 30 gulden nog slechts 60 dagen-loon.

In 1785 betekende een boete van 30 gulden eveneens 60 werkdagen-loon, doch in 1803 stemde een boete van 300 frank overeen met 200 dagen-loon. Uiteindelijk zou in 1820 een boete van 50 gulden 50 werkdagen-loon hebben bedragen.

Tenslotte moeten er inzake interpretatie, alsmede uit technisch oogpunt, voor de reders en vissers problemen in verband met de

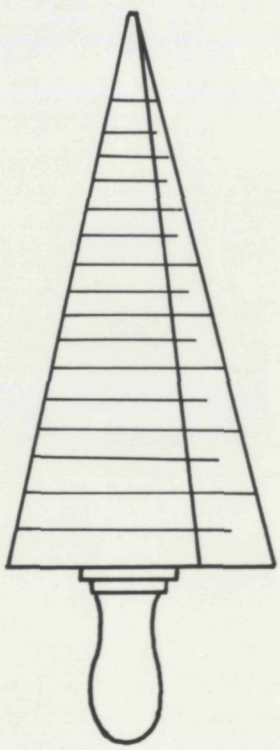

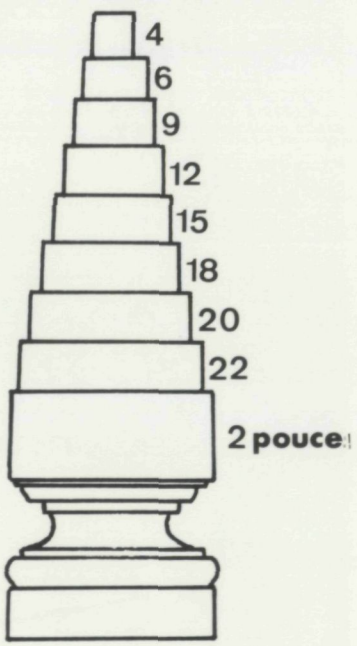
DE HARINGVANGST (oude gravure)

GROOT TOURNOIS
(Verzameling J. Taelman, Brugge)

MEETBLOKKEN
(Collection Encyclopédie Diderot, plaat I)

reglementering gerezen zijn, waardoor de naleving werd bemoeilijkt.

De term maaswijdte is momenteel nog een "rekbare" term en in het verleden zal het ook wel het geval geweest zijn. De juiste maat van een "gemeene zeeliedenduym" is wellicht nooit goed gekend geweest, zodat men mag aannemen, dat inzake "duimenmate" vaak werd "gedoold", zoals trouwens ook wat het seizoen betrof, wanneer de visserij in bepaalde maanden werd verboden (63).

Het materiaal en de wijze van breien hadden ongetwijfeld eveneens een invloed op de maaswijdte van de netten. Het gebruik van een spaan dan wel van de vingers (van de linkerhand)(64), de breedte van de spaan of de dikte van de vingers, het al of niet sterk aanhalen van de knopen enz. zijn technische faktoren die tot gevolg zullen gehad hebben dat niet alle mazen even groot waren.

Daarenboven werd door gebruik van de netten de maaswijdte beinvloed en de visser kon zeker niet verplicht worden zijn netten na gebruik op te meten en na te gaan of zij nog de juiste maat hadden.

Het meetapparaat moet ook een rol hebben gespeeld.

Toen in 1291 en 1326 de maaswijdte op de "moule d'un gros tournois d'argent" werd gesteld, mag worden verondersteld dat de "meter" bedoeld geldstuk was.

In de daaropvolgende eeuwen werden geen aanwijzingen over de apparaten teruggevonden. Daar in de 19de eeuw het gebruik van muntstukken nog ingang had, mag worden aangenomen dat na 1326 ook nog geldstukken als meetapparaat werden aangewend.

Ook kegel- of pyramidevormige meetblokken werden gebruikt (65). Verhoeven (66) geeft een afbeelding van een meetlat, die in het plakkaat van de Staten van Zeeland, "Placaten vanden negenden October 1608, ende negenden Mey 1611 op 't schieten vanden kleynen Visch, mitsgaders op 't vangen vanden Zeehonden", is vermeld. Bij het "toogen" was het immers verboden *"enich minder Want, als de mate hier nevens op gedruckt"* te gebruiken. In het plakkaat zelf is de "lat" echter als een "lijn" weergegeven (67).

In latere tijden (1825) werden keurspanen gebruikt en die moesten *"zijn van goed geel koper en op dezelve de duimen en strepen aan de eene, en het plaatselijke wapen aan de andere zijde in de breedte ingesneden ; dezelve zullen aan den ijk onderworpen zijn"* (68).

Uit technisch oogpunt was niet alleen het meetapparaat van belang, ook "hoe" de meting geschiedde speelde een rol.

De meting gebeurde ongetwijfeld van knoop tot knoop en in de "Bundels Brugse Vrije" nr 4307, is hieromtrent een referentie te vinden, namelijk *"uytgerocken, ghelyckerwys de netten ordinairlick in t'water uytrecken"* (69). Verwarring zal er echter wel hebben bestaan, want volgens artikel 1 van de ordonnantie van 15 juli 1765 moest de omtrek van de maas als maatstaf worden genomen (70).

Belangrijk bij de meting was zeker ook de droge of natte toestand van netten, het aantal mazen dat werd gemeten en of het meetapparaat met of zonder druk werd gehanteerd.

Tenslotte blijkt dat middelen werden gezocht, en gevonden, om de opgelegde grootte van de maaswijdte te omzeilen.

In de ordonnantie van 5 mei 1531 wordt vermeld dat de *"diverssche persoonen, woonende lancx de zee costen ... ende anderen vreemden onlancx vuut Tessele ghecommen zynde ... huerlieder cheynetten ende zeevant in zulcker maniere ... doen breydene ende makene up de voorseide wydde ende maesschen ... dat zy nochtans daermede tcleynvisch, gru ende zaet van de vissche vernyeten, te nieute bringhen ende verderven ... overmitz dat de schollen ofte maesschen van den zelven hueren cheynnetten langhewys ende zulcx ghebreyt ende ghemaect zyn dat zoo wanneer die int water commen de zelve van stonden aen innecrempen ende toesluuten"* (71).

NOTEN

(1) FILLIAERT J., *Visscherij in de XIIe en volgende eeuwen*, blz. 265.

(2) DAVIS F.M., *An Account of Fishing Gear*, blz. 4.

(3) Zie blz. 118.

(4) GULLAND J.A., *The Management of Marine Fisheries*, Bristol, 1974, blz. 1 ; FILLIAERT J., *Visscherij in de XIIe en volgende eeuwen*, blz. 269.

(5) GULLAND J.A., *Management of Fisheries*, blz. 105.

(6) *Ibidem*, blz. 105.

(7) GILLIODTS - VAN SEVEREN L., *Coutume de la Prévôté*, I, blz. 232.

(8) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, rekening 243 (1503-1504), f° 43vo - 45vo.

(9) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, I, blz. 161.

(10) *Placcaert-Boeck van Vlaenderen*, V, 2, blz. 898.

(11) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 415.

(12) BORGERS A., *La Diminution du Poisson*, blz. 50.

(13) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, nr 4307, 1773.

(14) MANN A.T.,*Mémoire sur l'Histoire Naturelle de la Mer du Nord et sur la Pêche qui s'y fait*, Brussel, 1776, blz. 213-216.

(15) *Ibidem*, blz. 216-217.

(16) *Ibidem*, blz. 217. De datum van 27 januari 1727 moet o.i. 27 februari 1727 zijn. Zie DE SMET J., *Garnaalvangst op onze kust*, blz. 17.

(17) VERHOEVEN G.F., *Gecroonde Verhandelinge door de Keyzerlyke en Koninglyke Academie van Wetenschappen en Letter-Kunde van Brussel*, Mechelen, 1780, blz. 12.

(18) *Ibidem*, blz. 18.

(19) *Ibidem*, blz. 18.

(20) *Ibidem*, blz. 19.

(21) *Ibidem*, blz. 32-33.

(22) *Ibidem*, blz. 34.

(23) *Ibidem*, blz. 34.

(24) *Ibidem*, blz. 37.

(25) *Ibidem*, blz. 38. Ankerkuyl : stroopnet, d.w.z. een trechtervormig net dat door een stroop- of dwarsstok horizontaal werd opengehouden en door een anker op de zeebodem werd vastgelegd. De loodpees was bezet met stukjes lood en een kurklijn hield het net op.

(26) *Ibidem*, blz. 38.

(27) *Ibidem*, blz. 39.

(28) PUBLIKATIEBLAD VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN, *Verordening nr 100/76 van de Raad van 19 januari 1976 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijprodukten*, 28 januari 1976, nr L 20/4.

(29) *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 153-154.

(30) VERHOEVEN G.F., *Gecroonde Verhandelinge*, blz. 43-44.

(31) *Ibidem*, blz. 58.

(32) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Registers Brugse Vrije*, nr 4307, 1773.

(33) Zie blz. 50.

(34) Zie blz. 66.

(35) VAN CAENEGEM R.C., *Strafprocesrecht in Vlaanderen*, blz. 283.

(36) *Ibidem*, blz. 285.

(37) Zie blz. 63.

(38) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, III, blz. 154.

(39) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 40.

(40) ROUNSEFELL G.A.,EVERHART W., *Fishery Science - Its Methods and Applications*, New York, 1966, blz. 382.

(41) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, I, blz. 130 ; II, blz. 330 ; III, blz. 155 ; IV, blz. 24.

(42) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, III, blz. 155 ; IV, blz. 24 en 161.

(43) VANHEMELRYCK F., *Misdadigers tussen Rechter en Beul*, blz. 32.

(44) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, V, blz. 180.

(45) *Ibidem*, blz. 180.

(46) VAN CAENEGEM R.C., *Strafprocesrecht in Vlaanderen*, blz. 228.

(47) *Ibidem*, blz. 224.

(48) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 416.

(49) *Ibidem*, blz. 416.

(50) VANHEMELRYCK F., *Misdadigers tussen Rechter en Beul*, blz.34.

(51) *Ibidem*, blz. 190.

(52) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, V, blz. 179.

(53) *Placcaet vande Ert-Hertoghen op stuck vande Visscherie* s.p.

(54) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 416.

(55) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, III, blz. 155.

(56) VAN CAENEGEM R.C., *Strafprocesrecht in Vlaanderen*, blz. 118.

(57) VAN CAENEGEM R.C., *Strafrecht in Vlaanderen*, blz. 312.

(58) *Ibidem*, blz. 317.

(59) *Ibidem*, blz. 316.

(60) *Ibidem*, blz. 319.

(61) VAN HOUTTE J., *Geschiedenis van Brugge*, Tielt 1982, blz. 308.

(62) VANDENBROEKE C., *Vlaamse Koopkracht*, blz. 89. Voor de bepaling van het referentieloon in Vlaanderen van 1425-1980 is de auteur uitgegaan van de landarbeid. Daarnaast heeft hij de inbreng van de industriële sektor en van de stedelijke arbeiders in het overzicht betrokken door zowel de lonen van de thuiswevers, als van de arbeiders in de katoenfabrieken en het bouwbedrijf in het geheel te verwerken. Op deze manier werd een typeloon bekomen dat voor ongeveer viervijfden van de aktieve bevolking als representatief te beschouwen is. Voor de omzetting werden de referentielonen van de figuur op blz. 84 gebruikt.

(63) FILLIAERT J., *Visscherij in de XIIe en volgende eeuwen*, blz. 269.

(64) DAVIS F.M., *An Account of the Fishing Gear of England and Wales*, Fishery Investigations, II, vol. XV, nr 2, 3de ed., Londen, 1937, blz. 9.

(65) *Collection Encyclopédie Diderot, Pêche, Poissons et Coquillages*, Parijs, 1979, plaat I.

(66) VERHOEVEN G.F.,*Gecroonde Verhandelinge*, blz. 38.

(67) CAU C. et al., *Groot Placcaet-Boeck*, 9 dln, 's Gravenhage, 1658, I, 1e vol., kol. 1286.

(68) *Verzameling van Wetten van de Provincieën Zuid- en Noord-Holland*, Besluit van den 15den November 1825 houdende maatregelen tot instandhouding en opbeuring der kust-visscherij in de Provincie Holland, art 5, blz. 35-36.

(69) RIJKSARCHIEF BRUGGE, *Bundels Brugse Vrije*, nr 4307 1773.

(70) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, 3de reeks, XII, blz. 425. Zie ook blz. 65.

(71) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, Règne de Charles-Quint, III,blz. 154.

ZEEVISSERIJBEHEER IN EUROPEES PERSPEKTIEF

Niet alleen in Vlaanderen werden beschermingsmaatregelen voor de visbestanden uitgevaardigd, ook in andere landen was dit het geval. Bescherming en beheer van de visbestanden zijn universele termen en van alle tijden.

Uit Egyptische, Griekse en Romeinse literatuur blijkt, dat in de betrokken landen de visserij niet onbelangrijk was en verschillende wetten van kracht waren om de visserijaktiviteiten te regelen en te kontroleren (1). Deze wetten waren vaak gebonden aan een zeker mysticisme of aan godsdienstige overwegingen.

In Griekenland b.v. was het vangen van bepaalde soorten zeevis gewijd aan Ceres en Proserpina verboden, behalve dan door de priesters van deze godinnen (2).

Het universele karakter van de beschermingsmaatregelen blijkt o.m. uit het feit dat tijdens de Ming dynastie (1368-1643) in China het vangen van geslachtsrijpe kommerciële vis als een zonde werd beschouwd (3).

Om de in de 19de eeuw ontstane Europese bezorgdheid voor de bescherming van de visbestanden te kunnen aantonen, lijkt het aangewezen de maatregelen die in de loop van de tijden in Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland en Duitsland werden genomen, weer te geven.

GROOT-BRITTANNIE

De eerste aanduidingen over beheer, in de zin van bescherming, gaan in Groot-Brittannië terug tot het jaar 966 toen koning Edgar de verkoop van jonge vis verbood (4).

"For the welfare of his soul and of that of his father King Henry, and of the souls of his ancestors, and likewise for the benefit of his citizens of London and of the whole kingdom" (5) gaf Richard I in 1196 bevel alle *"kiddles and fixed nets"*, d.w.z. visweren en staande netten uit de Thames weg te nemen, waar die zich ook bevonden. Er mochten ook geen nieuwe meer worden geplaatst, omdat zij niet alleen een hindernis voor de scheepvaart vormden, maar ook de migratie van vis belemmerden (6).

In 1199 vaardigde koning Jan eenzelfde verordening uit (7).

De "Magna Charta" van Jan I zonder Land bepaalde in 1215 dat alle waterkeringen over het koninkrijk moesten worden opgeruimd, met uitzondering echter van die op de zeekusten.

De oorkonde ordonneerde dat *"all weirs from henceforth shall be utterly put down ... through all England, except by the sea coast"* (8).

In latere jaren werd dit verbod herhaaldelijk bekrachtigd.

In een verordening van Hendrik IV van 1402 staat de reden van het verbod duidelijk vermeld, namelijk *"a complaint that by weirs (and other fixed engines) the young fry of fish are destroyed and against reason wasted and given to swine to eat, contrary to the pleasure of God and the great damage of the King and his people"* (9).

Vanaf de jaren 1200 werden ook verschillende maatregelen getroffen met betrekking tot het gebruikte vistuig, de seizoenen, de grootte van de aangevoerde of verkochte vis enz., hetgeen b.v. niet wegnam dat in 1236 verschillende personen in Newgate

werden opgesloten om in de Thames netten te hebben gebruikt die niet aan de bestaande reglementering beantwoordden (10).

Door verordeningen inzake de verkoop van vis kon eveneens de uitvaart van de vaartuigen worden gereglementeerd. Zo mochten in 1243 in Londen (Billingsgate) geen vis en andere visserijprodukten (oesters, mosselen) langer dan één vloed en twee ebbetijden voor verkoop worden uitgestald, op straf van konfiskatie (11).

In 1278 vaardigde Edward I voor het graafschap Cumberland wetten uit om de zalmstand te beschermen (12). Deze wetten behelsden gesloten vistijden, namelijk van 29 september tot 31 oktober en van 1 mei tot 24 januari, alsmede voorschriften inzake netten. Vooral de opstelling van de netten werd geregeld, in die zin dat de afstand tussen de staande netten in de riviermonden zo groot moest zijn, dat een zeug met biggen, *"a sow and her pigs"*, er door kon lopen.

De bedoeling was o.m. om de (omhoog trekkende) zalm te sparen, opdat er voldoende broed zou kunnen worden geproduceerd. Tevens werd beoogd de jonge zalm in de gelegenheid te stellen naar zee te trekken, teneinde aldaar de visstand weer op peil te brengen.

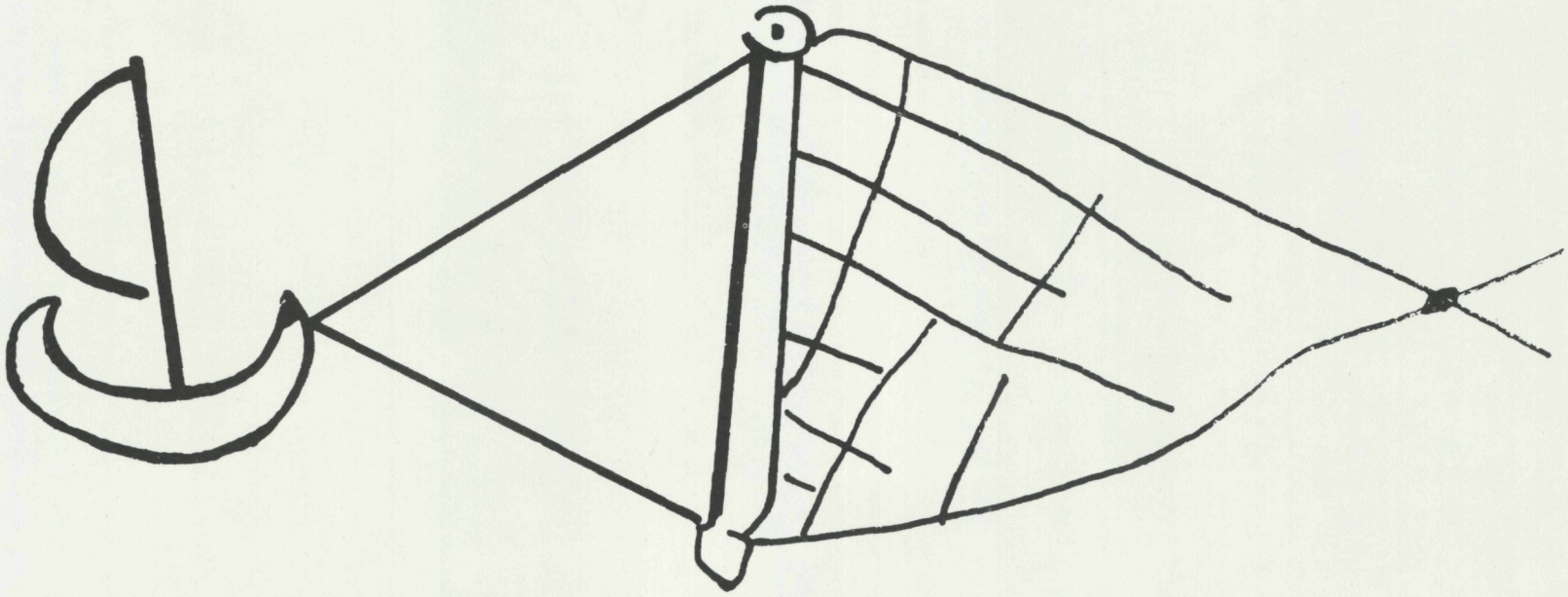
Edward I legde in 1285 eveneens gesloten seizoenen vast voor de vangst van volwassen (8 september - 11 november) en juveniele zalm (half april - 24 juni) (13). Zalm was een vissoort die in Groot-Brittannië inzake bescherming in de loop van de tijden trouwens veel aandacht kreeg.

In 1341 werd onder Edward III het gebruik van ankerkuilen niet meer toegestaan (14).

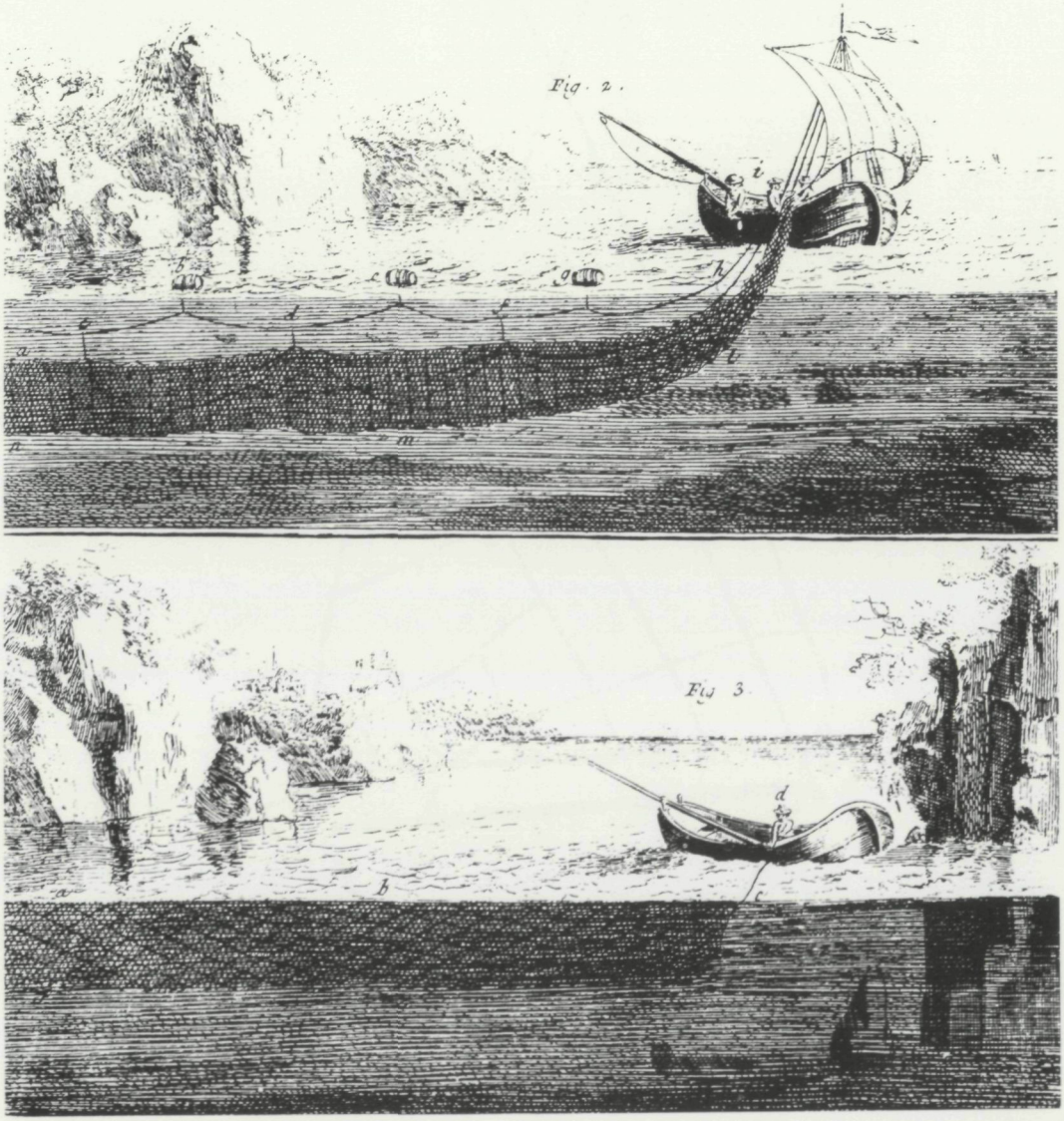
In 1347 voerden de Engelsen het principe van de onschendbaarheid van de territoriale wateren in. Dit geschiedde ongetwijfeld om andere dan "visserijmotieven" (15), maar de visserij heeft er zeker gevolgen van ondervonden. Er blijkt dat o.m. in 1385 met Boulogne-Calais een overeenkomst werd gesloten om de afstand van de territoriale wateren op 1 mijl vast te leggen en de visserijaktiviteiten buiten die zone te houden (16).

In een rapport uit 1376 aan Edward III beklaagden de (oester) vissers zich over het gebruik van netten met te nauwe mazen : *"the nets had meshes (maskes) of the length and breadth of two men's thumbs"* (17). Deze "wondyrchoun", een voorloper van de huidige boomkor, had volgens de klachten een vernielend effekt op de visbestanden en bedreigde de voedselorganismen van volwassen vis.

In de petitie met verzoek tot verbod van het gebruik van deze netten is vermeld, dat dit *"new craftily contrived kind of instrument was made in the form of a drag for oysters, which is of unusual length : to which instrument is attached a net of so small a mesh (si expesse) that no kind of fish, however small, that enters it can pass out, but is forced to remain whithin it and be taken"* (18). Over de gevolgen van het gebruik van de "wondyrchoun" wordt verder gezegd : *"the great and long iron of the Wondyrchoun presses so hard on the ground that it destroys the living slime and plants growing on the bottom under the water ... By which instrument in many places ... the fishermen ... take so great an abundance of the little fish ... that they know not what to do with them but feed and fatten their pigs with them ; to the great damage of all the Commons of the realm. For which they pray remedy"* (19).

WONDYRCHOUN (1635) (The Fish Trades Gazette, 1921)

HARING- EN MAKREELVISSERIJ
(Collection Encyclopédie Diderot, plaat IX)

Er zijn echter geen aanwijzingen dat op grond van de petitie maatregelen werden getroffen.

Ook in Schotland werden in die tijd maatregelen genomen. Zo werd onder Robert III, in 1400, de zalmvangst tijdens de paaitijd als een misdrijf beschouwd dat met de doodstraf kon worden bestraft (20).

Vermeldenswaard is dat in 1571 maatregelen werden uitgevaardigd met het oog op de bescherming van de visnetten zelf. Deze maatregelen doen denken aan de ordonnantie van Karel V van 1535 (21).

Er werd bepaald dat *"for the avoyding of ... outrages commytted and done upon the sea coasts of Norfolk and Suffolk by the Catches, Mongers,and Picardes pretending to buy fresh herrings, and which do cut in sunder dyvers peeces of Fyshermen's netts traveling the High Seas ... no ships, boats, or vessel called Catch, Monger, and Picarde"* zullen tussen 14 september en 14 november *"from sunset to sunrise, ancker on the mayne sea or in the Common Streame or Trade of fyshing where the fishermen use to dryve, upon pain of forteiture of their ship and tackle, or the value thereof"* (22).

Jakob I van Engeland publiceerde in 1605 "An Act for the Better Preservation of Sea Fish", waarbij het binnen de vijf mijl van de haven- en riviermondingen verboden was nieuwe waterkeringen te plaatsen, "draw nets" of sleepnetten te gebruiken met mazen van minder dan 3 inches (of van minder dan 1,5 inch van knoop tot knoop), alsook netten voorzien van een zeildoek of *"other device by which fry might be destroyed"*. Uitzondering werd gemaakt wanneer het de visserij op sprot, haring, zandspiering en sardien gold (23).

Het is interessant te verwijzen naar de inleiding van de wet, waaruit de toenmalige ideeën over de voortplanting van de vis kunnen worden afgeleid. *"Forasmuch as it is certainly known by daily experience that the Brood of Sea fish is spawned and lieth in still waters, where it may have rest to receive nourishment and grow to Perfection, and that it is there destroyed (in great multitudes) by Wears, Draw-nets, and nets with Canvas, or like engines ... to the great damage and Hurt of Fishermen and hindrance of the Commonwealth"* (24).

Zoals hoger werd vermeld, werden in de jaren 1609 en 1635 maatregelen getroffen om de toegankelijkheid tot de Britse wateren voor niet ingezetenen te verbieden of te beperken (25).

Klachten over geringe vangsten en de mogelijke oorzaken ervan, alsmede over het gebruik van de treil met te kleine mazen waren talrijk in de eerste helft van de 17de eeuw.

Zo stuurden in 1631 de vissers die in het Kanaal bedrijvig waren een verzoek naar de koning waarin zij aanstipten dat de vissers uit Barking netten met te kleine mazen gebruikten, hetgeen naar hun mening de oorzaak was van de geringe vangsten. *"The traules now used by Barking small boat are for the most part one inch and a halfe, some being 2 inches and very few 2½ inches"* (26).

In het verzoek vroegen zij o.m. de invoering van grotere maaswijdten voor de netten, gesloten seizoenen, visserijverbod vanaf één uur vóór zonsondergang, voorbehouden en verboden zones voor de visserij met de treil en een minimummaat van de aangevoerde tong (8 inches) (27).

Ook in een rapport van staatssecretaris Coke in 1631 gepubliceerd, werd gewezen op de teruggang van de vangsten (vnl. van tarbot, tong, schol, rog en andere platvissoorten) en z.i. was

de oorzaak *"the destruction of all fry of all these kinds of fish by the French and English"* (28). Zowel de Franse vissers, die met vergunningen *"according to a treatie made by Mr. Treasuer when he was in France"* op de Britse kusten mochten vissen, als de Engelse gebruikten immers treilnetten die niet aan de voorgeschreven reglementen beantwoordden.

Op basis van het rapport van Coke werden akties gevoerd tegen het gebruik van de treil. Op 24 mei 1631 ondertekende Karel I een "Proclamation for the Better Orderinge of Fishinge upon the coasts of His Majesties Dominions" (29).

In de openbare afkondiging werd er op gewezen dat de *"disorders and abuses of fishermen are grown to such extremity, that they have almost destroyed both the fish, fry, and spawne, soe as they ... are forced to get their livings by other occupations, and the former abundance of fish is turned into such scarcity and dearness, that the laws of our Church and State for the keeping of Fish Days, are not executed as they ought to be, and both our whole Kingdom, and specially our city of London, and even our own Court, are many times unprovided for their necessary diet"*.

Dit waren de redenen waarom de vroegere wetten moesten worden nageleefd, voornamelijk met betrekking tot de *"sizes of the nets and engines and in the fit times and seasons of fishing"*.

Er werd speciaal verwezen naar de "Traules", waarvan het gebruik werd verboden. *"Its use is forbidden as well as of other nets which shall not have the meshes of the size fixed by law and orders, or by which the fish of any kind with the Fry and Spawne may be destroyed"*.

In 1635 overhandigden 500 vissers uit Barking eveneens een verzoek aan de koning. In dit verzoek was enige jaloersheid en rivaliteit vast te stellen. De vissers uit Barking verklaarden dat zij de reglementen inzake het verbod van het gebruik van de treil naleefden, maar dat de vissers uit *"East Mearch, West Mearch, Burnham-on-Crouch, in Essex, and Faversham and Whitstable, in Kent still continued to fish with the said engine"*. Zij vroegen *"to allow them of Barking to use the trawl, or to restrain all others from doing so"* (35).

Overtredingen, alsook inbeslagnemingen van netten en vaartuigen zijn in archiefstukken terug te vinden (36). Boetes van £ 20 tot £ 100 worden vermeld, maar effektieve toepassingen van de sankties bleven vaak uit, omdat de vissers *"very very poor"* waren (37).

Op 2 april 1635 verscheen "A Proclamation prohibiting the Use of a Trawle Net in Fishing", waarbij door Karel I het verbod van het gebruik van de treil werd hernomen. De vroegere argumenten tegen dit gebruik werden aangevoerd, namelijk het vernielen van kleine vis, broed en zaad, de hieruitvoortvloeiende vermindering van de vangsten en de nadelige gevolgen voor de voedselvoorziening.

"His Majesty therefore, whose chiefest care is the welfare and good of his people, to prevent this inconvenience for the future ... doth by the advice of Councel hereby signify and declare his Royal Will and Commandment to be, That after the first day of May now next coming, no fisherman or other person or persons whatsoever, shall use the said net called a Trawle in his or their fishings, nor any other like engine or instrument whatsoever now made or devised, or hereafter to be made or devised" (38).

De sankties werden opnieuw vastgelegd en die waren inbeslagneming, boeten en gevangenisstraf.

"Upon pain (for the first offence) of the confiscation and loss of such their nets and the boats and vessels wherein they shall so fish, and for their second offence to be further punished by fine and imprisonment in this His Majesty's High Court of Star-chamber" (39).

Verder werd in de proklamatie de minimummaat van bepaalde vissoorten opnieuw vastgelegd.

"His Majesty doth hereby further straightly charge and command, That from henceforth no Soal, Turbut, Purle or Place under the assize of eight inches in length besides the tail, be caught, killed, bought or sold in any market ... upon pain of the loss of the same unsized fish ... and give to the poor, wheresoever the same fish shall be found by sea or hand" (40).

Uiteindelijk werd door Karel I opdracht gegeven om de naleving na te gaan.

"His Majesty doth require ... from time to time to make diligent inquiry of all such person and persons whatsoever, as shall offend in any of the premisses contrary to His Majesty's Will and Pleasure ... and thereupon to proceed against and punish the Offenders by Fine and imprisonment" (41). De proklamatie kreeg weinig gevolg. De treilvisserij werd verder beoefend en Karel I werd in die tijd trouwens met geheel andere beleidsproblemen gekonfronteerd.

Met het oog op de bescherming van de visserij op sardien legde Karel II in 1662 verbod op om van 1 juni tot 30 november drijfnetten en warrelnetten te gebruiken binnen een zone van 1,5

zeemijl van de kusten van Cornwall en Devon (42).

Tegen het einde van de 17de eeuw moesten de "Free Fishermen of the River Tames" treilnetten gebruiken met een maaswijdte van 3 inches vooraan en 2½ inches achteraan het net. Bij overtreding moest een boete van £ 10 worden betaald. Op zondagen was vissen verboden en de minimummaat voor de aangevoerde tong en schol was 7 inches en voor bot 6 inches (43).

Begin van de 18de eeuw had de strijd tegen de smokkelhandel tot gevolg dat in het Kanaal de vaartuigen een vergunning moesten hebben om te mogen vissen, waardoor hun aantal in de hand kon worden gehouden ; daarenboven kon hun operatiegebied worden beperkt (44).

In 1710 kreeg de "Company of Fishermen of the Thames" van koningin Anna de bevoegdheid om reglementerend op te treden (45).

Onder Georges I verscheen in 1714 de "Act for the Regulation of the Sea Fisheries". Deze wet bracht, met uitvoering vanaf 25 september 1716, de maaswijdte van treil- en stelnetten op 3½ inches ; uitzonderingen werden voorzien voor de visserij op haring, sardien, sprot en zandspiering. De wet verbood ook *"other illegal and unwarrantable practices"*, waarmede werd bedoeld het gebruik van valse of dubbele kuilen en de techniek van vissen met netten op of achter elkaar gesleept of opgesteld. Tenslotte legde zij met uitvoering vanaf 29 september 1715, de minimummaat van een aantal vissoorten vast. Een en ander werd opnieuw uitgevaardigd met het oog op de bescherming van het broed en de kleine vis.

Het deel IV van de wet luidde als volgt : *"Be it enacted ..."* dat het verboden was *"to use at sea, upon the coast of that part of Great Britain called England, any traul-net, drag-net, or set-net whatsoever, for the catching of any kind of fish*

(except herrings, pilchards, sprats, or lavidnian), which hath any mesh or moke of less size than three inches and half at least from knot to knot, or which hath any false or double bottom, cod, or pouch, or shall put any net or nets, though of legal size or mesh, upon or behind the others, in order to catch and destroy the small fish which would have passed through any single net of three inches and half mesh" (46).

Het deel van de wet in verband met de minimummaten bepaalde dat bij aanvoer, aanbod, koop of ruil volgende maten, *"from the eyes to the utmost extent of the tail"*, in acht moesten worden genomen : *"every bret or turbet, sixteen inches ; every brill or pearl, fourteen inches ; every codlin, twelve inches ; every whiting, six inches ; every bass and mullet, twelve inches ; every sole, eight inches ; every plaice or dab, eight inches ; and every flounder, seven inches* (47).

Als sankties waren bij overtreding van de maaswijdtereglementering voorgeschreven de verbeurdverklaring van het (de) net (ten), een boete van £ 20 en bij verder in gebreke blijven, een gevangenisstraf van 12 maanden. De ondermaatse vis werd aangeslagen ten behoeve van de armen en een boete van 20 s moest worden betaald ; indien de betaling niet mogelijk was, waren gevangenisstraf, zweepslagen en dwangarbeid voor een korte periode (6-14 dagen) geordonneerd.

De wet van 1714 werd nooit in de praktijk omgezet en was een van de vele wetten die op advies van de in 1863 opgerichte Koninklijke Kommissie in 1868 werden afgeschaft (48).

FRANKRIJK

Zoals hoger werd vermeld, zijn voor Frankrijk beschermingsmaatregelen bekend uit de jaren 1291 en 1326 (1). Deze maatregelen hadden betrekking op de maaswijdte van de netten.

Na voorbereidende werkzaamheden onder Frans I, verscheen op 3 maart 1584 een edikt van Henri III (2). In dit edikt waren uit het oogpunt van bescherming van de visbestanden de artikels 84 en 85 van belang.

In artikel 84, dat in 1681 in ruimere zin werd hernomen (3), werd de maaswijdte van bepaalde visnetten gereglementeerd.

Het artikel 84 luidde als volgt : *"Et Afin de restablir la pescherie en son premier estat nous avons deffendu A Toutes personnes de vendre ny user de retz seines et appletz pour les harencz si elles n'ont vingt aulnes de long pour simples et trente huit pour doubles et soixante mailes pour largeur et pour pescher macqueraux trente aulnes de long et cinquante magnes de large".*

Het artikel 85 bepaalde dat de kastfuiken op de stranden moesten worden afgebroken. *"Pour pourvoir aux plainctes faictes aux commissaires par noz deputez par noz provinces, de parcs de pescherie construictes de nouveau sur le bord et es greves de la mer ... contre la forme antienne Avons ordonne que tous ... construictes depuis quarente ans seront ... desmolies et abbatues".*

In 1601 werd het verbod van het gebruik van sleepnetten hernomen, doch enkel voor de visserij in het voorjaar (maart-mei) (5). Het gehele edikt werd overigens in 1629, 1642 en 1659 opnieuw gepubliceerd (6).

In 1671 werd raadsheer d'Herbigny door Colbert belast met de voorbereiding van de "Ordonnance de la Marine", die in 1681 verscheen.

De ordonnantie die een sterkere centralisering van de macht, een kontrole en organisatie van de vissersgemeenschap (met het oog op een mogelijke inzet in geval van oorlog) en een veiligstelling van de voedselvoorziening (reglementering van methoden, technieken en materiaal) beoogde, vertrok van het principe van de vrijheid van visserij, doch met een aantal beperkingen ten aanzien van het vistuig en de visserijaktiviteiten.

Wij *"déclarons de Pesche de la Mer libre et commune à tous nos Sujets, ausquels nous permettons de la faire tout en pleine Mer que sur les Grèves, avec les Filets et Engins permis par la présente Ordonnance"* (7).

De beperkingen hadden in de eerste plaats betrekking op de maaswijdte (-zijde) van verschillende netten en op de optuiging van bepaalde netten. In de tweede plaats werd de visserijaktiviteit (plaats, duur, periode) gereglementeerd, al dan niet in kombinatie met voorschriften inzake maaswijdte en optuiging. In de derde plaats werd het gebruik van bepaald vistuig (o.m. in bepaalde perioden of voor bepaalde soorten) verboden.

Tenslotte legde de ordonnantie ook tal van sankties op bij overtredingen, o.m. verbeurdverklaring van netten en vaartuigen, boeten en lijfstraffen.

Bij wijze van voorbeeld kunnen volgende bepalingen worden vermeld :

- *"Les Folles auront leurs mailles de cinq pouces en quarré et elles ne pourront estre faissées à la Mer plus de deux jours (8).*

- *Les Rets de la Dreige auront les mailles d'un pouce neuf lignes en quarré ... sans qu'ils puissent estre chargez de plus d'une livre et demie de plomb par brasse (9).*

- *Permettons toutesfois de faire la Pesche des Vives avec des mailles de treize lignes en quarré, depuis le quinze Février jusques au quinze Avril seulement (10).*

- *Les Mailles des Filets appellez Picots seront de pareille grandeur que celles de la Dreige, et seront chargez d'un quarteron de plomb au plus par brasse (11).*

- *Permettons de faire la pesche de la Sardine, avec des rets ayant des mailles de quatre lignes en quarré et au dessus.*

- *Faisons defences aux Pescheurs d'employer de la Resure pour attirer la Sardine (12).*

- *Défendons de faire la pesche du Ganguy et du Bregin et celle du Marqueseque ou du Nonnat, pendant les mois de Mars, Avril et May (13).*

- *Défendons aussi de pescher pendant les mesmes mois, avec Bouliers, à deux cens brasses prés des embouchûres des Estangs et Rivières (14).*

- *Les mailles des bas Parcs, Ravoirs, Courtines et Venets auront deux pouces en quarré (15).*

- *Les mailles des hauts Parcs auront un pouce, ou neuf lignes au moins en quarré.*

- *Faisons aussi defences à toutes personnes de se servir de Bouteux ou Boutde-quievres, ruches, pannier, et autres engins pour prendre Crevetes, Grenades ou Salicots, depuis le premier Mars jusques au dernier du mois de May ; et de*

pescher en aucune saison de l'année avec colerets, seynes ou autres semblables Filets qui se traisnent sur les Gréves de la Mer (16).

- *Faisons defences à toutes personnes de poser en Mer des Madragues ou Filets à pescher des Thons, et d'y construire des Bordigues, sans nostre expresse permission (17).*
- *Leur faisons defences, de fermer leurs Bordigues depuis le premier Mars jusques au dernier de Juin.*
- *Les Mailles de Rets ou Aplets pour faire la Pesche du Hareng auront un pouce en quarré, sans que les Pescheurs y en puissent employer d'autres, ni se servir des mesmes Filets pour d'autres Pesches"* (18).

De ordonnantie van Colbert bleef twee eeuwen van kracht.

Bij een verklarende ordonnantie van 23 april 1726 werd door Lodewijk XV het gebruik van "dreiges ou dragues" of sleepnetten verboden (19), daar was gebleken dat *"la disette du poisson de mer a fait reconnaître qu'elle ne peut être attribuée qu'à la pratique de la dreige ou drague laquelle traînant sur les fonds avec rapidité gratte et laboure ... déracine et enlève les herbes qui servent d'abry ... au poisson, rompt les lits de leur fray, fait périr ceux du premier âge".*

Voor kleine vaartuigen werd een visserijverbod uitgevaardigd, *"par ce que les pêcheurs riverains s'en servent ... pour aller trainer au bord des sables ... aux embouchures ... des seines, traines, collerets, Dranet et autres ... retz deffendus ... ce qui détruit le frais du poisson"* (20). Tegelijkertijd mochten wel enkele vaartuigen blijven vissen *"pour le service de nos*

TRAITÉ GÉNÉRAL
DES PESCHES,

ET

HISTOIRE DES POISSONS
QU'ELLES FOURNISSENT,

TANT POUR LA SUBSISTANCE DES HOMMES,
QUE POUR PLUSIEURS AUTRES USAGES
QUI ONT RAPPORT AUX ARTS ET AU COMMERCE.

Par M. DUHAMEL DU MONCEAU, de l'Académie Royale des Sciences ; de la Société Royale de Londres ; des Académies de Petersbourg, de Palerme, & de l'Inſtitut de Bologne ; Honoraire de la Société d'Edimbourg, & de l'Académie de Marine ; Aſſocié à pluſieurs Sociétés d'Agriculture ; Inſpecteur général de la Marine : Et M. DE LA MARRE.

A PARIS,

Chez { SAILLANT & NYON, Libraires, rue S. Jean-de-Beauvais.
DESAINT, Libraire, rue du Foin S. Jacques.

M. DCC. LXIX.
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROI.

TITELBLAD VAN DE WERKEN VAN M. DUHAMEL DU MONCEAU (EN M. DE LA MARRE)
(Ifremer, Nantes)

TRAITÉ GÉNÉRAL
DES PESCHES,
ET
HISTOIRE DES POISSONS
QU'ELLES FOURNISSENT,

TANT POUR LA SUBSISTANCE DES HOMMES,
QUE POUR PLUSIEURS AUTRES USAGES
QUI ONT RAPPORT AUX ARTS ET AU COMMERCE.

Par M. DUHAMEL DU MONCEAU, de l'Académie Royale des Sciences; de la Société Royale de Londres, des Académies de Pétersbourg, de Palerme, & de l'Inſtitut de Bologne; Honoraire de la Société d'Edimbourg, & de l'Académie de Marine; Aſſocié à pluſieurs Sociétés d'Agriculture; Inſpecteur général de la Marine.

SECONDE PARTIE.

A PARIS,

Chez { SAILLANT & NYON, Libraires, rue S. Jean-de-Beauvais.
Veuve DESAINT, Libraire, rue du Foin S. Jacques.

M. DCC. LXXII.

AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROI.

TRAITÉ GÉNÉRAL
DES PESCHES,
ET
HISTOIRE DES POISSONS
QU'ELLES FOURNISSENT,

TANT POUR LA SUBSISTANCE DES HOMMES,
QUE POUR PLUSIEURS AUTRES USAGES
QUI ONT RAPPORT AUX ARTS ET AU COMMERCE.

Par M. DUHAMEL DU MONCEAU, de l'Académie Royale des Sciences; de la Société Royale de Londres; des Académies de Pétersbourg, de Palerme, & de l'Inſtitut de Bologne; Honoraire de la Société d'Edimbourg, & de l'Académie de Marine; Aſſocié à pluſieurs Sociétés d'Agriculture; Inſpecteur général de la Marine.

SUITE DE LA SECONDE PARTIE.

TOME TROISIEME.

A PARIS,

Chez { SAILLANT & NYON, Libraires, rue S. Jean-de-Beauvais.
Veuve DESAINT, Libraire, rue du Foin S. Jacques.

M. DCC. LXXVII.

AVEC APPROBATION ET PRIVILÉGE DU ROI.

TITELBLAD VAN DE WERKEN VAN M. DUHAMEL DU MONCEAU (EN M. DE LA MARRE) (Ifremer, Nantes)

tables", maar enkel tot na de vastentijd van 1734.

Een verklarende ordonnantie van 24 december 1726 voorzag in de bescherming van jonge vis en kuit (21) en verbood de verkoop en vervoer van een vis "nommé le Blanque ou Blanquet", alsook van "frai du poisson" (22).

Op 16 augustus 1727 werden bij een verklarende ordonnantie voor de visserij op sardines bepaalde soorten aas verboden, omdat de vis erdoor kon worden bedorven en de volksgezondheid in gevaar worden gebracht (23).

In de tweede helft van de 18e eeuw werden in Frankrijk, onder Lodewijk XVI, zoals in Vlaanderen, enquêtes uitgevoerd om de biologische, alsook de socio-ekonomische aspekten van de visserij beter te kunnen omschrijven. Zoals hoger werd vermeld, kan worden gesteld dat in die tijd de stoot tot wetenschappelijk onderzoek werd gegeven.

Een belangrijk werk op dit gebied werd in 1769 gepubliceerd door H.L. Duhamel du Monceau. In zijn "Traité Général des Pesches et Histoire des poissons" liet hij namelijk een verhandeling "Sur ce qui peut occasionner la disette du Poisson, principalement de mer" verschijnen (24).

Hij wilde antwoorden op de vraag waarom de vangsten niet op hetzelfde peil lagen als vroeger, *"pourquoi les pêches ne sont pas aussi abondantes qu'elles l'etoient anciennement"*, en ook hij zocht hiervoor een verband met de wijze van vissen, *"seroit-ce que les Pêcheurs auraient imaginé des façons de pêches qui occasionneroient une énorme destruction de l'espèce ?"*.

Aannemend dat *"il est de la plus grande importance de ménager les petits, qui dans peu d'années deviennent de bon et gros poissons"*, wees hij op de *"déprédation considérable de la nourriture des petits poissons"* en op *"la destruction du poisson, qui dépend du retranchement de la nourriture, celle du poisson-même"*.

Hij was van oordeel dat niet kon worden getwijfeld aan de negatieve invloed van de verschillende soorten sleepnetten, *"les filets qu'on traine sur le fond de la mer et avec on emporte une quantité considérable (de poissons du premier age) que les Pêcheurs jettent sur le rivage"* en die dan als dierenvoedsel of mest wordt gebruikt.

Z.i. speelden bij de sleepnetten de grootte en de (te kleine) maaswijdten een rol, alsook de optuiging (gebruik van lood en ijzer) en de wijze en snelheid van vissen. Deze netten vernielden trouwens ook de bodem en het voedsel van de vis en in de paaiperiode zelfs het kuit en de eieren.

Ook de staaknetten en fuiken die op het effekt van ebbe en vloed werkten, zag hij als vernielende visserijmethoden, want *"ils détruisent ... beaucoup de petit poissons et peut-être plus que les filets qu'on traine, mais elles ne bouleversent pas les fonds"*.

Daarenboven speelden opnieuw de maaswijdte, de manier van opstelling van de netten en fuiken, de optuiging en de seizoenen een rol.

Hij was er in dit verband van overtuigd dat *"si l'on interdise entièrement les pêches dont nous venons de parler, la côte se repeupleroit"*.

Tenslotte vermeldde hij de visserijmethoden (o.m. "pêches au haims", werpnetten, weren), die met betrekking tot zijn vraagstelling konden worden toegestaan, om te besluiten dat zijn *"unique but a été de faire connoître en gros quelles sont les principalles causes de la destruction du poisson sur nos côtes"*.

Het is moeilijk te bepalen welke invloed de studie van Duhamel du Monceau op de latere wetgeving heeft gehad, maar enerzijds hernam een wet van 22 augustus 1790 de artikels 84 en 85 van het edikt van 1584 (25) en anderzijds, zoals hoger werd vermeld, mocht bij een dekreet van 1793 de visserij vrij worden bedreven. Misbruiken brachten in 1798 evenwel een ordonnantie van 1669 omtrent de politie van de visserij opnieuw in voege (26).

In 1803 verscheen de wet waarbij het gebruik van span- en sleepnetten verboden werd (27), maar die kwam nooit in toepassing. De toenmalige tijden van verwarring zijn hier zeker niet vreemd aan.

Onder de Restauratie werden de ordonnanties van vóór de revolutie hernomen (1815) en werden in de jaren 1821-23 ontwerpen van visserijverordeningen uitgewerkt. Het bleef echter bij ontwerpen (28).

NEDERLAND

Bepaalde bronnen wijzen er op dat in Nederland reeds in 1341 de z.g. "wonderkuil", d.w.z. een fijnmazig net (tot vangst van nest) dat door twee vaartuigen werd gesleept, verboden was (1).

Met meer zekerheid kan worden gesteld dat in 1563 reeds bepalingen golden voor de vleet. De vleet bestond uit 45 drijfnetten, die elk weer samengesteld waren uit vier boven elkaar aaneengehechte stukken ("verrendeels"). De "verrendeels" moesten van hennep zijn gemaakt en de maaswijdte moest "dertien mazen op de el" bedragen (2).

Ook is gekend, dat tegen het einde van de 16de eeuw in de Hollandse kustvisserij een vorm van sleepnetvisserij in gebruik was gekomen, nl. de visserij met de "corde", de "koorden" of het schrobnet, zijnde een zakvormig net, opengehouden door een boom, dat met lood en stenen verzwaard over de zeebodem "schrobde" (3).

Bij een plakkaat van Willem van Oranje van 19 april 1583, "beroerende dat niemant met Koorden en sal mogen visschen, in wat Plaetsen dat het soude mogen wesen", werd in Holland deze schrobnetvisserij verboden (4).

Het plakkaat spreekt voor zichzelf.

"Alsoo ons verthoont is, dat ... dagelijcks verscheyden Vischers komen visschen met Koorden ... wesende Netten met Hout open ghestelt, ende vande wijtte van ontrent drie vademen, hebbende onder aen hangen wel sestien ofte seventien ponden Loots, met groote steenen daer beneffens, daer mede de selve Visschers deur den gront gaen strijcken, ende voorts achter een Kuyl aen hangen, daer die Visch inne schiet, van seer kleyne masschen, daer mede sy den kleynen Schol ende Bot vangen, nemende voorts daer mede uyt den gront op het Aes waer mede de Visch ghevoedt wort, maeckende sulcks den gront gheheel rau in sulcker manieren, indien 't selve sulcks gecontinueert worde, dat men in korten tijdt ghelijcke Visch niet meer vangen

en soude ... ende om hier inne behoorlicken te voorsien tot soulagementen van andere schamele Visschers, ende ten eynde alsulcke maniere van Visschen niet meer gepleecht en worde... soo ist, dat wy renoverende de voorgaende Placaten ende Ordonnantien dies aengaende uytgegeven ... ende bevelen ... eenen yegelijcken van hen, niet meer te vervorderen op gelijcke manieren te visschen met Coorden als vooren, in wat plaetse het oock zy".

Met vroegere plakkaten werden ongetwijfeld deze van 5 mei 1531, 25 april 1537 en 19 maart 1539 bedoeld, waarbij het gebruik van slepende netten verboden was (5).

De sankties, namelijk boeten, konfiskatie van netten en vaartuig en verbanning, alsmede de verdeling van de opgelegde boeten lagen in de lijn van de gewoonten.

"Voor de eerste reyse verbeuren sal tien ponden van veertich grooten 't pont, midtsgaders 't Net daer mede hy hem behelpende is ; voor de tweede reyse op de verbeurte van twintich ghelijcke ponden als vooren, ende oock van haerluyder Net ; ende voor de derde reyse op de verbeurte van 't Schip, ende alle 't Want inde selve Schepen wesende, ende boven dien gebannen te wesen uytter Riviere vander Maze ; een derdendeel van desen peynen t'appliceren tot profijte vanden ghemeene saecke, 't ander derdendeel voor den Officier die de saecke berechten sal, ende het derde derdendeel voor den Aenbrenger".

De plakkaten van 1609 en 1610 verboden in Holland, zoals in Vlaanderen, het gebruik van *"Schey-netten, Cingelen of andere diergelijcke Want, dat ghesleept wert met Paerden, Karren ende Schuyten, ofte oock te voet, op peyne van twaalf gulden voor de eerste reyse, vijf-en-twintich voor de tweede, ende vijftich*

voor de derde reyse", daar *"sy op vangen alle de kleyne Visch, ende 't zaet van dien, ende verderven daer mede de Legers ende Bedden van den kleynen Visch, latende 't voorsz zaet ende 't gru vande vissche leggen vergaen op den Oever ende Strant vande Zee"* (6).

In Zeeland werden er op 9 oktober 1608 en 9 mei 1611 ook plakkaten uitgevaardigd, namelijk "Op 't schieten vanden kleynen Visch, mitsgaders op 't vangen vanden Zee-honden" (7). In de plakkaten waren klachten vervat over het vissen met schutnetten die veel kleine (plat) vis vernielden, zodat die zich *"qualyck kan vermenichvuldigen"*, *"tot geheele bederffenisse vande kleyne Visscherye ende Pinck-vaert"*. Er werd o.m. verbod opgelegd tot *"verpachtinge vande kleyne Visscherye"* en het vissen op *"eenige Slick-landen, verdroncken Landen, Platen, Gorssingen of Sanden, met eenigerhande Schutnetten van Rijsch, Riet of eenige andere materialen daer men schuttinge al soude mogen maken ende setten noch oock met eenige Fuycken, Kuylen, Anckerkuylen of Sleypnetten"* (8).

Er werd echter toegelaten te *"visschen over al met sleyp netten alleen, om Herders ende Molenaers (9) te vangen, ende dat jaerlijcx van Pincxsteren af tot in September toe"*.

Ook werd toegestaan te *"visschen met Anckerkuylen, om daer mede te vangen Aes, dienende totte groote Visch neeringe vande Cabbellau, Schelvisch en andersins"*.

Tenslotte werd bepaald dat voortaan *"egeen Visschers ... de Havenen vanden Lande van Zeelandt ... mogen ghebruycken tot toogen eenich minder Want, als de mate hier nevens op gedruckt, ghereserveert nochtans het Schelvisch want, 't welck alleenlick sal worden ghebruyckt in soodanigen tijdt als den Schelvisch te vangen is"*.

De maat wordt door een lijn van 9,5 cm aangegeven.

De sankties waren in grote lijnen dezelfde als in vroegere tijden, namelijk voor *"d'eerste reyse te verbeuren ... Schuyten ende Want, voor de tweede reyse ... Water-schip, Schuyte ende Want, ende voor de derde reyse op gelijcke verbeurte, en voorts arbitrale correctie na gelegentheyt"*. Een derde van de opbrengst kwam aan de *"Aenbrenger, 't ander derde voor den Officier, ende 't laetste derde voor den Armen vande Plaetse"*.

Merkwaardig in deze plakkaten is de verwijzing naar de roofzucht van zeehonden en de premie die werd betaald bij het vangen van de zeehonden. *"Voorts also wy bevinden dat die Binne-wateren ende Stroomen soo vermenichvuldigen van Zee Honden, dat by den selven den kleynen Visch soo wort vernielt ende op gegeten, dat die niet en kan vermenichvuldigen, 't welck mede grootelijcks is streckende tot schade vande selve Visscherye ende dat daer omme daer inne dient voorsien. Soo ist, dat wy eenen yegelicken toe laten by desen de selve te vangen, geloovende voor elcken ghevangen Zee hont tien schellingen grooten vlaems te betalen ... midts dat syluyden den voorsz Zeehont den Muyl sullen doen afhouwen, soo dat men die niet meermaels, of voor diversche Magistraten en sal konnen presenteren"* (10).

Belangrijk om te vermelden is ook het plakkaat van 1656, waarbij om de (haring) kaakvisserij te mogen beoefenen, de stuurlieden van de Zijde (kustvisserij) een akte van "consent" moesten bezitten. Deze akte werd afgeleverd door het "Collegie der Groote Visscherij" en pas nadat de stuurman gezworen had *"geene vreemde netten te zullen gebruiken, noch vreemden haring op zee te koopen"* (11).

Dit voorschrift doet denken aan een licentiesysteem en aan het omzeilen van een kwotareglementering, maar moet vooral gezien worden tegen de achtergrond van de toenmalige in Nederland gekende rivaliteit tussen de "Groote Visscherij" en de kustvisserij (12).

In 1676 werd door de vissers uit praktisch alle dorpen aan de Noordzeekust een rekwest ingediend om maatregelen te nemen tegen het *"verwoesten van onrijpen visch"* (13). Naar aanleiding van dit verzoek werd bij plakkaat van 10 september 1676 door de Staten van Holland het gebruik van het schrobnet opnieuw verboden, alsmede het vissen met nauwere netten dan "scholwant" gebreid op een spaan van één "volle acht-en-twintig", d.i. 1 op 28 el of ca 2,5 mm maaswijdte.

De Staten van Holland merkten hierbij op : *"Het is altijd, en boven memorie van menschen gebruikelyk geweest, dat niemandt en vischte met kleynder of naeuwer Wandt als Scholwandt, zynde een soorte van Wandt ofte Netten die gebreyt wierden op een Spaen, genaemt een Achten twintigh, waer door dan de Visscherye behouden wiert in haer fleur ... ende dat het nu eenige jaren herwaerts hadde ghelust aan sommige baetsoeckende Menschen, op hoope van particulier Ghewin, te visschen met veel naeuwer soorte van Netten, ja selfs met Schrob-Netten, waerdoor in het korten niet alleen alle de Visscherijen staan bedorven, ja al de Visch van de wal afgejaecht, of immers ontydig opgevischt, en vernietight te worden, ghelyck die oock alreede voor het meeste ghedeelte verdorven en geruineert is, vermidts selfs het Zaet der Visschen daer door 't onbruyck werdt ghemaeckt"* (14).

Het verbod van gebruik van het schrobnet werd op 22 januari 1677 echter reeds afgezwakt (15). Voor de garnalenvisserij

binnen de banken, mocht een net met zeer nauwe mazen worden gebruikt, nl. "een ligte sayingh of corde" (16). Ook van de bepaling omtrent de wijdte van de mazen werd afgeweken ; er werd toegestaan een "tongewant" met mazen van één "twee-en-dertig", ca 20 mm, aan te wenden.

Het gebruik van alle andere schrobnetten werd opnieuw uitdrukkelijk verboden. Er werden zelfs sankties uitgevaardigd tegen het gebruik van het toegestane scholwant als schrobnet, als het met stenen werd verzwaard om langs de bodem te slepen. Dit was blijkbaar een ontduiking die na het verbod van de "cordevisscherij" was uitgedacht.

Het verbod van het gebruik van het schrobnet was weliswaar uitgevaardigd op verzoek van de vissers uit alle kustdorpen, maar werd praktisch niet nageleefd.

Op 29 maart 1678 drongen de Staten van Holland bij hun politiebeambten aan op een strenge tenuitvoerlegging van het verbod. Met weinig gevolg blijkbaar. Integendeel. In de zomer van hetzelfde jaar rapporteerden de Heren van Haarlem b.v. in de Staten over ernstige onlusten, die door "schrobbers" te Wijk-aan-Zee waren veroorzaakt. Een deel van de vissers van het dorp bleef namelijk gewoon het schrobnet verder gebruiken ; een ander deel hield zich aan het geoorloofde scholwant.
De Wijker "schrobbers" en "scholders" vernielden elkaars netten en ernstige vechtpartijen waren genoteerd. *"De "schrobbers" of overtreders van dit plakkaat ... hadden echter de plaatselijke overheid op hunne hand, die keer op keer de netten der "scholders", onder voorwendsel dat zij te nauw waren, in beslag nam"* (17).

Ook in andere dorpen werd het verbod helemaal niet nagekomen, niettegenstaande de plakkaten in de volgende jaren méér dan ééns werden hernieuwd o.m. in 1680 en 1687, en zware straffen werden voorgeschreven. Het gebruik van de "corde" bleef een gewoonte in de kustvisserij en was, wellicht mede wegens de inschikkelijkheid van de plaatselijke besturen, door geen wet tegen te gaan.

Trouwens er werd opgeworpen, o.m. in maart 1689, dat het vissen met het schrobnet in oorlogstijd, wanneer men in het zicht van de kust moest blijven, ook het enige middel was om vis te vangen (18).

Het verbod werd daarop ingetrokken en het vissen met elk net, mits het niet nauwer was dan 1 op 28 werd toegestaan.

Onder de Republiek werd de schrobnetvisserij niet meer verboden of belemmerd en over het vernielen van kuit en jonge vis of het "doodvisschen" van de kustwateren werden in deze periode geen verdere klachten meer genoteerd.

Er bestonden echter niet alleen verordeningen in Holland, doch ook in andere provinciën.

De Staten van Friesland publiceerden op 20 mei 1559 een plakkaat *"verbiedende met Water-schepen te visschen (waarbij zij) geen aetkens ofte kuylen aen 't eynde van hunne netten en sullen mogen gebruycken, enger van maesschen zynde dan 24 ommegangen in 't vierendeel van een elle voor de Somernetten ende van 28 ommegangen in 't vierendeel voor de Windernetten ende voor de netten ghegheeten "bastaertnetten" van 20 ommegangen in 't vierendeel"* (19). Dit plakkaat werd op 30 september 1591 hernieuwd.

In een bepaalde periode hebben de Staten van Friesland op de kusten van hun gewest het vissen van schol vóór 15 april verboden. De opvolging moet blijkbaar weinig suksesvol geweest zijn, vermits *"zij in 1728 aan de Staten-Generaal klaagden dat de ingezetenen van andere provinciën hunnen verbodsbepalingen niet opvolgden"* (20).

De visserij in de Zuiderzee kreeg in het verleden eveneens bijzondere aandacht. Van oudsher zijn maatregelen aan de orde geweest tot voorkoming van het "doodvisschen" van de Zuiderzee.

Enkele voorbeelden kunnen dit illustreren (21).

Op 8 januari 1546 bepaalde Karel V dat op de Zuiderzee geen netten mochten worden gebruikt met kleinere mazen dan van "vijf gewone zeemansduimen".

Op 12 november 1547 werd dit verbod ingetrokken, doch het was voortaan verboden met sleepnetten (22) te vissen, ongeacht de wijdte van de mazen - en dit *"wegens de menigte onvolwassen visschen, die daardoor werden "versmoord"*. Het was daarenboven verboden *"gesmoorden jonge visch aan land te brengen en te verkopen als voedsel voor varkens ; alle gevangen onrijpe visch, 't zij levend of dood, moest overboord worden geworpen"*.

Deze regeling stelde de Hollandse vissers niet tevreden. Zij leefden de schikking niet na, in tegenstelling tot de Gelderse en Overijsselse vissers. Hieruit vloeiden twisten voort waaraan in 1555 werd gepoogd tegemoet te komen.

De visserij met zegens was niet toegestaan in april en mei en geen zegens mochten worden gebruikt waarvan de mazen kleiner waren dan "van veertien overgangen in een half elle".

Ook was het gebruik verboden van een *"seecker Vischtuygh, doorgaens genoemt, de Elger"*.

Tenslotte moest niet geslachtsrijpe vis over boord worden geworpen en de verkoop of koop en zelfs het wegschenken en aanvaarden ervan als mest, of *"omme daermede te voeden Eenden, Varckens of andere Beesten"* was op straf van zware boete verboden.

Deze wet had duidelijk als oogmerk het "uitroeien" van vissoorten te voorkomen.

De Hollandse vissers waren blijkbaar met de reglementering niet tevreden, daar reeds op 24 september 1683 het gebruik van zijden netten onder de Hollandse kust opnieuw werd toegestaan. In 1685 kregen de Staten van Holland vragen te onderzoeken om te mogen vissen met nauwere netten dan "twaalf overgangen" op de el. De Staten van Holland gingen er tenslotte toe over op 1 juni 1688 het verbod op te schorten.

De laatste verordening omtrent de visserij in de Zuiderzee dateert van 15 december 1786 en legde het verbod op om te vissen met netten die tussen twee schepen werden gesleept, *"het allerverderfelijkst sleepend visschen tusschen twee aaneengehechte botters"*.

Deze bepaling was niet zozeer ingegeven tot bescherming van de vis, als wel tegen het vernielen van staande netten, daar opzettelijk gesleepte kuilnetten werden gebruikt. Het schijnt

zelfs destijds veel te zijn voorgekomen dat dreggen achter het vaartuig werden gesleept met het doel om staande netten te vernielen. Ook dit werd trouwens door de verordering verboden.

Er bestonden in Nederland in het verleden ook bepalingen inzake minimummaten voor vis. Op de afslag te Middelharmis was er in 1617 reeds sprake dat *"cabeljaeu syn maet sal moeten hebben"* en in 1753 was aldaar voorgeschreven *"dat voortaan de maet van de vis zal moeten wezen en genomen werden van Rijnlandse duymen (ca 2,6 cm) en voor iedere soort van vis gereekent werden als volgt"* (24) :

voor een heele cabbellauw	30 duymen (78 cm)
voor een halve cabbellauw	26½ duymen (69 cm)
voor een tarbot	16 duymen (42 cm)
voor een heele rog	18½ duymen (48 cm)
voor een halve rog	16 duymen (42 cm)

In de 19de eeuw zijn beschermingsmaatregelen aan te duiden zowel voor de grote als voor de kustvisserij.

Voor de grote visserij (25) was er in de eerste plaats de wet opgenomen in de "Publikatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, houdende ordonnantien en maatregelen, concerneerende het vangen, zouten, havenen, keuren, pakken, ophoogen, en leggen van den Haring ; enz., Gearresteerd den 28 Julij 1801, Het Zevende Jaar der Bataafse Vrijheid" (26).

De meeste bepalingen uit deze wet hadden in wezen betrekking op monopoliën, privilegiën en prijsvorming, maar er waren ook bepalingen opgenomen i.v.m. het aantal netten van de vleet, de periode van vissen, het te gebruiken netmateriaal en de afmetingen van de vleet.

Volgens het artikel 2 mochten *"Geene Schepen ... ten Haring-vangst in Zee ... gaan, dan met een volle Vleet, ten minsten van veertig Netten"* (27).

Het artikel 3 bepaalde : *"Niemand zal zijne Netten of Wand in Zee mogen werpen, om Haring te vangen, dan van den 24 Junij tot den 31 December incluis".*

Het artikel 67 stelde : *"Men zal ... geen Garen tot Haring-Wand mogen spinnen, dan van Hollandsche en Oostersche Rhijn-hennip ... en zonder dat daar onder eenig Vlas/of iets anders zal worden vermengd"*, terwijl artikel 69 voorschreef : *"Alle Vierendeels zullen breed moeten zijn zeven honderd en vijftig Schoolen, en diep of lang negen en zestig à zeventig volle Maazen ; de halve Vierendeels gelijke zeven honderd en vijftig Schoolen, en diep of lang vier en dertig en een halve à vijf en dertig Maazen ; elke Maaze van twee knoopen, te rekenen van boven tot beneden".*

Het artikel 70 tenslotte wees erop dat *"Alle Breiders of Breidsters zullen gehouden zijn, de Netten, die zij breiden, wel bekwamelijk te schoolen van gelijke wijdte ; en zullen ook geen Wand mogen breiden van half breed".*

Volgens sommigen was de wet van 1801 de meest uitvoerige wet op de haringvisserij die ooit op papier was gezet (28). De wet werd onder het Frans bewind opgeheven, doch werd op 10 januari 1814 opnieuw van kracht.

Op 12 maart 1818 verscheen de wet op de "Uitoefening der Groote Visscherij", waarin bepalingen uit oude plakkaten en uit de wet van 1801 worden teruggevonden, maar waarin ook een sterke protektionistische inslag tot "bevordering van den groei en bloei"

een einde te maken (33). Indirekt gold het echter ook een vangstbeperkende maatregel.

Voor de grote visserij behelzen verder het "Reglement op de uitoefening der groote visscherij voor de provincie Holland, bevattende de inwendige policie of de bijzondere bepalingen voor dezelve visserij" (31 december 1822), alsmede het "Reglement op de uitoefening der Groote of Zout-Haring Visscherij voor de Provincie Holland" (15 oktober 1827) een aantal artikelen "Aangaande het Haringwant" (34).

Hier mag nogmaals worden onderstreept, dat de verdeeldheid over de te treffen of getroffen maatregelen, per provincie, gewest of stad vaak de oorzaak was van rivaliteit en konflikten onder de vissers van de verschillende provincies, gewesten of steden (35).

Voor de kustvisserij kan dan vooreerst naar de Besluiten van 19 januari 1820 en 15 november 1825 worden verwezen (36). Deze besluiten werden in 1837 en 1852 gewijzigd en uiteindelijk bij Koninklijk Besluit van 29 januari 1853 geheel ingetrokken. Hierdoor werd het verbod om gedurende bepaalde maanden schrobnetten te gebruiken, opgeheven (37).

Voor de garnalenvisserij valt nog speciaal het Koninklijk Besluit van 7 januari 1842 , "waarbij eenige algemeene maatregelen worden voorgeschreven tot instandhouding en opbeuring der kustvisscherij", te vermelden (38).

De nadelige effekten van het gebruik van zeer nauw gebreide netten ("saaijems") die door het ondiepe water aan het strand werden getrokken, werden geacht dezelfde te zijn als die van het schrobnet en zelfs groter, omdat de saaijems ook zeer visnamig waren

voor de allerkleinste vissoorten. Om deze effekten te ondervangen, werden in het Besluit enkele merkwaardige bepalingen opgenomen, namelijk het gebruik van "saaijems" was verboden als er kleine of onvolwassen vis in de kustwateren voorkwam, de visserij moest worden stopgezet, zodra de visser méér dan één achtste niet geslachtsrijpe vis in zijn net vond en dit moest hij overigens rapporteren, met mogelijke sluiting van de visserij voor de duur van acht dagen.

Deze drie artikels luidden :

"Artikel 1. Het zal ... voortaan ... verboden zijn, om, op de kusten ... met naauw gebreide netten, geschikt voor de vangst van garnalen, of zoogenoemde saaijems, getrokken door menschen of paarden, langs het strand of tusschen de banken te visschen, indien er kleine of onvolwassen visch in de nabijheid der kust zich ophoudt, en dit bij het ophalen der saaijems of kuilnetten komt te blijken".

"Artikel 2. Indien bij het ophalen dezer netten bevonden wordt, dat de vangst voor een achtste gedeelte uit kleinen onvolwassen visch bestaat, zal de visscherij onmiddellijk gestaakt moeten worden, en de visscherman ... op verbeurte eener boete van tien gulden, verpligt wezen, hiervan onmiddellijk kennis te geven aan het lid of de leden van het collegie der kustvisscherij".

"Artikel 3. Deze leden of plaatselijke beambten zullen ... bevoegd en verpligt wezen, om de bedoelde garnalen-visscherij voor den tijd van acht dagen te sluiten ... en zal het alsdan, gedurende dezen tijd, volstrekt verboden wezen, om zich, op de bij art. 1 bedoelde wijze, op de vangst van garnalen toe te leggen. Indien na verloop van dien tijd, hetzelfde ver-

schijnsel zich wederom opdoet, zal de visscherij op nieuw gesloten worden, en alzoo telkens voor acht dagen, tot dat er geen onvolwassen visch zich op de kust meer ophoudt".

Laatstgenoemde bepaling was echter niet van toepassing op de garnalenvisserij met "saaijems" getrokken door vaartuigen, *"mits de netten in vlot water worden opgehaald en uitgelezen".*

De bepalingen van het besluit werd door sommigen sterk bepleit (39) en wel omdat *"de geheel vrije uitoefening van de garnalenvisscherij zeer veel tot de vernieling van de kustvisscherij bijdraagt"* en *"omdat het visschen van garnalen geen hoofdbedrijf is en niemand zich daarmede uitsluitend bezighoudt. Alleen in vrije oogenblikken, wanneer de schuiten van de beug- of corde-visscherij zijn terug gekomen, leggen de visschers zich toe op het vangen van garnalen. De zoo noodige beperking van deze visscherij kan dus in geen geval, zeer drukkend zijn en tot geene belangrijke winstderving aanleiding geven".*

In werkelijkheid werden de bepalingen slechts enkele malen toegepast (40). Dit kan geen verwondering wekken, vermits de toepassing afhankelijk was van het rapporteren door de vissers die hun belang uit deze visserij haalden.

Het besluit werd overigens in 1857 ingetrokken, samen met tal van andere bepalingen omtrent de zeevisserij.

DUITSLAND

Reeds in zeer vroege tijden werd in Duitsland, de binnenvisserij en de zeevisserij beoefend.

De visserij op de stromen en meren was ongetwijfeld belangrijker dan de zeevisserij en de gegevens hierover gaan ver in het verleden terug. Aanwijzingen vormen o.m. overblijfselen van nederzettingen, resten van vaartuigen en vistuig.

Bij de z.g. "Nydamer" - boot, uit de 4de eeuw, werden resten van netten gevonden. De mazen hadden een wijdte van 5 tot 6 cm en de garendikte bedroeg 6 tot 7 cm. Uit de Vikingtijd (9-10de eeuw) zijn (ijzeren) vishaken overgebleven (1).

Op de kusten werd toen vooral met de "Zäune" of schutwand gevist en de vangsten bestonden, naar vermoeden, voor de Oostzee uit haring, schol, zalm en makreel ; op de kusten van de Noordzee werden haring, schol, tong en garnalen gevangen.

Kenmerkend was tot het einde van de 12de eeuw de volledige vrijheid om deze visserijen uit te oefenen ; de visbestanden behoorden aan iedereen, hetgeen een uitvloeisel was van het toen vigerende Germaans recht.

In de Middeleeuwen ontstaan in Duitsland tal van staatjes en tegen het einde van de 12de eeuw was het "Reservatrecht des Grundherren" van kracht. Er gold geen vrijheid meer om te vissen ; het recht kwam in handen van de leenheer.

Dit recht omvatte bepalingen voor de binnenwateren (rivieren, stromen en meren), met uitbreiding naar de mondingen van de stromen, de wadden en in zekere zin naar de kustwateren toe. Door Johann I en Gerhard I werd op 6 februari 1252 b.v. aan de stad Lübeck het visserijrecht geschonken, *"dasz sie im ganzen Gebiet unserer Herrschaft am Meere die Fischerei genieszen sollen"* (2). Hier werd ongetwijfeld bedoeld het recht om de visserij op de kust (strand) uit te oefenen.

In de verschillende heerlijkheden was de ontwikkeling van de visserij uiteenlopend, maar praktisch overal werden lokale of regionale maatregelen uitgevaardigd. Deze bepalingen regelden in de eerste plaats de handel en de verkoop van vis en visserijprodukten, maar hadden ook betrekking op de verschillende soorten vistuig die mochten worden gebruikt, op de visseizoenen en op de te vangen vissoorten. Een indirekte beschermingsmaatregel was eveneens te vinden in het "Recht des Augangs", waardoor het openen of het sluiten van de sluizen van de waterkeringen kon worden geregeld en aldus ook de doorgang van de vis.

In de 13-15de eeuw was in Duitsland de Oost- en Noordzeevisserij niet onbelangrijk en de betekenis van de Hanze in deze periode mag hier worden vermeld.

Inzake reglementering kan voor deze periode worden verwezen naar bronnen uit de stad Lübeck.

Volgens gildedocumenten van de stad Lübeck was reeds vóór 1399 het gebruik van de "Wade" of zegen voor de visserij op de Oostzeekust verboden. *"Item schal nemant vysken ... myt nenerley waden"* (3).

Voor de visserij op haring, kabeljauw en platvis op de Wadden in de Lübecker Bocht werd op 8 oktober 1446 de lengte van de treklijn en van de zegen vastgelegd, nl. op 130 vadem, *"Nene lengher lynen voren den C unde XXX vadenn unde nicht meer ..."* (4).

In de 16de eeuw had de Noord- en Oostzeevisserij een nog grotere betekenis. Een Hamburgs kroniekschrijver vermeldt :

"Anno 1541 do quom so vele lasses (5) to morkede, alse bi minschen tiden nicht was gewest. Unde quam ok in herweste so vele kabbellouwes, dat et wunder was unde ok nicht gehort was bi unsen tiden" (6).

Andere geluiden werden echter ook gehoord. Leo klaagde b.v. in het begin van de 16de eeuw over de terugloop van de vangsten in Pruisen (7).

Na het hoogtepunt in de 16de eeuw kwamen stagnatie en verval. Het waren de tijden van oorlogen, van epidemieën en van overstromingen en verzandingen op de kusten. In de 17de eeuw werd op de kust nog enkel de waddenvisserij bedreven (8).

In tegenstelling tot de visserij in de binnenwateren was de visserij op de kusten in rechte vrij. De uitoefening viel niet onder het feodaal recht. In feite was dit echter niet het geval, vermits toestemming vanwege de heer vereist was tot gebruik van het strand om de vaartuigen aan wal te brengen, de vangst te lossen en de netten te drogen.

Voor de visserij op rivieren en stromen waren verder lokale of regionale voorschriften van kracht, o.m. met betrekking tot de beperking van het aantal vissers, maaswijdte- en minimummaatreglementeringen, verbod van vissen in de paaitijd, maatregelen met betrekking tot het vistuig (aantal netten, methoden, verbod van gebruik van bepaalde netten) (9).

Wellicht waren enkele van deze voorschriften, zoals reeds werd aangestipt, ook van toepassing voor de mondingen, de inhammen, op het strand en de wadden, alhoewel volgens bepaalde bronnen geen maatregelen bestonden *"Schongesetze, wie wir sie für die Strom- und Binnenfischerei kennengelernt haben, gibt es für die Küstenfischerei in früherer Zeit nicht"* (10).

VISHANDELAAR
(J. van Aken, 1739, Worshipful Company of Fishmongers, Londen)

Hieromtrent kunnen enkele voorbeelden worden geciteerd.

Er was ongetwijfeld vooreerst een terugslag van het "Recht des Augangs" op de vangst van zalm, een vissoort die de wateren op en neer zwemt naar de zee toe.

Volgens de oudste gildedocumenten van de stad Lübeck mocht de palingvisserij met de aalreep slechts worden beoefend van St.-Michael (29 september) tot St.-Walburga (25 februari). *"Item de vyskere, de myth deme snore plegen tho vyskende, de scholen des begynnen in sunte Mychaels und vortyen des yn sunte Walburgys daghe"* (11).

In Neustadt werd in 1474 bepaald dat de aalvissers hun fuiken niet vóór zonsopgang mochten lichten. *"Nemand von den Korf-fyschern ... vor opgange der sunnen oppe sine korve (varen scal)"* (12).

Op 28 juni 1483 werd voor de vissers uit Lübeck het aantal repen beperkt, nl. drie met elk tweehonderd haken, en werd het te gebruiken aas (waardeloze vis en krabben) bepaald. *"Ein gewelck visscher (schal) nach ael vangen unde uthsetten to etliker tyd dre stucke, unde up gewelken stucke mach he hebben twehundert angele, unde nicht mer. Unde de angele schal man mit andere nenen vysschen azen, wan allene mit steckelinge, krabben, keelinge und witlike"* (13).

In Duitsland waren er ook konfliktsituaties tussen de koopvaardij en de visserij (14). Rond de jaren 1500 moesten, volgens de stad Schleswig, de koopvaardijvaartuigen 40 vadem van de oevers blijven, zodat de stelnetten niet konden worden beschadigd (15).

Op 5 augustus 1505 werd voor de vissers van Lübeck en Schlutup een verbod uitgevaardigd om met "Hamen" of kuilen te vissen die te nauwe mazen hadden. *"Das Fischeramt verbietet dasz die Fischer "van Slukuppe unde andere myt unwontliken ghamen, hamen unde anderen resschuppe alto enghe gebredet" auf Fang ausgehen"* (16).

Verder was er in 1551 het verbod van Joachim II om visbroed tot dierenvoeding aan te wenden (17).

Dit verbod lag in de lijn van vroegere gewoonten van de jagersvolkeren, met name dat geen visresten mochten blijven liggen en dat overigens niet meer mocht worden gevangen dan werkelijk nodig voor de bevrediging van de behoeften.

Uiteindelijk kan worden verwezen naar de z.g. "Sonntagsschonzeit". De voorgeschreven zondagsrust steunende op religieuze gronden kan in zekere zin worden vergeleken met de bepalingen die in het visserijreglement van Blankenberge uit 1699 zijn vervat (18).

In 1583 vaardigde de stad Dantzig een verordening uit, waarbij de visserij zo moest worden geregeld dat de vissers tegen zonsondergang op zaterdag konden thuis zijn, en dit op straf van boete (één mark) tot onderhoud van de kerk : *"Damit die zeitliche Ernährung und Wohlfahrt um so mehr von dem Allmächtigen Gott gesegnet und durch das Vergängliche das Ewige nicht versäumt werde, so soll ... Jeder am Sonnabend seine Fischerei so anstellen, dasz er abends vor Sonneuntergang an Land und Zuhause bei seiner Frau ist, um am Sonntag samt Gesinde, Frau und Kindern das Wort Gottes zu hören. Bei einer Mark unerläszlicher Strafe, die zum Unterhalt der Kirche verwant werden soll"* (19).

Deze bepaling is ook te vergelijken met de "Fischer-Ordnung für das Kurische Haff" uit 1792 (20). Paragraaf 1 vermeldde : *"Die Nacht gegen Sonntag und die Festtage soll Niemand zum Fischen auslaufen, bei Strafe von 60 gr. pr. zur Dorfarmenkasse"* en paragraaf 2 *"Die, welche auf der Fischerei begriffen sind, sollen jeden Sonnabend Abend, so wie jeden Abend vor dem Festtage, bei oben gedachter Strafe nach Hause kommen"*. In 1845 werden de voorschriften herhaald en volgens paragraaf 14 mocht het uitvaren en het vissen zelf *"erst nacht beendigtem Gottesdienst"* geschieden (21).

Zoals o.m. in België en Frankrijk kwam ook in Duitsland rond de jaren 1770 de wetenschappelijke benadering van de bevissingsproblematiek aan de orde. Figuren als Bekman (1751), König (1792), M.E. Block en F.S. Bock wezen op de teruggang van de visserij, alsmede op de mogelijke oorzaken. Block schreef in 1784 *"dasz der Segen von Fischen alhier abnehme, bestätigen alle, die eine fünfzigjährige Erfahrung haben"* (22).

Naast natuurlijke oorzaken werden in hun werken o.m. het onvoldoende beschermen van de vis in de paaitijd en het gebruik van te kleine maaswijdten van de netten aangehaald. Zij pleitten dan ook om beschermingsmaatregelen in te voeren (23). Anderen achtten maatregelen overbodig.

Aanduidingen over belangrijke beschermingsmaatregelen in de 18de en 19de eeuw werden niet gevonden. Er mag worden aangenomen, dat de geldende voorschriften van kracht bleven tot in de tijd van Napoleon, toen de visvangst vanaf de oevers weer volledig vrijkwam.

Eerst met de opkomst van de stoomvisserij (tweede helft 19de eeuw) werden de problemen van een te sterke bevissing scherper gesteld.

NOTEN

Groot-Brittannië

(1) ALVERSON D.L., PAULIK G.J., *Objectives and Problems of Managing Aquatic Living Resources*, in : Journal of the Fisheries Research Board of Canada, vol. 30, nr 12, Ottawa, 1973, blz. 1937.

(2) PEETERS A.M., *Evolutie Zeevisserijrecht*, I, blz. 5.

(3) NIKOLSKY G.V., *Concerning the Biological Basis of the Rate of Exploitation and Means of Managing the Abundance of Fish Stocks*, in : Essays on General Problems of Ichthyology, Academy of Science, Leningrad, 1956, blz. 306.

(4) JOHNSON D.R., *Management Techniques now Available to Fisheries Management Agencies, their Background and Use*, in : Biological and Economic Aspects of Fisheries Management, J.A. Crutchfield (ed., gestencild), Seattle, 1959, blz. 9. De auteur vermeldt echter koning Aethelred II (968(?)-1016).

(5) *History of Trawling*, blz. 23

(6) *Ibidem*, blz. 23.

(7) *Ibidem*, blz. 23.

(8) MOORE S.A., MOORE H.S., *The History and Law of Fisheries*, Londen, 1903, blz. 171.

(9) *Ibidem*, blz. 175.

(10) *History of Trawling*, blz. 23.

(11) *Ibidem*, blz. 23.

(12) ROESSINGH M., *Bespreking van enkele gehouden Voordrachten : Principes van Visserij-Regulatie*, in : Visserij-Nieuws, 9, 's Gravenhage, 1956, blz. 146 ; MOORE S.A., MOORE H.S., *History and Law*, blz. 171-172.

(13) MOORE S.A., MOORE H.S., *History and Law*, blz. 173.

(14) LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung und die internationale Regulierung der Seefischerei*, Handbuch der Seefischerei Nordeuropas, Band XI, Heft 2, Stuttgart, 1967, blz. 14.

(15) Zie blz. 28.

(16) DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf*, blz. 57.

(17) DAVIS F.M., *An Account of Fishing Gear*, blz. 107. Het woord "wondyrchoun" zou van het woord "wonderkuil" kunnen zijn afgeleid (zie blz. 133).

(18) *History of Trawling*, blz. 25.

(19) *Ibidem*, blz. 25 ; WOOD H., *Fisheries of the United Kingdom*, in : Sea Fisheries, their Investigation in the United Kingdom, M. Graham (ed.), Londen, 1956, blz. 14.

(20) LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung*, blz. 14.

(21) Zie blz. 130.

(22) MOORE S.A., MOORE H.S., *History and Law*, blz. 178.

(23) *Ibidem*, blz. 178-179.

(24) *Ibidem*, blz. 178.

(25) Zie blz. 127.

(26) *History of Trawling*, blz. 33.

(27) *Ibidem*, blz. 33.

(28) *Ibidem*, blz. 35.

(29) *Ibidem*, blz. 35.

(30) *Ibidem*, blz. 35.

(31) *Ibidem*, blz. 41.

(32) *Ibidem*, blz. 33.

(33) *Ibidem*, blz. 37.

(34) *Ibidem*, blz. 37.

(35) *Ibidem*, blz. 39.

(36) *Ibidem*, blz. 39.

(37) *Ibidem*, blz. 39.

(38) *Ibidem*, blz. 39.

(39) *Ibidem*, blz. 39.

(40) *Ibidem*, blz. 39-41.

(41) *Ibidem*, blz. 41.

(42) MOORE S.A., MOORE H.S., *History and Law*, blz. 179.

(43) *History of Trawling*, blz. 43.

(44) *Ibidem*, blz. 43.

(45) *Ibidem*, blz. 43. Zie ook blz. 92.

(46) RUSSELL, E.S., *The Overfishing Problem*, Cambridge, 1942, blz. 103 ; *History of Trawling*, blz. 43.

(47) RUSSELL, E.S., *The Overfishing Problem*, blz. 105.

(48) JOHNSTONE J., *British Fisheries, their Administration and their Problems*, Londen, 1905, blz. 37-38.

Frankrijk

(1) Zie blz. 15-16.

(2) ARCHIVES NATIONALES PARIJS, *Registre du Parlement de Paris*, X^{1A} 8638, Edit du 3 mars 1584 portant règlement général sur le fait de l'amirauté, (1584), 385ro-407ro.

(3) Zie verder.

(4) De verklaring van de termen i.v.m. het vistuig is gebaseerd op de werken van DE LA BLANCHERE H., *Nouveau Dictionnaire Général des Pêches*, Parijs, 1868 ; GODEFROY F., *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe aux XVe siècles*, 10 dln, Parijs, 1880-1901 en TOBLER A.E., LOMMATZCH E., *Alt Französisches Wörterbuch*, Berlijn, 1925.

(5) LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung*, blz. 13 ; *History of Trawling*, blz. 27.

(6) COUTANCIER B., *L'Administration et la Législation des Pêches Côtières (1681-1896) et un Exemple de leur Pratique : le bordelais* (onuitgegeven verhandeling), Boulogne-sur-Mer, 1985, blz. 98.

(7) PARDESSUS J., *Collection de lois maritimes antérieures au XVIIIe siècle*, 5 dln, Parijs, 1828, IV, blz. 406-415.

(8) Folles : (enkelvoudige) warrelnetten. Pouce : ca 2,5 cm. En quarré : maaszijde. Faissées : laten opgesteld staan.

(9) Rets de la Dreige : sleepnetten. Ligne : ca 0,22 cm. Brasse : vadem : ca 1,6 m.

(10) Vive : pieterman.

(11) Picots : strand- of beursnetten. Quarteron : ca 0,12 kg.

(12) Resure : aas (eieren van gezouten kabeljauw).

(13) Bregin : zegen. Nonnat : jonge vis.

(14) Bouliers : zegens.

(15) Bas Parcs ; haut Parcs : paalfuiken, laag of hoogstaande stelnetten (uit hout of uit natuurlijke vezels) ; Ravoirs : staaknetten. Cornets en venets : fuiken.

(16) Bouteux en Boutde-quievres : steeknetten. Salicots : garnalen. Colerets : zegens. Seynes : seines : zegens.

(17) Madragues : staande netten. Bordigues : grote netten geplaatst op de weg van de vis van en naar zee.

(18) Aplets : haringnetten.

(19) *Récapitulatif de la Législation XVIIIe siècle, Arrêt de la Cour*, Rennes, 3 mei 1785, s.p.

(20) Dranets : zegens.

(21) *Récapitulatif, Arrêt de la Cour,* s.p.

(22) Blanque ou Blanquet : sprot. Frai du poisson : kuit.

(23) *Récapitulatif, Arrêt de la Cour,* s.p.

(24) DUHAMEL DU MONCEAU H.L., *Traité Général des Pesches et Histoire des Poissons - Dissertation sur ce qui peut occasionner la disette du Poisson, principalement de mer,* Parijs, 1769, blz. 100-104.

(25) PARDESSUS J., *Collection de lois maritimes,* blz. 406, noot 3.

(26) Zie blz. 68.

(27) Zie blz. 69.

(28) COUTANCIER B., *L'Administration et la Législation,* blz. 162.

Nederland

(1) LUNDBECK J., *Die Fischerei von den Naturvölkern bis zur modernen Technik und Wirtschaft,* in : Mitteilungen aus dem Institut für Seefischerei (gestencild), Heft 2, Hamburg, 1972, blz. 130.

(2) KRANENBURG H.A.H., *Zeevisscherij van Holland,* blz. 19.

(3) VAN DE VOORT J.P., *Noordzeevisserij,* blz. 297.

(4) CAU C. et al., *Groot Placaet-Boeck,* I, 1ste vol., kol. 1274-1275.

(5) Zie blz. 37-40.

(6) CAU C. et al., *Groot Placaet-Boeck,* I, 1ste vol., kol. 1284-1285.

(7) *Ibidem,* kol. 1284-1287.

(8) Dit verbod werd in 1780 ook door VERHOEVEN G.F., *Gecroonde Verhandelinge,* blz. 38, vermeld. Zie blz. 91.

(9) Molenaers : kleine wijtingen (?), kleine platvis (?).

(10) Een vergelijking met hetgeen VERDUYN P., *Geschiedenis van Wenduine,* Brugge, 1938, blz. 296-297 schrijft gaat hier op :"Voorheen trof men de meerzwijnen in onze Vlaamsche zee, op zekere tijdstippen van het jaar, in zoo hoog getal aan, dat ten gevolge van menigvuldige klachten onzer visschers, van overheidswege eene bijzondere verordening werd uitgevaardigd, machtiging verleenende aan de beëedigde

beroepsvisschers, den alvretende en schadeverwekkenden visch, met het harpoen gedurende het gansche jaar ten achtervolgen, en dit zonder pardoen, t.t.z. in den zin van zonder genade te verdelgen".

(11) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 163.

(12) *Ibidem*, blz. 167.

(13) *Ibidem*, blz. 170.

(14) *Ibidem*, blz. 170-171. Schol-wandt : scholnet, soort zegen (?).

(15) *Ibidem*, blz. 172.

(16) In latere tijden "saaijem" genoemd.

(17) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 173.

(18) *Ibidem*, blz. 174.

(19) *Statuten, Ordonnantiën en Costumen van Friesland*, Leeuwaarden, 1693, blz. 279-280.

(20) *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 135.

(21) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 177-183 ; *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 135-136.

(22) Denkelijk gaat het om de zegen of het zakvormig kuilnet achter één of tussen twee schepen door het water gesleept.

(23) DEELDER C.L., HUUSSEN A.H., jr., *Opmerkingen betreffende de kuilvisserij op de voormalige Zuiderzee, voornamelijk in de zestiende eeuw*, in : Holland, 1973, n° 5, blz. 236.

(24) DE GROOT S.J., *Overzicht van de minimummaten*, blz. 39.

(25) Bedoeld werd de haringvisserij.

(26) VAN DE POLL J., *Verzameling van Vaderlandsche Wetten en Besluiten uitgevaardigd sedert 22 Januarij 1798 tot 10 Julij 1810*, Amsterdam, 1840, blz. 161-204.

(27) Uitzonderingen werden gemaakt voor *"Doggervaarders, Kervers en anderen"* die op haring visten voor aas (niet meer dan acht netten) of die om kabeljauw te vangen haringnetten gebruikten (niet meer dan tien netten) (artikels 21 en 22).

(28) AKVELD L.M., *Noordzeevisserij*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, III, Bussum, 1977, blz. 323.

(29) *Verzameling van Wetten van de Provinciën Zuid- en Noord-Holland*, blz. 19-22.

(30) *Ibidem*, blz. 3-10.

(31) *Staatsblad*, nr. 28, 4 april 1824.

(32) Zie blz. 54.

(33) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 239.

(34) DE GROOT S.J., *Overzicht van de minimummaten*, blz. 39.

(35) DE GROOT S.J., *De Haringvisserij-wet van 1801*, in : Visserij, 3, 's Gravenhage, 1983, blz. 154.

(36) Zie blz. 72-74.

(37) *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 137.

(38) *Staatsblad*, nr. 2, 7 januari 1842 ; *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 148-149.

(39) *Verslag over de Zeevisscherijen*, blz. 150-151.

(40) BEAUJON A., *Geschiedenis Nederlandsche Zeevisscherijen*, blz. 253.

Duitsland

(1) SEEHASE H., *Die Fischerei in Schleswig-Holstein*, Hamburg, 1935, blz. 22.

(2) *Ibidem*, blz. 23.

(3) *Ibidem*, blz. 33.

(4) *Ibidem*, blz. 34.

(5) Last : 12 ton.

(6) SEEHASE H., *Die Fischerei*, blz. 26.

(7) BENECKE B., *Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreuzen*, Königsberg, 1881, blz. 415.

(8) SEEHASE H., *Die Fischerei*, blz. 27.

(9) CAHN E., *Das Recht der Binnenfischerei*, Frankfurt am Main, blz. 136-137.

(10) SEEHASE H., *Die Fischerei*, blz. 28.

(11) *Ibidem*, blz. 33.

(12) *Ibidem*, blz. 34.

(13) *Ibidem*, blz. 33. Steckelinge : stekelbaars. Keelinge : ? Witlike : wijting.

(14) Zie blz. 32.

(15) SEEHASE H., *Die Fischerei*, blz. 35.

(16) *Ibidem*, blz. 31.

(17) BENECKE B., *Fische, Fischerei und Fischzucht*, blz. 426.

(18) Zie blz. 50.

(19) LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung*, blz. 11.

(20) *Ibidem*, blz. 11.

(21) *Ibidem*, blz. 11.

(22) BENECKE B., *Fische, Fischerei und Fischzucht*, blz. 415.

(23) LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung*, blz. 10.

ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Bij de algemene beschouwingen past het even stil te staan bij de doelstellingen van de in het verleden getroffen maatregelen en bij de aangewende technieken om deze doelstellingen te realiseren, en dit in het licht van de huidige opvattingen inzake visserijbeheer.

In de verordeningen werden praktisch steeds de te bereiken doelstellingen vermeld en deze kwamen over het algemeen neer op de bescherming van het visbroed en de kleine, niet geslachtsrijpe vis. De niet-naleving van de verordeningen werd als *"zeer schaedelyk aen de vermenigvuldiging der visschen"* beschouwd, met mogelijke nadelige socio-ekonomische gevolgen.

In de huidige tijd geldt de opvatting dat beheersmaatregelen moeten worden getroffen bij een te hoge bevissingsgraad van de bestanden, en dit met bepaalde oogmerken, b.v. het op peil brengen van de ouderpopulatie, het beschermen van de rekruten, de toename of stabilisering van de vangsten, socio-ekonomische imperatieven.

Het kan dan ook ongewoon lijken dat in vroegere tijden, wanneer de visserij met relatief minder efficiënte middelen werd beoefend, voor een te sterke bevissing werd gevreesd.

Hiervoor kan een verklaring worden gezocht.

Het ging in wezen om de exploitatie van een deel van de populaties, namelijk de juvenielen, en van zeerijkdommen uit beperkte gebieden, namelijk de kust(strand)wateren, waarvan de mogelijkheden beperkt leken. Er kan worden gesteld dat hoe beperkter de visserijmogelijkheden, in hoeveelheid of per gebied, hoe meer gedacht wordt dat een "onaangetast" bestand het levensonderhoud kan verzekeren.

Of de maatregelen tot de bescherming van de visbestanden hebben bijgedragen, kan niet met zoveel zekerheid worden beweerd. Het huidig wetenschappelijk onderzoek heeft immers op tal van elementen een licht geworpen waarover vroeger zeker niets bekend was. Enkele van die elementen kunnen worden aangehaald.

Vooreerst is er het begrip broed, het *"gru, zaet ende cleene visch"*, dat volgens huidige normen viseieren, -larven, 0- en 1-jarigen omvat ; in deze verschillende fasen van ontwikkeling is de natuurlijke- en visserijsterftegraad zeer verschillend en in grootte niet exakt te bepalen.

In de tweede plaats is er de relatie broed-ouderstand. Bij pelagische vissoorten blijkt een relatie tussen de dichtheid van de ouderpopulatie en het geproduceerd broed te bestaan ; hoe groter de ouderstand, hoe meer broed. Bij demersale soorten kan de relatie niet worden aangetoond en vaak is de relatie zelfs negatief.

Ook waren geen gegevens voorhanden over het juiste tijdstip van paaien, evenmin als over de meest geschikte ontwikkelingsperiode en -voorwaarden. De sterfte door roofdieren, de kompetitie, het beschikbare voedsel en de visserij (sterfte) zijn immers faktoren die effekt sorteren.

Tenslotte moet worden vermeld dat de meteorologische omstandigheden het voorkomen van de vis in de kustwateren beïnvloeden en dat met het normale migratiepatroon van de kleine vis naar dieper water of andere kusten rekening moet worden gehouden. Laatstgenoemd verschijnsel wordt trouwens versterkt door abnormale temperatuurswijzigingen.

Dit alles wijst op tal van onzekerheden, waarover zelfs heden wetenschappelijk geen volledig inzicht bestaat.

In elk geval werd er in het verleden naar gestreefd om de bevissingsdruk op de bestanden te verminderen, hoe gering de sterftegraad t.o.v. de grootte van de visbestanden ook was. Dit ligt dan wel in de lijn van de huidige zienswijze over visserijbeheer.

Eveneens in dezelfde lijn liggen de aangewende technieken om deze doelstelling te bereiken.

De hiernavolgende tabel situeert deze technieken in een historisch perspektief.

Bij het visserijbeheer zoals het heden ten dage wordt gezien, worden volgende technieken gehanteerd :

- reglementering van het gebruikte vistuig in algemene (soort, aantal) of in beperkte zin (bepaald tuig in bepaalde zones, b.v. gebruik van boomkorretuig in kustwateren, opstellen van staande netten) ;
- reglementering van de maaswijdte van de netten ;
- reglementering van de minimummaat of het minimumgewicht van de vis die wordt aangevoerd of verkocht ;
- visserijverbod op bepaalde soorten ;
- invoering van "gesloten" seizoenen (beperking van vistijd) ;
- oplegging van "gesloten" gebieden of zones waar bepaalde types van netten al dan niet mogen worden gebruikt ;
- beperking van de vangst (in totaliteit of per soort) en verdeling ervan (quotering)(per land, vaartuig) ;

Technieken	Historische situering
1. Gebruikt vistuig	Voorrecht : wade (zegen) (932) Aantal : vier- en tweelijnen (1484 e.v.) Soort : korven en niet gesleepte netten voor garnalen (1785) Verbod : "tresmaillers" (1383) ; sleepnetten (1500) ; "cheynetten" (1531, 1537, 1539) ; "togen, singen, corden, staecken, rogge vlete" in bepaalde periodes 1717) ; "cheynetten, cinglen ofte andere diergelyke" (1785) ; span- en sleepnetten (1803) ; schrobnet in november-januari (1820)
2. Maaswijdte	"Gros tournois d'argent" (1291, 1326) "Gebruikelijke" wijdte van haringnetten voor "ebbezetters" (1383), "scynes et autre reys (1395) "Gebruikelijke" maaswijdte voor haring- en makreelvisserij (1785) 3d (van oudsher) 4d (1510, 1524) 5d (1545, 1614, 1685) 5d en 3½ (juni-augustus) (1616, 1727, 1752, 1785) 1/28 el schrobnet e.d. (1820)
3. Minimummaat	Eind 18de eeuw was de verkoop van "cleenen visch, niet hebbende ten alderminsten de lengte van vier vlaemsche duymen tusschen d'oogen ende den steert" niet toegelaten 7d voor platte vis (1785)
4. Soorten	-
5. Seizoen	Haring (vanaf 15(?)-16de eeuw)
6. Gebieden	Plaats voor het opstellen van staaknetten op het strand (15de eeuw, 1484) Territoriale wateren (16-17de eeuw)
7. Vangst	Beperking haring (13de eeuw)
8. Vaartuig (aktiviteit)	Licentie (14de eeuw) - walvisvisserij ; territoriale wateren (1609) Uitvaren op bepaalde dagen (1696, 1717, 1770)

- reglementering van het aantal vaartuigen of hun aktiviteit (vergunningsstelsel, aantal zeedagen of visdagen) of beperking in de grootte van de vaartuigen (naar pk, BT of lengte).

Een vergelijking van de vroegere met de huidige technieken toont aan, dat in grote lijnen en zij het met nuanceringen, ook op het vlak van het zeevisserijbeheer de geschiedenis zich herhaalt.

SAMENVATTINGEN

SUMMARY

Sea-Fishery management in earlier times

An Analysis of normative Sources

The remains of old settlements show that from the earliest times fishing has played an important rôle in the livelihood of man. In addition to harvesting from rivers and estuaries man has always managed to take food from the sea. For the inhabitants of the regions along the littoral of the fertile North Sea this must have been a long standing and common practice.

In old times sea fishing was carried out with primitive tools from the shore. The technical possibilities evolved and improved gradually. This evolution however was rather slow and took place over centuries. It is only since the middle of the 19th century that sea fishing began to develop very rapidly.

However, even when less efficient fishing techniques were used, a latent fear of overfishing was always present, be it only for the coastal waters. Such a fear was apparently based on experience.

This worry lead to the promulgation of conservation measures which were, to a large extent, but with slight differences, similar to those which are now classified under the heading of "fishery management".

The purpose of this work is to demonstrate how this evolution took place in Belgium. To this end historical records were examined for the period upto 1830.

The analysis of the sources covers four periods and for each period a general picture of the state of the fishery is given as background.

In the first period, until the end of the 14th century, few protection regulations were found (chapter 1). It is however known that the St.-Peters's Abbey (near Boulogne) received in 932 AD from the Earl the privilege of fishing with seines on the beaches off Boulogne. The presumption that at that time some rules as regards the use of specific nets already existed seems to be well-founded.

In 1291 Philip le Beau prohibited fishing with nets having meshes which were smaller than a silver coin in use at that time (gros tournois).

In 1326 this law was again enforced by Charles IV and had to be complied with in Boulogne.

At the end of the 14th century measures were published for the coastal fishing.

On September 27th 1393 Philip the Bald promulgated an ordinance from which it can be deduced that many fishermen living along the coast between Sluis and Grevelingen, had long since followed the habit of using "tresmaillers" and "ebbezetters" with too small meshes, which destroyed large quantities of small fish and caused catches to decline. Fear was expressed for the future of the coastal fishery.

The ordinance included two prohibitory measures. First, it was forbidden to fish with "tresmaillers" and second the "ebbezetters" had to have meshes of the same size as those of the nets used to catch herring. Fines (60 pounds) and seizure (of the nets) were imposed on people breaking this ordinance.

The Flemish fishery and especially the herring fishery flourished in the 15th century and the first half of the 16th, culminating under Charles V (chapter 2).

The period of prosperity was also the period of severe regulations.

During the first half of the 15th century, regulations were enforced about the places where nets could be erected on the beach. Conflicts between fishermen of some coastal villages arose on the one hand and between fishermen of Klemskerke, Vissingen, Wenduine and Kadzand and the town of Brugge on the other hand. In 1455 action was undertaken by the town of Brugge to restore the situation for the "staakvisserij".

Indirect protection measures were at the end of the 15th and the beginning of the 16th century included in regulations concerning the herring fishery (start of the season). The limitation of the number of fishing lines allowed aboard a ship in 1484 may also have had a similar protective aim.

Regulatory measures are also included in the ordinance of April 11th 1500 issued by the Provost of St.-Donatius, prohibiting the fishermen of Wenduine to use towed nets. In 1503 and 1504 general discussions on fishing with dragged nets along the Flemish coast were common.

From the ordinance of April 20th 1510, it can be deduced that for some time, the mesh size of the nets used in the coastal fishery had had to be at least three inches.

As the mesh size of the nets was always smaller in practice, it was feared that the fish stocks would be impaired and that this would be detrimental to the food supply. By the ordinance of April 20th 1510 Charles V increased the mesh size to four inches. Infractions resultated in a fine of 100 pounds parisis and the confiscation of nets. This ordinance was renewed in 1524. Instead of fines and seizure however, the penalty on infringment was a three year exile and public burning of the unlawful nets.

By an ordinance of May 5th 1531, renewed on April 25th 1537 and March 19th 1539, reference was made to the ordinance of June 10th 1524, but with a more strict application of the existing rules. The use of seines for the coastal fishery was totally prohibited.

The penalties also became more severe. On second offence, the offender could be sentenced to a 10 year exile and the cutting off of the hand at the wrist.

The state of the fishery must not have been very prosperous as in 1545 milder rules were requested. On September 30th 1545 a new ordinance was published bringing the mesh size of the nets to 5 inches.

The troubles and the political problems of the 16th century resulted from about 1650 in the decline of the Flemish fishery and by the end of the century the Flemish fishery had almost completely disappeared (chapter 3). In the North Sea the hegemony shifted towards the fishermen of the Northern Provinces, where growth continued during the 17th century.

It was not until the beginning of the 18th century that the Flemish fishery began to flourish again. Only the coastal fishery remained viable in Flanders, but it seemed necessary to fall back on regulations.

The ordinance of 1545 was thus confirmed once more on October 15th 1614.

Two years later, on March 12th 1616, a decree replaced the ordinance of October 15th 1614. During the summer season, from St.-John's day (June 24th) until the end of August, the use of nets with a mesh size of 3.5 inches was permitted.

It is noteworthy that the fishing regulations of the coastal villages (Blankenberge, Oostende, Nieuwpoort) included clauses which, although indirectly, bore a management nature (viz. the forbidding, for instance, of fishing on Sundays and Holy Days).

In the 18-19th centuries under the Austrian, French and Dutch Administration the Flemish fishery was rather precarious (chapter 4).

The Austrian Authorities showed a very positive attitude towards the fishery, but the problems concerning the protection of the fish stocks in the coastal waters were again tackled during this period.

In 1727 and 1752 the ordinance of March 12th 1616 was renewed and in 1785 Joseph II also published regulations for the coastal fishery.

The ordinance of April 30th 1785 contained however three previously known clauses, viz. the interdiction to use seines as well as other nets with a mesh size smaller than 5 inches and the permission to use nets with 3.5 inch meshes between St.-John's day and the end of August. The herring fishery could be carried out with the usual nets.

Complaints appeared and on June 1st 1785 the ordinance was modified. For the fishery on mackerel, as well as for the herring fishery, the usual nets were permitted and for the shrimp fishery passive fishing methods were allowed (baskets and stationary nets).

Furthermore, in the ordinance of April 30th 1785 certain clauses could be interpreted in various ways. A complementary ordinance was required, viz. the ordinance of July 15th 1785. In this, interpretations were given on the method of mesh size measurement, the use of "cruysnetten", the catching of bait and the minimum size of flatfish (7 inches).

During the French Occupation the coastal fishery was reasonably active, thanks in part to the limitations imposed on the deep-sea fishery.

Protective measures were only contained in the law of 21st Ventose XI (March 12th 1803). This law prohibited the use of sweep nets and parejas, because of the harmful effects on the fish stocks.

Under the Dutch Administration a number of regulations with a management nature can be cited.

On January 19th 1820 a decree in relation to the use of nets with too narrow meshes was promulgated.

According to this decree it was forbidden to fish off the coasts of the whole Kingdom with trawls or similar nets with codend meshes smaller than a certain dimension. Moreover, during the months of November, December and January fishing with trawls was even prohibited unless they were used beyond sight of the coast. This ban was also not applicable for the shrimp fishery.

A decree of November 15th 1825 was aimed at conserving and reviving the coastal fishing. Although the decree was valid for all provinces of the Kingdom, it was only carried into effect in the province of Holland.

The conservation measures were essentially those of 1820, viz. the mesh size of the trawls, the prohibition to use these nets from November 15th to February 14th and the exception of the use of "saijen" for the shrimp fishery (very narrow knitted nets, drawn by horse or by human hands through the shallow water on the beach).

The decree included however, also a few modifications and complementary measures such as those concerning the mesh size of the nets used in the open sea from June 15th to October 15th, the length and width of the codend and the interdiction to use trawls with codends or bags to catch herring (called "pan" herring) in the coastal fishery.

From the study of the available sources two aspects of early fishery management stand out (chapter 5) : first the reasons leading to such rules and the basis on which they were taken and second the application of the regulations.

The main reason for the regulations was the so-called destructive nature of certain fishing gear as far as fry and small fish were concerned. It was felt that this could ultimately threaten the livelihood of the fishermen and the food supply of the (coastal) population.

The basis on which the measures were taken consisted mostly throughout the centuries of a mixture of experience and hypothesis.

These elements were provided by the fishermen and the authorities. Only as from the second half of the 18th century and the beginning of the 19th century were the problems more scientifically approached. This appears from a few examples such as the works of A.T. Mann and G.F. Verhoeven.

All the regulations that were made included sanctions and defined the task of the "officers".

The sanctions which were very severe were generally not enforced and the application of the rules by the officers was not very strict.

As an example of the difficulties and problems relative to the application of the rules, the case of the bailiff of Nieuwpoort, F. Merelbecque, in 1773 can be referred to. Such difficulties and problems stemmed from the prevailing socio-economical circumstances as well as from the attitude of the authorities, the judicial officers and the fishermen.

Measures to protect the fish stocks were taken not only in Flanders, but in other countries as well (chapter 6). Conservation and management are universal concepts throughout the ages.

In order to demonstrate the European concern in the 19th century about the conservation of the fish stocks, it was necessary to consider the measures taken throughout the centuries in Great Britain, France, the Netherlands and Germany.

All these neighbouring countries faced similar problems and sought identical solutions for them. The parallelism between the various regulations is

striking and this constituted the basis for the present international approach to fishery management.

In the general considerations, the aims of the measures taken in the past and the techniques applied in order to realize these aims are dealt with, in terms however of nowaday concepts of fishery management (chapter 7).

Both aims and techniques coincide with the contemporary concepts, demonstrating that as regards fishery management history also repeats itself.

RESUME

Gestion de la pêche maritime au cours des siècles

Une analyse des documents normatifs

Les vestiges des sites les plus anciens montrent que la pêche a joué depuis toujours un rôle très important dans le maintien de la vie et de la subsistance de l'homme. Outre la pêche dans les rivières et dans les estuaires, l'homme a également tiré sa nourriture de la mer. Pour les habitants des régions côtières de la Mer du Nord, riche en poissons, la pêche en mer était une de leurs activités coutumières.

A ses débuts la pêche fut pratiquée avec des moyens primitifs, depuis le bord de la mer. Les techniques ont évolué et se sont améliorées peu à peu, bien que cette évolution ait été assez lente. Ce n'est qu'à partir de la moitié du 19e siècle que la pêche a connu une évolution rapide.

Il est intéressant de constater que même lorsque les techniques de pêche étaient moins efficaces, on retrouve au cours des âges la crainte d'une pêche côtière trop intensive. Cette crainte était apparemment fondée sur des faits empiriques.

De cette préoccupation sont nées de mesures de protection, qui sont dans les grandes lignes et à quelques nuances près, les mêmes que celles encore aujourd'hui en vigueur sous le terme "Aménagement de la pêche".

Le but de ce travail est d'établir ces faits pour la Belgique et à cet effet une analyse des sources normatives a été effectuée pour la période allant jusqu'en 1830.

L'analyse de ces documents se divise en quatre périodes et pour chacune d'entre elles, en toile de fond, un aperçu général de l'état de la pêche maritime a été tracé.

Pour la première période qui se prolonge jusqu'à la fin du 14e siècle, on a retrouvé peu de mesures protectrices (chapitre 1). On sait néanmoins que l'abbaye St. Pierre (près de Boulogne), a reçu en 932, de la part du Comte, le privilège de pêcher avec des sennes sur la plage en face de Boulogne. L'hypothèse semble donc fondée, selon laquelle il existait déjà une réglementation relative à l'usage de certains filets.

En 1291, Philippe le Beau interdit l'usage de filets dont les mailles étaient plus petites qu'une pièce de monnaie de l'époque (gros tournois d'argent).

Cette interdiction fut reprise par Charles IV en 1326 et fut imposée en outre à Boulogne.

Fin du 14e siècle intervint la publication de mesures relatives à la pêche côtière.

Le 27 septembre 1393, Philippe le Téméraire publiait une ordonnance d'où l'on peut déduire que beaucoup de pêcheurs habitant le long de la côte entre Sluis et Grevelingen, avaient depuis longtemps l'habitude d'utiliser des "tresmaillers" et "ebbezetters" à mailles trop petites. Ceci entraînait la destruction de grandes quantités de petits poissons et avait pour conséquence une diminution des prises telle que l'on put même craindre pour l'avenir de la pêche côtière. L'ordonnance comportait deux interdictions.

Il était en effet défendu de pêcher avec des "tresmaillers" et les mailles des "ebbezetters" devaient avoir la même dimension que celles des filets utilisés pour la pêche au hareng. Des amendes (60 livres) et des confiscations (entre autres des filets) étaient infligées lors des infractions.

En Flandre, la pêche et en particulier celle du hareng, connut un grand essor au 15e siècle et dans la première moitié du 16e siècle, pour culminer sous le règne de Charles Quint (chapitre 2).

Cette période de grand essor, fut aussi celle des réglementations les plus strictes.

Dans la première moitié du 15e siècle, il existait des règlements concernant les endroits où ériger les filets sur les plages. Il y eut des conflits entre les pêcheurs de différentes communes, ainsi qu'entre ceux de Klemskerke, Vlissegem, Wenduine et Cadzand, d'une part et les authorités de la ville de Bruges d'autre part. En 1455, la ville de Bruges entreprit une action pour mettre de l'ordre dans la "staakvisserij".

Des mesures de protection indirectes existaient déjà à la fin du 15e et au début du 16e siècle, du fait des restrictions imposées à la pêche au hareng en haute mer (début de la saison de pêche). Les restrictions concernant le nombre des lignes de pêche permises à bord des bateaux, prises en 1484, ont pu avoir indirectement le même effet de protection.

Des mesures de protection étaient également incluses dans l'ordonnance du 11 avril 1500, promulguée par la Prévôté interdisant aux pêcheurs de Wenduine, l'emploi de dreiges. En 1503 et 1504, les discussions concernant la pêche le long des côtes de Flandre, à l'aide de dreiges, étaient d'actualité.

De l'ordonnance du 20 avril 1510 on peut également déduire que selon les anciennes coutumes, les mailles des filets utilisées pour la pêche côtière, devaient avoir une largeur minimum de 3 pouces.

Comme la largeur des mailles de filets était en pratique inférieure, on pouvait craindre des conséquences néfastes pour les stocks de poisson.

Charles Quint, par ordonnance du 20 avril 1515, porta la largeur minimum des mailles à 4 pouces. Toute infraction était sanctionnée par une amende de 100 livres parisis, accompagnée de la confiscation des filets. Cette ordonnance fût reprise en 1524. L'amende et la confiscation des filets furent remplacés par un exil de 3 ans et la destruction publique des filets par le feu.

L'ordonnance du 5 mai 1531, reprise le 25 avril 1537 et le 19 Mars 1539, refère à l'ordonnance du 10 juin 1524, mais avec un durcissement très net des mesures prises. On interdit tout simplement, la pêche aux "chynetten" le long de la côte.

Les sanctions devinrent également plus sévères. Une infraction répétée, se traduisit par une condamnation à 10 ans d'exil et à avoir le poignet tranché.

Suite au déclin de la pêche, un assouplissement des règlements fut demandé en 1545. Une nouvelle ordonnance portant à 5 pouces la largeur des filets parut le 30 septembre 1545.

Les troubles et les difficultés d'ordre politique eurent pour conséquence un déclin de la pêche en Flandre au milieu du 16e siècle, suivi par sa disparition presque complète à la fin de ce siècle (chapitre 3). L'hégémonie de la pêche en mer du Nord passa aux Pays-Bas où elle continua à progresser au 17e siècle. Ce n'est qu'au début du 18e siècle que la pêche en Flandre reprendra son importance.

Seule la pêche côtière fut prospère et resta viable, mais seulement au prix d'une réglementation stricte.

C'est ainsi que l'ordonnance du 15 Octobre 1614 reprit celle de 1545.

Deux ans plus tard, le 12 Mars 1616, un décret modifia l'ordonnance du 15 Octobre 1614. Pendant la saison d'été, c'est-à-dire de la St. Jean (le 24 juin) à la fin d'août, il fut permis d'utiliser des filets à mailles de 3 pouces et demi.

Il faut signaler que les règlements en vigueur dans les communes du littoral (Blankenberge, Oostende, Nieuwpoort) comportaient des directives à caractère gestionnaire, bien qu'indirect (par exemple l'interdiction de pêcher les dimanches et jours de fête).

La pêche en Flandre connut des fortunes diverses pendant le 18e et 19e siècles sous l'occupation autrichienne, française et hollandaise (chapitre 4).

L'administration autrichienne eut une attitude très positive vis-à-vis de la pêche, mais c'est également pendant cette période que se posèrent à nouveau les problèmes relatifs à la protection de la pêche côtière.

L'ordonnance du 12 mars 1616 fut reprise en 1727 et 1752 et Joseph II publia en 1785 des mesures relatives à la pêche côtière.

L'ordonnance du 30 avril 1785 reprenait en fait trois anciennes mesures, c'est-à-dire l'interdiction d'employer des sennes et autres filets aux mailles de moins de 5 pouces, ainsi que l'autorisation de pêcher entre la St. Jean et la fin août avec des filets aux mailles de 3 pouces et demi. La pêche au hareng pouvait être pratiquée avec les filets habituels.

Cette ordonnance rencontra beaucoup d'objections et des modifications y furent apportées le 1er juin 1785.

Pour la pêche au maquereau, comme au hareng, les filets habituels furent autorisés ; pour la pêche à la crevette on permit l'utilisation des méthodes de pêche passive.

Comme l'ordonnance du 30 avril 1785 se prêta à des interprétations différentes, il en résulta une ordonnance complémentaire éditée le 15 juillet 1785.

Elle comportait des directives pour mesurer la largeur des mailles, pour l'emploi des "cruysnetten", pour la pêche aux appâts et pour la taille minimale des "poissons plats" (7 pouces).

Sous l'occupation française, la pêche côtière était relativement florissante en partie grâce aux restrictions imposées à la pêche hauturière.

Les seules mesures de protection retrouvées sont celles de la loi du 21 Ventose XI (12 Mars 1803). Cette loi interdit la pêche aux boeufs ou à la drège et la pêche au gangui.

Sous l'occupation hollandaise, on nota également quelques mesures protectrices.

Il y avait d'abord up décret du 19 janvier 1820, réglementant l'usage des filets à mailles trop étroites. Ce décret interdit la pêche, le long des côtes de tout le royaume, à l'aide de chaluts ("schrobnetten") ou autres filets similaires, dont les mailles n'avaient pas une certaine dimension.

Il était même interdit de pêcher à l'aide de chaluts pendant les mois de novembre, décembre et janvier, dans les limites de visibilité de la côte. Cette interdiction ne s'appliquait toutefois pas à la pêche à la crevette.

Un autre décret fut promulgué le 15 novembre 1825, destiné à protéger et à promouvoir la pêche côtière. Bien que ce décret fut destiné à toutes les provinces du royaume, son application se limita à la province de Hollande.

Pour la protection de la pêche, les mesures de 1820 furent reprises, c'est-à-dire la largeur des mailles des chaluts, l'interdiction de l'emploi de ce filet du 15 novembre au 14 février et l'exception faite pour les "saijen" (filets crochetés très serré, qui étaient tirés soit par des hommes, soit par un cheval, pour la pêche à la crevette dans les eaux peu profondes le long de la plage). Ce décret comportait encore quelques modifications et mesures supplémentaires entre autres celles relatives à la largeur des mailles des filets utilisés du 15 juin au 15 octobre en haute mer, la longueur et la largeur des culs et une interdiction relative à l'emploi des chaluts avec des culs pour la pêche au hareng.

L'analyse des sources normatives est complétée par une analyse particulière de deux aspects relatifs à la gestion de la pêche (chapitre 5). Tout d'abord celle des motifs et les fondements sur lesquels les mesures ont été prises. Le dénominateur commun à toutes les mesures prises est en fait le caractère destructif de certains engins de pêche empêchant le frai de se développer et le petit poisson de se reproduire. Il apparaît de plus qu'au cours des siècles toutes les mesures furent fondées sur l'expérience et sur des hypothèses.

Ce n'est que vers la moitié du 18e siècle et vers le début du 19e siècle qu'une approche plus scientifique des problèmes va apparaître. Les travaux de A.I. Mann et de G.F. Verhoeven en sont des exemples.

Le deuxième aspect particulier de ces mesures concerne leur mise en application.

Tous les décrets, ordonnances ou arrêtés s'accompagnaient de sanctions à prendre en cas d'infraction et régissaient les tâches des "officiers".
Ces sanctions, très sévères, sont le plus souvent restées lettre morte et leur application n'a pas été très suivie.

On peut se référer au cas du bailli de Nieuwpoort, F. Merelbecque, en guise d'exemple des difficultés et des problèmes relatifs au respect de ces décrets (1773).

On peut se demander pourquoi l'application de ces mesures a donné lieu à tant de difficultés.

La situation socio-économique de l'époque ainsi que l'attitude des autorités, des officiers de justice et des pêcheurs peuvent fournir une explication.

Des mesures de protection ont été prises non seulement en Flandre, mais aussi dans d'autres pays voisins (chapitre 6). La protection et la gestion de la pêche sont des notions universelles et de tous temps.

Afin de comprendre les préoccupations au sujet de la protection du poisson, qui se sont développées en Europe au 19e siècle, il était nécessaire de décrire les mesures prises précédemment en Grande-Bretagne, en France, aux Pays-Bas et en Allemagne.

Cette analyse a démontré qu'au cours des siècles, les pays voisins ont été confrontés à des problèmes analogues et qu'ils y ont apporté des solutions identiques. Le parallelisme entre ces réglementations est frappant et leur caractère commun a d'ailleurs servi à l'établissement des normes internationales de gestion de pêche maritime.

Les considérations générales développées dans ce travail traitent du but recherché par les mesures prises dans le passé et des techniques utilisées pour y parvenir, ceci à la lumière des notions actuelles sur la gestion de la pêche (chapitre 7).

Tant ces buts que ces techniques se situent dans la ligne des conceptions contemporaines en matière de gestion de la pêche, ce qui prouve que dans ce domaine l'histoire se répète.

ZUSAMMENFASSUNG

Regulierung der Seefischerei in früheren Zeiten

Eine Analyse der normativen Quellen

Reste aus den ältesten Niederlassungen zeigen, dass seit den frühesten Zeiten die Fischerei eine wesentliche Rolle für den Lebensunterhalt des Menschen gespielt hat. Ausser aus den Binnengewässern und Astuarien hat der Mensch auch stets Nahrung aus dem Meer gewonnen. Für die Anwohner der fischreichen Nordsee war das zweifellos eine Selbstverständlichkeit.

Anfangs wurde das Fischen aus dem Meer vom Ufer aus mit primitiven Fischgeräten ausgeübt. Nach und nach änderten und verbesserten sich die technischen Möglichkeiten, aber diese Entwicklung war im Laufe der Jahrhunderte nur langsam. Erst Mitte des 19. Jh. kam die Seefischerei in eine "Stromschnelle".

Bemerkenswert ist, dass im Laufe der Zeiten, auch wenn weniger zweckmässige Techniken wie heute angewandt wurden, immer die Besorgnis für eine Überfischung bestand, und sei es nur für die Küstengewässer. Diese Besorgnis beruhte mangels genauere Kenntnisse fast ausschliesslich auf Annahmen.

Diese Sorge hat dazu geführt, Schonmassnahmen zu ergreifen, die, vereinfacht, übereinstimmen mit denen die unter dem heutigen Nenner "Management der Seefischerei" klassifiziert werden.

Ziel dieser Abhandlung ist, diese Ma ssnahmen für Belgien zu erörtern. Hierzu werden normative Quellen analysiert über die Periode bis 1830.

Die Analyse der normativen Quellen erstreckt sich über vier Perioden. Für jede dieser Periode wird als Hintergrund ein allgemeines Bild der Seefischerei gegeben.

Für die erste Periode bis Ende des 14. Jh. werden wenige Schonmassnahmen gefunden (Kapitel 1). Bekannt ist aber, dass die St Petri Abtei (nahe Boulogne) im Jahr 932 vom Grafen das Vorrecht erhielt, mit einer Wade die Strandfischerei auszuüben. Die Vermutung einer damaligen Regulierung der Netze scheint also begründet.

Im Jahre 1291 verbot Philipp der Schöne das Fischen mit Netzen, deren Maschen kleiner waren als ein silbernes Gross aus der damaligen Zeit.

Im Jahr 1326 erneuerte Karl IV dieses Verbot, welches u.a. in Boulogne befolgt werden musste.

Ende des 14. Jh. wurden Massnahmen publiziert bezüglich der Küsten(Strand) fischerei.

Am 27. September 1393 verfasste Philipp der Böse eine Verordnung, aus der zu ersehen ist, dass viele Fischer, die an der Küste zwischen Sluis und Grevelingen wohnten, schon längere Zeit die Angewohnheit hatten, mit "tresmaillers" und engmaschigen "ebbezetters" zu fischen. Dadurch wurden grosse Mengen Jungfisch vernichtet. Die Fangmengen waren rückläufig und es wurde sogar um die Zukunft der Küstenfischerei gefürchtet.

Die Verordnung hat zwei Verbotsbestimmungen.

Es war verboten zu fischen mit "tresmaillers", und die "ebbezetters" mussten dieselbe Maschenweite haben wie die herkömmlichen Heringsnetze.

Bei Übertretung wurden Strafen (60 Pfund) und Konfiskation u.a. der Netze auferlegt.

Die flämische Fischerei, speziell die Heringsfischerei, hatte ihre grosse Blütezeit im 15. und in der ersten Hälfte des 16. Jh., mit einem Höhepunkt unter Karl V (Kapitel 2).

Diese Blüteperiode war aber auch die Zeit strenger Schonmassnahmen.

Während der ersten Hälfte des 15. Jh. existierten Massnahmen bezüglich des Standortes der Netze am Strand. Es gab nämlich Betriebsschwierigkeiten zwischen den Fischern aus den verschiedenen Gemeinden einerseits und zwischen den Fischern aus Klemskerke, Vlissegem, Wenduine, Kadzand und der Stadt Brugge anderseits. Im Jahr 1455 wurde z.B. durch die Stadt Brugge die Stellnetzfischerei geregelt.

Indirekte Schonmassnahmen waren Ende 15.-Anfang 16. Jh. in Kraft durch die Auslaufregulierung der Heringsfischerei auf offener See (Saisonanfang). Auch die Beschränkung der Fischangeln, die mitgenommen werden durften, kann indirekt eine Schonwirkung gehabt haben.

Weitere Schonmassnahmen waren in Kraft durch die am 11. April 1500 durch die "Proosse" erlassene Verordnung, wobei es den Fischern aus Wenduine verboten wurde, Zugnetze zu verwenden. Entlang der flämischen Küste gab es übrigens in 1503 und 1504 Diskussionen bezüglich der Zugnetzfischerei.

Aus der Verordnung vom 20. April 1510 ist zu ersehen, dass die Maschenweiten der Netze in der Küsten(Strand)fischerei mindestens 3 Zoll haben mussten.

Da in der Praxis die Maschenweiten kleiner waren, wurden rückläufige Fangerträge mit nachteiligen Folgen für die Ernährung der Küstenbevölkerung befürchtet. In der Verordnung vom 20. April 1510 legte Karl V die Maschenweite für Zugnetze auf 4 Zoll. Bei Verstösse gab es eine Strafe von 100 Pfund parisis nebst Konfiskation der Netze.

Die Verordnung wurde in 1524 abermals bestätigt. An Stelle einer Busse und Beschlagnahme gab es bei Verstoss die Verbannung für drei Jahre und die öffentliche Verbrennung der Netze.

Durch eine Verordnung vom 5. Mai 1531, welche am 25. April 1537 und 19. März 1539 erneuert wurde, wurde auf die Verordnung vom 10. Juni 1524 verwiesen, aber es gab eine bedeutungsvolle Verschärfung der bestehende Regulierung.

Für die Küsten(Strand)fischerei galt das Verbot, "Chynetten", bzw. Waden zu verwenden. Auch die Strafen wurden strenger. Bei Wiederholung der Verstösse konnten eine Verurteilung bis zu 10 Jahre Verbannung und das Abhacken der Faust ausgesprochen werden.

Der Fischerei ging es offenbar nicht gut, denn in 1545 wurde eine groszügige Regulierung beantragt. Am 30. September 1545 erschien die neue Verordnung, welche die Maschenweiten der Netze auf 5 Zoll setzte.

Die Unruhen und die politischen Schwierigkeiten des 16. Jh. brachten hauptsächlich in der zweiten Hälfte des Jh. den Verfall der flämischen Fischerei (Kapitel 3). Am Ende des 16. Jh. war die flämische Seefischerei bedeutungslos. Die Vorherrschaft in der Nordsee war in die nördlichen Niederlande übergewechselt, wo der Aufstieg sich im 17. Jh. fortsetzte.

Er sollte bis zum Anfang des 18. Jh. dauern bis die flämische Fischerei wieder an Bedeutung erlangte. Nur die Küsten(Strand)fischerei blühte und blieb lebensfähig, aber es schien aufs Neue notwendig, Regulierungen zu erlassen.

So erfolgte am 15. Oktober 1614 erneut eine Bestätigung der Verordnung von 1545.

Eine Abweichung erfolgte zwei Jahre später, am 12 März 1616. Während der Sommersaison, ab St. Johannistag bis Ende August, wurde der Gebrauch von Netzen mit Maschenweiten von 3½ Zoll gestattet.

Es soll erwähnt werden, dass in den Fischereiverordnungen der Küstengemeiden (Blankenberge, Oostende, Nieuwpoort) Bestimmungen erfasst waren, welche, sei es auch indirekt, ein Regulierungsziel trugen (u.a. Auslaufverbot z.B. an Sonn- und Feiertagen).

Die flämische Fischerei des 18. und 19. Jh. erlebte unter der österreichischen, französischen und holländischen Herrschaft einen wechselvollen Verlauf (Kapitel 4).

Die österreichische Herrschaft stand der Fischerei sehr positiv gegenüber. Aber auch während dieser Periode standen die Probleme bezüglich der Schonung der Fischbestände in den Küsten(Strand)gewässern wieder zur Debatte.

Im Jahre 1727 und 1752 wurde die Verordnung vom 12. März 1616 wieder geltend gemacht. Im Jahre 1785 verordnete Josef II weitere Massnahmen für die Küsten (Strand)fischerei.

Die Verordnung vom 30. April 1785 beinhaltete aber im Grunde drei, schon früher bekannte Bestimmungen, nämlich das Verbot, Waden sowie andere Netze mit weniger als 5 Zoll Maschenweite zu gebrauchen und die Erlaubnis, Netzmaschen von 3½ Zoll ab St. Johannistag bis Ende August zu verwenden. Die Heringsfischerei durfte mit den gebräuchlichen Netzen ausgeübt werden.

Gegen diese Verordnung gab es Einwände. Am 1. Juni 1785 wurden Änderungen veranlasst. In der Makrelenfischerei durften dieselben Netze gebraucht werden wie in der Heringsfischerei. Für die Krabbenfischerei wurden passive Geräte (Körbe) erlaubt.

Weiter beinhaltete die Verordnung vom 30. April 1785 einige unterschiedlich auslegbare Bestimmungen. Folglich war eine ergänzende Verordnung, nämlich die von 15. Juli 1785.

Interpretationen wurden gegeben bezüglich des Messens der Maschenweite, des Gebrauchs von "Cruysnetten", des Fangens von Köder und der Mindestmasse von Plattfisch (7 Zoll).

Während der französischen Besatzung erlebte die Küsten(Strand)fischerei eine ziemliche Aktivität, teilweise durch die auferlegten Auslaufbeschränkungen für die Grosse Fischerei.

Schonmassnahmen sind aber lediglich verfasst im Gesetz vom 21. Ventose XI (12 März 1803), wobei, wegen der nachteiligen Einflüsse auf die Bestände, der Gebrauch von Gespann- und Zugnetzen verboten war.

Unter der holländischen Herrschaft gab es ebenfalls eine Anzahl von Verordnungen bezüglich der Schonmassnahmen zu beachten.

Z.B. wurde am 19. Januar 1820 ein Beschluss über die Anwendung von Netzen mit zu engen Maschen erlassen.

Dem Beschluss zufolge war es im ganzen Gebiet entlang der Küste verboten, mit Schlepp- oder gleichartigen Netzen zu fischen, deren Maschen nicht eine bestimmte Dimension hatten. Die Krabbenfischerei war von diesem Verbot verschont. Nur ausser Sichtweite der Küste war es in den Monaten November, Dezember und Januar erlaubt, Schleppnetze zu gebrauchen.

Am. 15. November 1825 wurde ein Beschluss über die Förderung der Küstenfischerei rechtskräftig. Obwohl der Beschluss in allen Provinzen des Reiches

angewendet werden konnte, wurde er allein in der Provinz Holland durchgeführt.

Hinsichtlich der Erhaltung wurden dieselben Verordnungen wie 1820 geltend gemacht, nämlich die Maschenweiten der Schleppnetze und das Verbot in den Küstengewässern vom 15. November bis einschliesslich 14. Februar Schleppnetze zu gebrauchen. Für die Krabbenfischerei durften "Saaien", d.h. sehr eng gestrickte Netze, welche mit Pferden oder von Menschenhand durch das flache Strandwasser gezogen wurden, verwendet werden.

Der Beschluss enthielt auch Änderungen bzw. Ergänzungen, u.a. bezüglich der Netzmaschenweite, die im offenen Meer vom 15. Juni bis 15. Oktober gebraucht werden durften, der Länge und Weite des Steertes und des Verbots, in der Küstenfischerei Schleppnetze für den Heringsfang zu verwenden.

Bei der Analyse der Quellen schien es angebracht, zwei Aspekte bezüglich der Regulierung besonders hervorzuheben (Kapitel 5).

Der rote Faden, der durch die Verordnungen läuft, war die Sorge um die Vernichtung von Brut und Jungfischen durch bestimmte Fanggeräte, besonders Schlepp-, Stell- und Zugnetze. Der Lebensunderhalt der Fischer und die Ernährung konnten dadurch in Gefahr kommen.

Die Begründungen der Massnahmen beruhten Jahrhundertelang nur auf Annahmen und s.g. Feststellungen.

Erst in der zweiten Hälfte des 18. Jh.-Anfang 19. Jh. begann man die Auswirkungen der Befischung und der Schonung mehr und mehr wissenschaftlich zu untersuchen. Für Belgien kann hier u.a. die Arbeiten von A.T. Mann und G.F. Verhoeven erwähnt werden.

Der zweite besondere Aspekt bezieht sich auf die Einhaltung der Verorderungen.

Bei alle Plakaten, Ordonnanzen und Beschlüssen gab es Sanktionen, aber die schwer wiegende Sanktionen blieben aber meistens aus.

Als Beispiel der Schwierigkeiten und Probleme dieser Durchführung sei auf den Vorfall des Vogts zu Nieuwpoort, F. Merelbecque, verwiesen (1773).

Die Frage stellte sich weshalb die Durchführung auch damals schon Schwierigkeiten mit sich brachte. Die damalige soziale und wirtschaftliche Lage, wie auch die Haltung der Behörde, der Gerichtsverwalter und der Fischer verschafte hierüber Aussagen.

Nicht nur in Flandern wurden Schonmassnahmen für die Fischbestände erlassen, sondern auch in anderen Ländern (Kapitel 6). Schonung und Regulierung der

Fischbestände sind universelle Begriffe und gelten ständig.

Um die im 19. Jh. in Europa entstandene Besorgnisse für die Schonung der Fischbestände darlegen zu können, war es notwendig, die Massnahmen die im Laufe der Zeiten England, Frankreich, die Niederlande und Deutschland ergriffen hatten, wieder zu geben.

Die Analyse zeigt dass die Nachbarländer im Verlauf der Jahrhunderte dieselben Fischereiprobleme hatten und dieselben Lösungen suchten. Die Parallelen der Massnahmen sprechen für sich. Die Übereinstimmungen waren übrigens die Grundlage der heutigen internationalen Regulierung.

Bei den allgemeinen Betrachtungen werden die Zielsetzungen der in vergangener Zeit durchgeführten Massnahmen und die Techniken, um diese Zielsetzung zu erreichen, berücksichtigt, dieses mal aber im Licht der heutigen Auffassungen bezüglich der Regulierung (Kapitel 7). Sowohl die Zielsetzungen als auch die Techniken liegen auf der Linie der heutigen Ansicht über das Fischereimanagement. Daraus ergibt sich, dass sich auch in der Fischerei die Geschichte wiederholt.

INHOUD

Woord vooraf

Inleiding 1

1. Groei van de visserij 7

2. Bloei van de visserij 23

3. Verval van de visserij 45

4. Wisselvallig verloop van de visserij 58

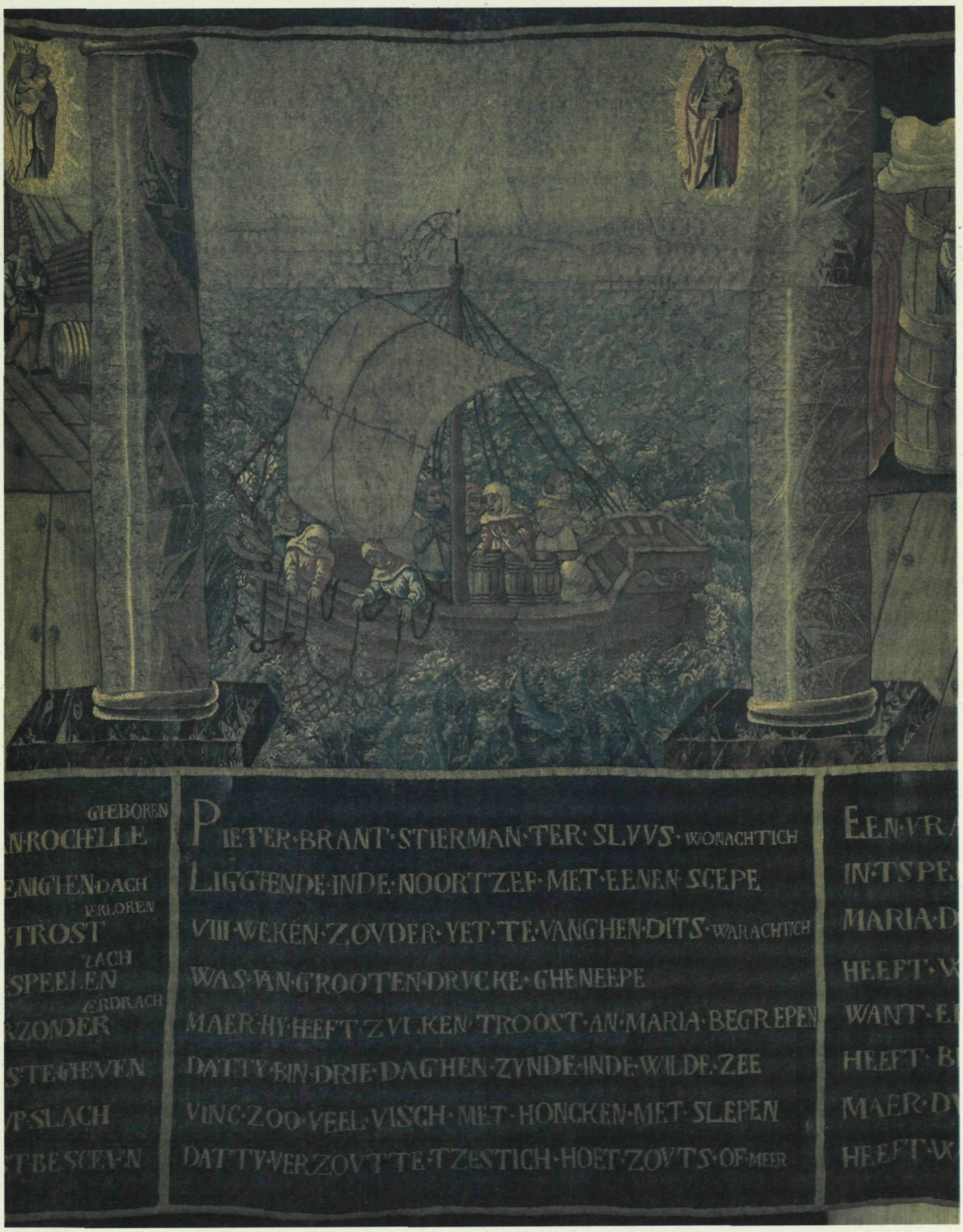
5. Speciale aspekten in verband met het beheer 82

6. Zeevisserijbeheer in Europees perspektief 114

7. Algemene beschouwingen 163

8. Samenvattingen 170

Bibliografie

DE MIRAKULEUZE VISVANGST VAN PIETER BRANT STIERMAN VAN SLUIS
(Wandtapijt Mirakelen van O.L. Vrouw van de Potterie, Potterie, Brugge)

BIBLIOGRAFIE

I. BRONNEN

A. ONUITGEGEVEN BRONNEN

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL

Rekenkamer : nr 14.000, 1384 ; nr 32.714, 1667-1668

RIJKSARCHIEF BRUGGE

Bundels Brugse Vrije : nr 4307, 1773

Registers Brugse Vrije

Rekeningen : nr 160, 1424-1425 ; nr 188, 1455-1456 ; nr 243, 1503-1504 ; nr 262, 1522-1523

Resolutieboeken : nr 24, 1543-1555 ; nr 38, 1684-1689

Proosdij van St.-Donaas Brugge : nr 1511, 1481-1484

STADSARCHIEF BRUGGE

Politieke Oorkonden : nr 621 (2de reeks), 1666

ARCHIVES NATIONALES PARIJS

Parlement de Paris : nr X^{1A} 8638, Registre, 1584

B. UITGEGEVEN BRONNEN

BONENFANT P. et al., *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur (1381-1419)*, I (1381-1393) en II (1394-1405), K.C.O.W.V., Brussel, 1965-1974.

Bulletin des Lois de la République Française contenant les Lois et Arrêtés rendus pendant le le sem. de l'an XI, 3de reeks, deel VII, nr 220-262, Parijs, 1803.

CAU C. et al., *Groot Placaet-Boeck*, 9 dln, 's Gravenhage, 1658-1796.

Chambre des Représentants, Rapport de la Commission chargée de faire une Enquête sur la Situation de la Pêche Maritime en Belgique, nr 201, Brussel 1866.

GILLIODTS-VAN SEVEREN L., *Coutume de la Prévôté de Bruges*, in : Coutumes des Pays et Comté de Flandre, Quartier de Bruges, 2 dln, Brussel, 1887.

PARDESSUS J., *Collection de lois maritimes antérieures au XVIIIe siècle*, 5 dln, Parijs 1828.

Placcaert-Boeck van Vlaenderen, dln V en VI, Gent 1763-1786.

Placcaet vande Ert-Hertoghen op stuck vande Visscherie lancx de Costen ên Stroom vande Zee binnê-Vlaendren, Gent, 1614.

PUBLIKATIEBLAD VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN, *Verordening nr 100/76 van de Raad van 19 januari 1976 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijprodukten*, 28 januari 1976, nr L 20/4.

Récapitulatif de la Législation XVIIIe siècle, Arrêt de la Cour, Rennes, 3 mei 1785.

Recueil des Ordonnances des Pays-Bas, 2de reeks, K.C.O.W.V., Brussel, dln I tot VI : Règne de Charles-Quint (1506-1555) : I (1506-1519), door LAURENT Ch., 1893 ; II (1520-1529), door LAURENT Ch. en LAMEERE J., 1898 ; III (1530-1536), door LAMEERE J., 1902 ; IV (1537-1543) en V (1544-1549), door LAMEERE J. en SIMONT H., 1907-1910 ; VI (1550-1555), door LAMEERE J., 1922.

Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens, 3de reeks, K.C.O.W.V., Brussel dln IV en XII : IV (1726-1734), door GACHARD L.P., 1877 ; XII (1781-1786), door VERHAEGEN P., 1910.

Staatsblad (Nederland), nr 28, 4 april 1824 en nr 2, 7 januari 1842.

Statuten, Ordonnantiën en Costumen van Friesland, Leeuwaarden, 1693.

VAN DE POLL J., *Verzameling van Vaderlandsche Wetten en Besluiten uitgevaardigd sedert 22 Januarij 1798 tot 10 Julij 1810*, Amsterdam, 1840.

Verslag over de Zeevisscherijen, uitgebragt door de Commissie benoemd bij Koninklijk Besluit van den 9den Februarij 1854, nr 54, 's Gravenhage, 1854.

Verzameling der Akten van Algemeen Bestuur der Provincie West-Vlaanderen, 8ste deel, Brugge, 1820.

Verzameling van Wetten, Reglementen en Besluiten betreffende de kleine of kustvisscherij van de Provinciën Zuid- en Noord-Holland, Leiden, 1845.

II. REPERTORIA EN WOORDENBOEKEN

Collection Encyclopédie Diderot, Pêche, Poissons et Coquillages, Parijs, 1979.

DE LA BLANCHERE H., *Nouveau Dictionnaire Général des Pêches*, Parijs, 1868.

GODEFROY F., *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe aux XVe siècles*, 10 dln, Parijs, 1880-1901.

TOBLER A.E., LOMMATZCH E., *Alt Französisches Wörterbuch*, Berlijn, 1925.

VAN BEYLEN J. et al., *Maritieme Encyclopedie*, 7 dln, Bussum, 1970-1973.

III. WERKEN

AKVELD L.M., *Noordzeevisserij*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, III, Bussum, 1977, blz. 318-334.

ALVERSON D.L., PAULIK G.J., *Objectives and Problems of Managing Aquatic Living Resources*, in : Journal of the Fisheries Research Board of Canada, vol. 30, nr 12, Ottawa, 1973, blz. 1936-1947.

BAELS E.J., *De Oostendse Compagnie*, Oostende, 1972.

BARTHOLEYNS E., *La Côte belge de la Panne à Knocke*, Brussel, 1914.

BEAUJON A., *Overzicht der Geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisscherijen*, Leiden, 1885.

BENECKE B., *Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreuzen*, Königsberg, 1881.

BLY F., *Onze Zeilvischsloepen*, Antwerpen, 1920.

BORGERS A., *La Diminution du Poisson le long des Côtes Maritimes*, in : Bulletin de la Chambre de Commerce d'Ostende, Oostende, 1891, blz. 18-53.

CAHN E., *Das Recht der Binnenfischerei*, Frankfurt am Main, 1956.

CLOQUET M., *Etudes sur l'Industrie, le Commerce, la Marine et la Pêche Maritime en Belgique*, Brussel, 1842.

COORNAERT M., *Knokke en het Zwin*, Tielt, 1974.

COORNAERT M., *Heist en de Eiesluis*, Tielt, 1976.

COUTANCIER B., *L'Administration et la Législation des Pêches Côtières (1681-1896) et un Exemple de leur Pratique : le bordelais*, (onuitgegeven verhandeling), Boulogne-s-Mer, 1985.

DANHIEUX L., *Visserij van de Zuidnederlanders*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, I, Bussum, 1976, blz. 277-284.

DAVIS F.M., *An Account of the Fishing Gear of England and Wales*, Fishery Investigations, II, vol. XV, nr 2, 3de ed., Londen, 1937.

DEELDER C.L., HUUSSEN A.H., jr., *Opmerkingen betreffende de kuilvisserij op de voormalige Zuiderzee, voornamelijk in de zestiende eeuw*, in : Holland, 5, Haarlem, 1973, blz. 221-242.

DE GROOT S.J., *Een Historisch Overzicht van de Minimummaten en de Minimummaaswijdte*, in : Visserij, 2, 's Gravenhage, 1982, blz. 37-42.

DE GROOT S.J., *De Haringvisserij-wet van 1801*, in : Visserij, 3, 's Gravenhage, 1983, blz. 154-158.

DEGRYSE R., *Vlaanderens haringbedrijf in de Middeleeuwen*, Antwerpen, 1944.

DEGRYSE R., *De Omvang van Vlaanderens haring- en zoutevisbedrijf op het einde van het Frans-Bourgondisch conflict (1482)*, in : Mededelingen van de Marine Academie, XV, Antwerpen, 1963, blz. 31-80.

DEGRYSE R., *Van "Buza" tot "Buis", de ontwikkeling van het Vlaamse Vissersvaartuig (12de - 16de eeuw)*, in : Ostendiana, Oostende, 1972, blz. 137-158.

DESCHRIJVER H., *De Oude Landmaten in Vlaanderen*, Gent, 1942.

DE SMET J., *De Garnaalvangst op onze Kust in de 18e eeuw*, in : Biekorf, Brugge, 1956, blz. 17-24.

DESNERCK G. en R., *Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen*, 2 dln, Handzame, 1974-1976.

DE ZUTTERE C., *La Pêche Maritime en Belgique, notice historique*, in : Mederlandsche Tentoonstelling, Antwerpen, 1907, blz. 35-44.

DE ZUTTERE C., *Enquête sur la Pêche Maritime en Belgique - Etude économique de la pêche maritime*, Brussel, 1909.

DUHAMEL DU MONCEAU H.L., *Traité Général des Pesches et Histoire des Poissons - Dissertation sur ce qui peut occasionner la disette du Poisson, principalement de mer*, Parijs, 1769.

ENNO VAN GELDER H., *De Nederlandse munten*, Utrecht, Antwerpen, 1970.

FILLIAERT J., *De Compagnie van Vischvaert te Nieupoort, 1727-1737*, Nieuwpoort, 1939.

FILLIAERT J., *Visscherij in de XIIe en volgende eeuwen*, in : Nieupoortsche Geschriften, Langemark, 1980, blz. 247-279.

FULTON T., *The Sovereignity of the Sea*, Edinburg, Londen, 1911.

GULLAND J.A., *The Management of Marine Fisheries*, Bristol, 1974.

The History of Trawling -its Rise and Development from the Earliest Times to the Present Day, in : The Fish Trades Gazette and Poultry, Game and Rabbit Trades Chronicle, Londen, 19 maart 1921.

HOLDSWORTH E.W.H., *Deep-Sea Fishing and Fishing Boats*, Londen, 1874.

JAGOW K., *Der Hering im Volksglauben und in der älteren Forschung*, in : Archiv für Fischereigeschichte, Heft 6, Berlijn, 1915, blz. 213-247.

JANSEN H.P.H., *Geschiedenis van de Middeleeuwen*, Utrecht, Antwerpen, 1978.

JOHNSON D.R., *Management Techniques now Available to Fisheries Management Agencies, their Background and Use*, in : Biological and Economic Aspects of Fisheries Management, J.A. Crutchfield (ed., gestencild) Seattle, 1959, blz. 9-15.

JOHNSTONE J., *British Fisheries, their Administration and their Problems*, Londen, 1905.

KLAUSING J., *Het Zeevisserijbedrijf en de Werkverruiming in West-Vlaanderen*, (Provinciale wedstrijd West-Vlaanderen 1951, economische monographieën, gestencild), Brugge, 1951.

KOCH W., *Ein gerichtliches Verhör und Verurteilung von Fischdieben im Jahre 1575*, in : Archiv für Fischereigeschichte, Heft 7, Berlijn, 1916, blz. 73-88.

KRANENBURG H.A.H., *De Zeevisscherij van Holland in den tijd der Republiek*, Amsterdam, 1946.

KRANENBURG H.A.H., *Visserij van de Noordnederlanders*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, I, Bussum, 1976, blz. 285-294.

LUNDBECK J., *Die biodynamischen Grundlagen der Befischung und die internationale Regulierung der Seefischerei*, Handbuch der Seefischerei Nordeuropas, Band XI, Heft 2, Stuttgart, 1967.

LUNDBECK J., *Die Fischerei von den Naturvölkern bis zum modernen Technik und Wirtschaft*, in : Mitteilungen aus dem Institut für Seefischerei (gestencild), Heft 2, Hamburg, 1972.

MACKIE J.D., *A History of Scotland*, Harmondsworth, 1978.

MANN A.T., *Mémoire sur l'Histoire Naturelle de la Mer du Nord et sur la Pêche qui s'y fait*, Brussel, 1776.

Mémoire présenté au Roi sur la Pêche Maritime, West-Flandre, Oostende, 1817.

MOORE S.A., MOORE H.S., *The History and Law of Fisheries*, Londen, 1903.

NIKOLSKY G.V., *Concerning the Biological Basis of the Rate of Exploitation and Means of Managing the Abundance of Fish Stocks*, in : Essays on General Problems of Ichthyology, Academy of Science, Leningrad,1956, blz. 306-318.

PEETERS A.M., *De Evolutie van het Zeevisserijrecht*, (onuitgegeven verhandeling), 2 dln, Gent, 1984.

PEETERS K.C., *Eigen Aard, Overzicht van het Vlaamse Volksleven*, Antwerpen, 1963.

ROESSINGH M., *Bespreking van enkele gehouden Voordrachten : Principes van Visserij-Regulatie*, in : Visserij-Nieuws, 9, 's Gravenhage, 1956, blz. 146-150.

ROUNSEFELL G.A., EVERHART W., *Fishery Science - Its Methods and Applications*, New York, 1966.

RUSSELL E.S., *The Overfishing Problem*, Cambridge, 1942.

SEEHASE H., *Die Fischerei in Schleswig-Holstein*, Hamburg, 1935.

VAN BEYLEN J., *Zelandiae Descriptio, een merkwaardige tekening van het eiland Walcheren en de visserij op de Noordzee in de 16de eeuw*, in : Mededelingen van de Marine Academie, X, Antwerpen, 1956-1957, blz. 81-114.

VAN CAENEGEM R.C., *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nr 19, Brussel, 1954.

VAN CAENEGEM R.C., *Geschiedenis van het Strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nr 24, Brussel, 1956.

VANDENBROEKE C., *Vlaamse Koopkracht, gisteren, vandaag en morgen*, Leuven, 1984.

VAN DE VOORT J.P., *Noordzeevisserij*, in : Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, II, Bussum, 1977, blz. 289-308.

VAN GOETHEM M., *Het Statuut van de Territoriale Zee*, Brugge, 1963.

VANHEMELRYCK F., *Misdadigers tussen Rechter en Beul 1400-1800*, Antwerpen, 1984.

VANHOUTRYVE A., *De Vishandel en het Visambacht te Brugge*, Brugge, 1975.

VAN HOUTTE J., *Geschiedenis van Brugge*, Tielt, 1982.

VERDUYN P., *Geschiedenis van Wenduine*, Brugge, 1938.

VERBRUGGHE L., *Die Belgische Seefischerei*, Handbuch der Seefischerei Nordeuropas, Band VII, Heft 3, Stuttgart, 1932.

VERHOEVEN G.F., *Gecroonde Verhandelinge door de Keyzerlyke en Koninglyke Academie van Wetenschappen en Letter-Kunde van Brussel*, Mechelen, 1780.

VLIETINCK E., *Het Oude Oostende en zijn Driejarige Belegering (1601-1604)*, Oostende, 1897.

WAUTERS C.C.A., *Over de Oude Vrije Visschersnering van Blankenberge*, Heist-op-den-Berg, 1933.

WOOD H., *Fisheries of the United Kingdom*, in : Sea Fisheries, their Investigation in the United Kingdom, M. Graham (ed.), Londen, 1956, blz. 10-79.

Repro-fotografie
Dienst Public Relations C.L.O.-Gent
Burg. van Gansberghelaan 96, 9220 Merelbeke